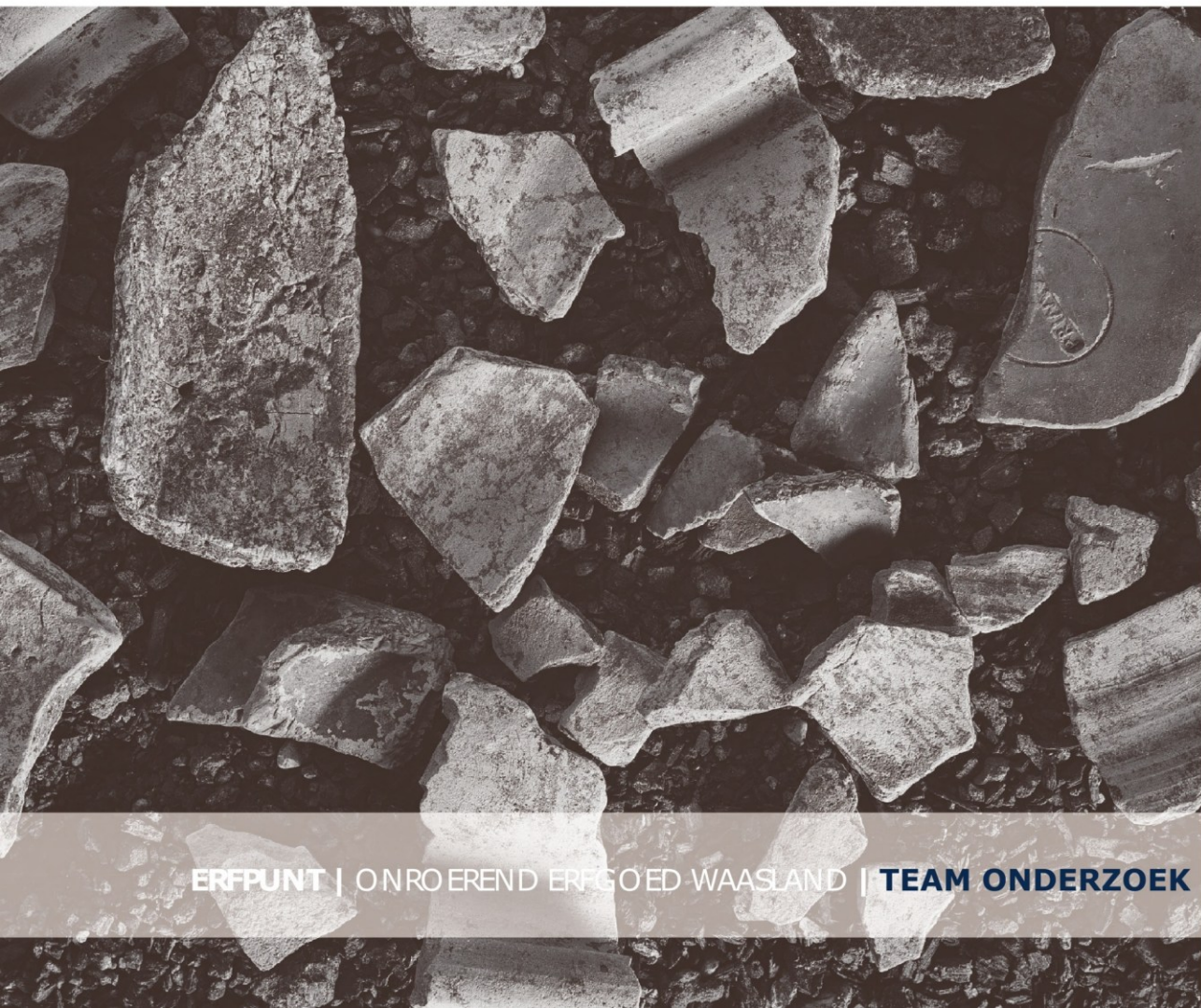

Eindverslag

Sint-Gillis-Waas - Gemeenteplein 2024

Opraving

RAPPORT

Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek

335

Project

Sint-Gillis-Waas – Gemeenteplein 2024

Projectcode Agentschap Onroerend Erfgoed

2024E8

Voorafgaande archeologienota

<https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/26085>

Uitvoerder project

Erfpunt – team Onderzoek

OE/ERK/Archeoloog/2016/00101

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Auteurs

Thierry Van Neste, Rani Evaert

Wetenschappelijke begeleiding

Erfpunt - team Beheer

© Erfpunt, 2026

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Erfpunt.

Erfpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Erfpunt

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Tel +32 (0)3 778 87 59

onderzoek@erfpunt.be

www.erfpunt.be

www.facebook.com/Erfpunt

<https://sketchfab.com/Erfpunt>

Inhoud

1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN	1
1.1. Verantwoording	1
1.2. Administratieve gegevens	1
1.3. Archeologische voorkennis	3
1.3.1. Onderzoek in 2008	3
1.3.2. Onderzoek in 2014	9
1.4. Omschrijving van de onderzoeksopdracht	14
1.4.1. Vraagstelling	14
1.4.2. Randvoorwaarden	15
1.4.3. Geplande werken en bodemingrepen	16
1.5. Werkwijze en onderzoeksstrategie	26
1.5.1. Opgravingsstrategie	26
1.5.1.1. Aanleg vlakken	26
1.5.1.2. Contextgebonden bepalingen	27
1.5.1.3. Stalen	29
1.5.2. Conservatie	30
1.5.3. Voorziene afwijkingen van de CGP	30
1.5.4. Gehanteerde opgravingsmethodiek	31
1.5.5. Algemene situering	33
1.5.6. Topografische en hydrografische situering	34
1.5.7. Geologische en bodemkundige situering	35
1.6. Historische beschrijving	38
1.6.1.1. Middeleeuwen	38
1.6.1.1. Nieuwe tijd	41
1.6.1.2. Nieuwste tijd	45
1.7. Archeologisch kader	60
2. ASSESSMENTRAPPORT	63
2.1. Beschrijving en motivering van methoden	63
2.2. Aardkundige opbouw	64

2.3.	Assessment van vondsten	65
2.4.	Assessment van stalen	66
2.5.	Conservatie-assessment	66
2.6.	Assessment van sporen en structuren	67
2.7.	Assessment van de archeologische site	70
3.	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	71
3.1.	Bodems en aardkundige eenheden	71
3.1.1.	Genese van de aardkundige eenheden	71
3.1.2.	Bewaringstoestand van aardkundige eenheden	71
3.1.3.	Effecten op de bewaring van de archeologische site	71
3.1.4.	Vergelijking met gekende archeologische sites	72
3.2.	Beschrijving van de archeologische site	73
3.2.1.	Opbouw van de site	73
3.2.2.	Structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen	73
3.2.2.1.	Jongste fase	73
	Werkput 2	73
	Werkput 4	74
	Werkput 5	74
3.2.2.2.	Grachtprofiel met oudste fasen in werkput 5	75
3.2.3.	Analyse van de indeling van de site	77
3.3.	Culturele vondsten	78
3.3.1.	Beschrijving van de vondstenselectie	78
3.3.2.	Analysemethoden en -technieken	78
3.3.3.	Uitwerkingsmethoden	78
3.3.4.	Beschrijving en analyse van vondstcategorieën	78
3.3.5.	Typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten	79
3.4.	Datering en interpretatie van het onderzochte gebied	85
3.5.	Synthese van de kennis over de archeologische site	86
3.5.1.	Interpretatie van vondsten, sporen en structuren	86
3.5.2.	Vergelijking met voorgaand archeologisch onderzoek	86
3.5.3.	De site en haar landschappelijke en culturele kader	87

3.5.4.	Besluit	87
3.5.5.	Belang en betekenis	88
3.5.6.	Zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is	88
4.	ANTWOORD OP ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN	89
5.	SAMENVATTING	92
5.1.	Samenvatting voor gespecialiseerd publiek	92
5.2.	Samenvatting voor niet-gespecialiseerd publiek	93
6.	BIBLIOGRAFIE	95
7.	BIJLAGEN	100

1. Beschrijving van de uitgevoerde werken

1.1. Verantwoording

Het gemeentepark aan het Burgemeester Omer De Meyplein werd heringericht door het bestuur van de gemeente Sint-Gillis-Waas. Naar aanleiding hiervan werd een vooronderzoek uitgevoerd door Erfpunt. Op basis daarvan werd beslist om een opgraving uit te laten voeren.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door Erfpunt vanaf 6/05/2024 tot en met 27/08/2024 door archeologen Thierry Van Neste (veldwerkleider) en Rani Evaert (assistent-archeoloog). Het team werd vervolledigd door Werner Wyns, geschoold veldtechnicus van Erfpunt.

1.2. Administratieve gegevens

Projectcode

2024E8

Voorafgaande archeologienota

<https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/26085>

Wettelijk depot

ISSN 0778-3841

Betrokken actoren

Erkende archeoloog: Erfpunt (OE/ERK/Archeoloog/2016/00101)

Veldwerkleider: Thierry Van Neste

Assistent-archeoloog: Rani Evaert

Assistent-aardkundige: Rani Evaert

Wetenschappelijke advisering: Erfpunt - team Beheer

Vindplaatsnaam

Sint-Gillis-Waas – Gemeenteplein 2026 (SGW GP 24)

Provincie

Oost-Vlaanderen

Gemeente

Sint-Gillis-Waas

Deelgemeente

Sint-Gillis-Waas

Plaats

Burgemeester Omer De Meyplein

Toponiem

Gemeenteplein

Coördinaten (Lambert '72)

Noord: 211995,909557

Oost: 133423,429292

Zuid: 211877,969928

West: 133291,064939

Kadastrale gegevens

Sint-Gillis-Waas, Afdeling 1, Sectie E, perceel 301l

Kadasterplan: kaart 8

Topografische ligging

Kaart 10

Begindatum veldwerk

6 mei 2024

Einddatum veldwerk

27 augustus 2024

Relevante termen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed

Typologie: landhuis, park, bouwelementen, bouwmaterialen, wallen (morfologische elementen), technosols

Datering: Onbepaald, late bronstijd (1100-800 v.Chr.), late middeleeuwen (13de-15de eeuw), nieuwe tijd (16de-18de eeuw), nieuwste tijd (19de-21ste eeuw)

Stijlen: traditioneel (onbepaald)

Materiaal: vaatwerk

Gebeurtenis: opgraving

Verstoorde zones

Binnen het projectgebied was tot aan de start van het archeologisch onderzoek centraal een gebetonneerde vijver aanwezig. De vijver maakte deel uit van de 'Vlaamse vijver' die werd aangelegd in 1970-1971. Niettegenstaande deze verstoring een redelijk groot dieptebereik kent, ging de realisatie daarvan niet gepaard met een totale vernieling van het archeologisch erfgoed. De vijver is namelijk gepositioneerd boven op de voormalige walgracht, die zelf een grotere diepte kent. Bij de overige inrichtingswerken die kaderden in de 'Vlaamse tuin' werd lokaal dieper gegraven voor onder meer het plaatsen van leidingen. Hierdoor trad plaatselijk ernstige verstoring op.

1.3. Archeologische voorkennis

Binnen de contouren van het projectgebied zelf werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het ligt niet binnen een vastgestelde archeologische zone of in een gebied waar geen archeologie te verwachten is.

Wel dringt zich de noot op van een tweetal archeologische interventies die in 2008¹ en 2014² respectievelijk net buiten de zuidzuidwestelijke en noordoostelijke begrenzing van het studieterrein in het kader van werken plaatsvonden. De verhardingen bleken een matige tot beperkte impact op de bodem gehad te hebben.

1.3.1. Onderzoek in 2008

Historische documenten stipuleerden al dat het 'Hof Sanders' – ook wel gekend als het Kasteel de Vaulogé³ – zich uitstreckte tot deze locatie. De bouwstijl van de majestueuze herenwoning die heden het gemeentehuis herbergt, indiceert dat de constructie van het bouwwerk moet teruggaan tot het einde van de 16de of begin 17de eeuw als nazaat van een initiële walgrachtsite. Tijdens graafwerken in het voorjaar van 2008 in het kader van riolerings- en herinrichtingswerken langs de Kasteelstraat, ter hoogte van het gemeentehuis, kwam het fundament van het zuidwestelijk deel van de oorspronkelijke tuinmuur rondom Kasteel Sanders aan het licht. Frappant aan het muurfundament in het zuidwestelijke uiteinde van de sleuf was de aanwezigheid van een grond- of spaarboog (figuur 1). Deze metseltechniek werd frequent toegepast bij funderingswerken in onstabiele, drassige gronden. Op basis van deze vaststellingen werd beslist om het geplande rioleringsstracé onder het Gemeenteplein voorafgaandelijk uit te graven, dit onder begeleiding van de toenmalige Archeologische Dienst Waasland (heden Erfpunt).

¹ Van Vaerenbergh *et al.* 2009, 30-31; Agentschap Onroerend Erfgoed 2010.

² Lauwers, Van Neste & Plyson 2014.

³ Agentschap Onroerend Erfgoed 1953a; Agentschap Onroerend Erfgoed 1953b; Agentschap Onroerend Erfgoed 2009.

Figuur 1. Zicht op het zuidwestelijke deel van de bakstenen fundering met spaarboog van de 16de/17de-eeuwse ommuring.

Concreet besloeg dit veldwerk het graven van één noordwest-zuidoostelijk georiënteerde sleuf die reikte vanaf het kruispunt van de Kasteelstraat met de Kerkstraat, over het Burgmeester Omer de Meyplein tot aan de Samelstraat. Ook aan dit uiteinde van de sleuf manifesteerde zich een fundament van het zuidoostelijke deel van de omwalde site, dit sloot aan op de eerder aangetroffen muurresten (figuur 2). Aansluitend hierbij kwamen funderingen van bijgebouwen zoals een koetshuis aan het licht op het neerhof van het kasteel. Deze nutsgebouwen waren tegen de binnenzijde van de muur aangebouwd.

Figuur 2. Zicht op het zuidoostelijke deel van de ommuuring.

Net buiten de omwalling bevond zich een afvalkuil uit de 18de eeuw. Archeologisch erfgoed van recentere datum werd dan weer geattesteerd ter hoogte van het kruispunt met de Samelstraat, zijnde enkele zandwinningskuilen uit de 19de of vroege 20ste eeuw (figuur 3). Na het uitgraven van het zand ten dienste van diverse bouwactiviteiten vulde men destijds de kuilen met teelaarde en huishoudelijk afval.

Figuur 3. Zicht op de 19de/vroeg 20ste-eeuwse zandwinningskuilen.

Uit de vondst van een nauwelijks ontkleurd grachtsegment ongeveer centraal in de werkput (figuur 4), kon afgeleid worden dat het gebied in de periode die de oprichting van het kasteeldomein voorafging hoogstens in gebruik was als nat grasland.⁴ De gracht maakte allicht deel uit van een perceelleringssysteem uit de 14de/15de eeuw dat met de aanleg van het kasteel gedempt werd.

⁴ Van Vaerenbergh *et al.* 2009.

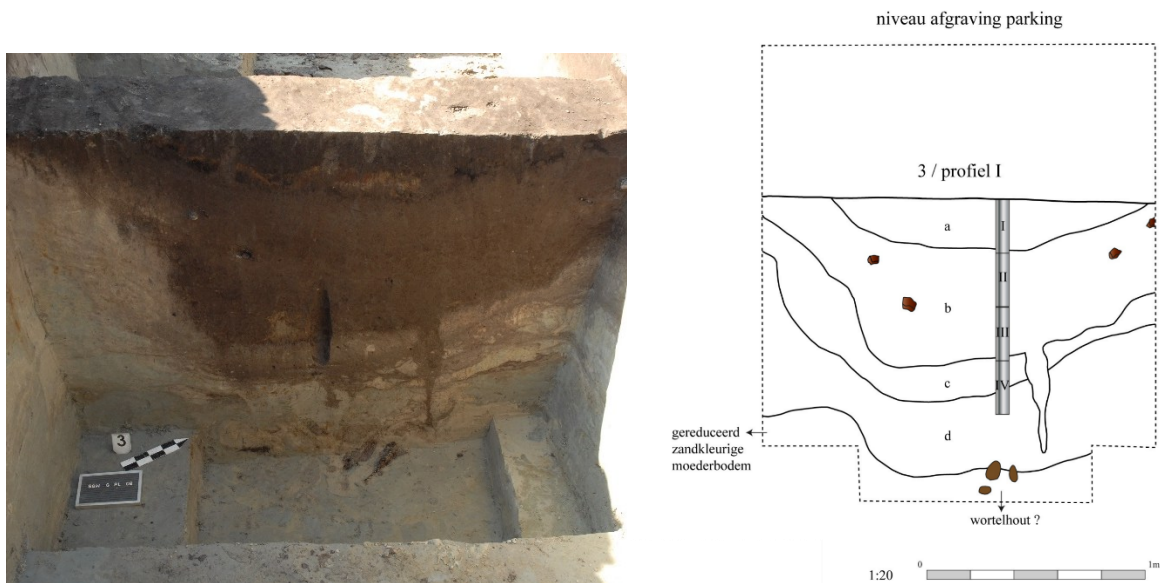
Figuur 4. Zicht op het laatmiddeleeuws grachtsegment.

Dat de drassige ondergrond in een lokale depressie reeds eeuwenlang het uitzicht van het projectgebied typeerde, wordt tevens beaamd door de aanwezigheid van een met organisch materiaal gevulde kuil waarin recipiënten in handgemaakt aardewerk en een zogenaamd tongdolkje ritueel zijn achtergelaten (figuur 5). De omgekeerde plaatsing van het aarden vaatwerk (in de toplaag bevonden zich namelijk de bodemfragmenten, met daaronder randscherven), verraadde al de rituele inslag van de deponering. Een aantal wandfragmenten beschikte over nagelindrukken net onder de schouder, een decoratieve vorm die volgens Van Den Broeke⁵ pas vanaf midden late bronstijd in zwang geraakt. Daarnaast waren onder de in totaal 124 scherven maar zeer incidenteel besmeten fragmenten aanwezig, wat de 9de eeuw v.o.t. als *terminus ante quem* aanlevert. Eén randfragment vertoonde bovendien sterke parallellen met het Harpstedtaardewerk uit de vroege ijzertijd (figuur 6).⁶ Tot slot zette het aantreffen van een quasi intact dolkje op de bodem van de kuil in combinatie met dierlijk

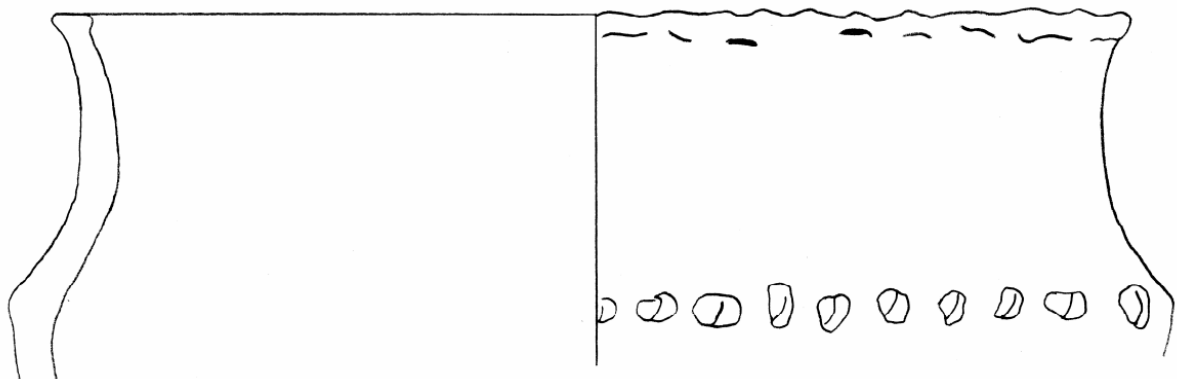
⁵ van den Broeke 1991, 207.

⁶ Louwe Kooijmans *et al.* 2005, 608-612.

botmateriaal de symbolische lading van de context extra kracht bij. Het gaat om een bronzen tongdolkje in Atlantische traditie waarbij het metalen lemmet bevestigd was met rivetten of nieten aan een heft in organisch materiaal – vandaar de alternatieve benaming “nietdolkje” (figuur 7). Dit dolktype is chronologisch ruim te plaatsen tussen het einde van de midden-bronstijd en het begin van de late bronstijd. Van het heft zelf is uiteraard niets overgebleven. Het lemmet vertoonde tekenen van beschadiging die mogelijk op het moment van deponering bewust zijn aangebracht. Niettegenstaande het handgevormd aardewerk en het dolkje op typologische gronden de context in de late bronstijd plaatsen, leverden houtresten uit de kuil een radiokoolstofdatering op in de midden-bronstijd (3095 ± 35 BP (met 95,4% waarschijnlijkheid 1440-1260 CalBC)).⁷

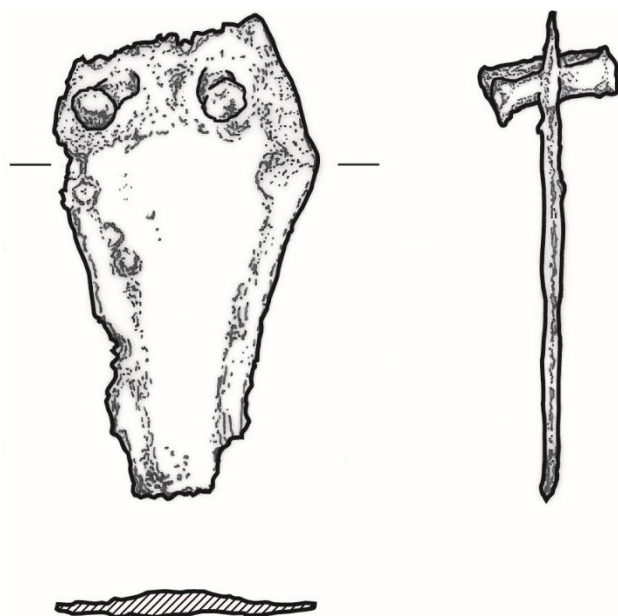
Figuur 5. Zicht op de coupe van de rituele kuil uit de late bronstijd of de vroege ijzertijd.

Figuur 6. Volledig samengestelde rand met vingernagelindrukken. Vertoont sterke overeenkomsten met het zgn. Harpstedtaardewerk uit de vroege ijzertijd.⁸

⁷ Mark Van Strydonck 2010.

⁸ Wysevelde 2008, 4, tekening 1.

SG. GPL 08 / 3 / c

Figuur 7. Tekening van het nietdolkje in Atlantische traditie.

1.3.2. Onderzoek in 2014

Naar aanleiding van de bouw van een nieuw administratief centrum langs de Lage Kerkwegel vond in de zomer van 2014 een archeologisch proefsleuvenonderzoek plaats onmiddellijk ten noordwesten van het huidige projectgebied, aan de achterzijde van het gemeentehuis.

Ondanks de hoge verwachting op (occupatie)resten contemporain aan de bovengenoemde rituele kuil, zijn hier geen sporen aangetroffen uit de (midden-)bronstijd. Wel bracht het onderzoek het tracé van de brede walgracht rondom de tuinzone van Hof Sanders aan het licht.⁹ In nagenoeg alle sleuven werd de grachtbedding aangesneden. Na de afgraving bedroeg de maximaal bewaarde breedte van de vrijgelegde grachtsegmenten ± 20 m bij een maximaal bewaarde diepte van $\pm 2,70$ m-mv. In doorsnede vertoont de gracht een matig homogene vulling bestaande uit donkerbruin tot bruinzwart, met organisch materiaal doorspekt zand. Verspreid in de depressievulling zijn fragmenten industrieel geproduceerd vlakglas, elektriciteitsdraad en onverteerde houtresten opgediept, kortom: materiaal dat weinig twijfel laat bestaan over de zeer recente aard van het stortpakket. Afgaande op 18de- en 19de-eeuwse cartografische bronnen is het grondspoor met zekerheid te vereenzelvigen met de walgracht van Hof Sanders die tot in de tweede helft van de 20ste eeuw het dorpszicht van Sint-Gillis-Waas domineerde (kaart 1; kaart 21). Enkele 20ste-eeuwse sfeerfoto's illustreren treffend

⁹ Lauwers, Van Neste & Plyson 2014, 15-21.

hoe de oude walgracht destijds een bron van vermaak voor de lokale jeugd was (figuur 8). Pas in de jaren '70 van de vorige eeuw diende de walgracht te wijken voor het huidige gemeentepark en werd de depressie gedempt.

Figuur 8. Amusement op de voormalige walgracht in 1969. Bemerkt op de achtergrond de oude tuinmuur van het kasteel die zich ter hoogte van het huidige Huis van de Evolutie bevond.¹⁰

Binnenin de voormalige tuinzone van Hof Sanders zijn bij het proefsleuvenonderzoek meerdere (onbepaalde) (paal)kuilen geregistreerd. Enkelen daarvan bevatten weinig *archaeologica*, waaronder één scherf in grijs aardewerk en rood aardewerk met loodglazuur. De zeer scherpe aflijning in combinatie met een totaal gebrek aan uitlogingsverschijnselen zijn sterk indicatief voor een gelijktijdigheid tussen de sporen, die allicht algemeen in de nieuwe tot nieuwste tijd geplaatst kunnen worden.

¹⁰ Collectie heemkundige kring De Kluize

Figuur 9. Zicht op het afvoerkanaaltje met bezinkput in het kijkvenster tussen sleuven 2 en 3 tijdens het onderzoek in 2014. Voor de constructie werd materiaal uit de oudste bouwphase van Hof Sanders gerecupereerd.

Aan het zuidwestelijke uiteinde van sleuf 2 werd een kijkvenster richting werkput 3 aangelegd omwille van de aanwezigheid van een groot circulair grondspoor in metselwerk (figuur 9). Na verder onderzoek bleek het te gaan om een bodemloze bezinkput met een kanaaltje dat instond voor de afvoer van afvalwater vanuit het kasteel. Gezien de markante overeenkomsten in afmetingen tussen de originele delen van het oorspronkelijke kasteelgebouw en de bakstenen voor deze constructie, rees in eerste instantie de idee dat de ouderdom van de bezinkput met afvoer opliep tot de late 16de eeuw. Uit de oversnijding met sporen waaruit 18de-eeuws faience, steengoed in Westerwaldtraditie en niet in het minst een kopermunt – een oord van Maria Theresia (1740-1780) uit 1745 – gerecupereerd werden (figuur 10; figuur 11), leerde men dat de waterafvoerende sporen ten vroegste te plaatsen zijn in de tweede helft van de 18de eeuw waarbij men recuperatiemateriaal van voorgaande bouwfasen aan het kasteel of de bijgebouwen aangewend had.

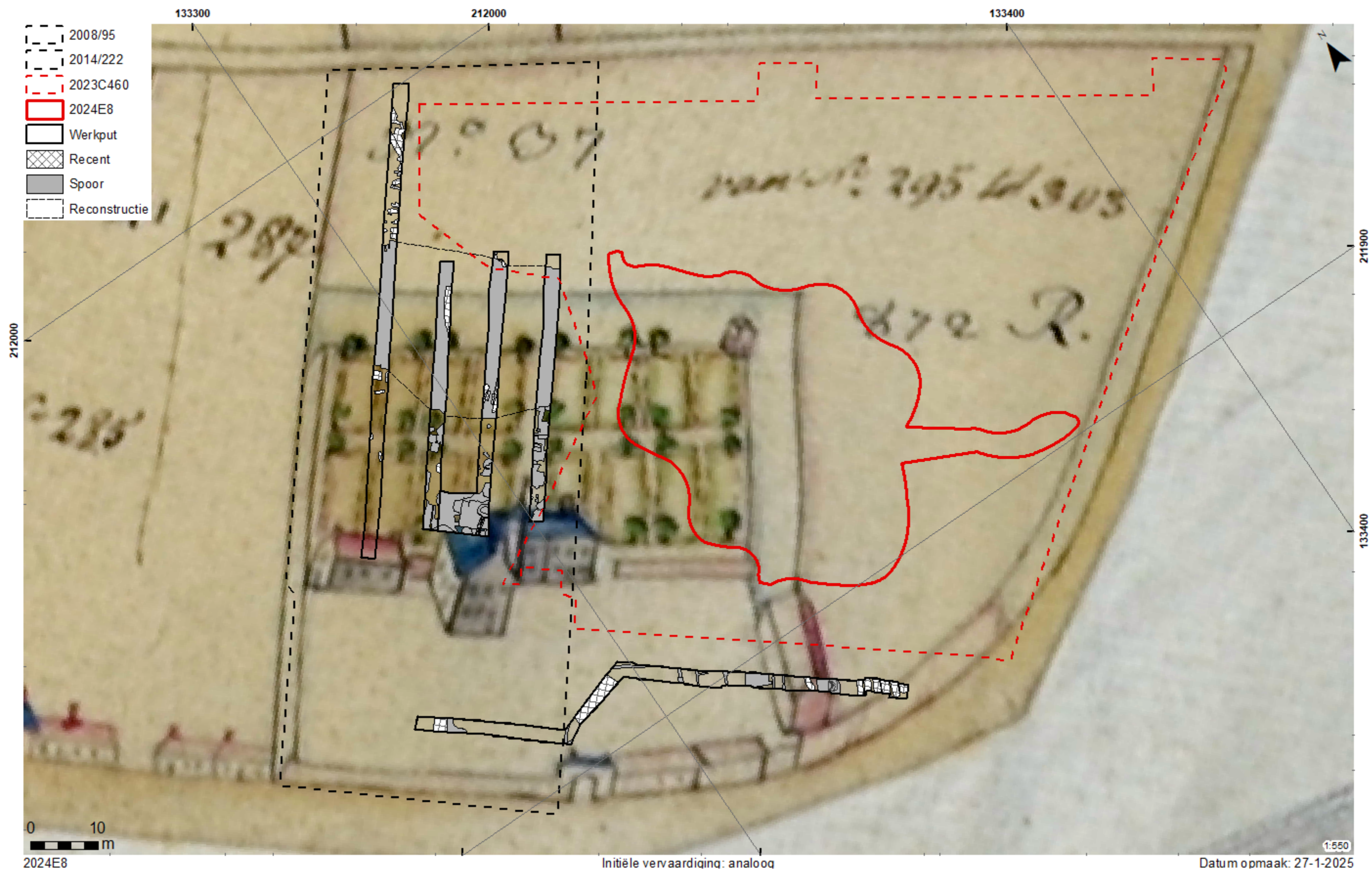

Figuur 10. Aardewerk, glas en bouwkeramiek uit een kuilvulling die rechtstreeks oversneden werd door de insteek van de bezinkput.

Figuur 11. Oord van Maria Theresia (1740-1780, geslagen te Brussel in 1745, uit spoor S17 (diameter = 22mm).

In hoeverre Hof Sanders evolueerde uit een middeleeuwse voorloper, was op basis van de onderzoeksresultaten van de archeologische prospectie niet aantoonbaar. Er werden immers geen tastbare archeologisch indicaties aangetroffen die zouden wijzen op een (12de/13de-eeuwse) walgrachtsite die het latere bouwwerk voorafging.

Kaart 1. Het 'Hof Sanders' op een figuratieve kaart van de 'Kerckwyck' uit 1774 met de sporen uit 2008 en 2014.

1.4. Omschrijving van de onderzoeksopdracht

1.4.1. Vraagstelling

De doelstelling van het onderzoek was gericht op het verkrijgen van een inzicht in de aangetroffen site. Door middel van het onderzoek werd meer informatie verkregen worden over de aard, datering en de ruimtelijke indeling en begrenzing van de site. Om deze doelstelling te behalen dienden minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord te worden:

- Wat is de aard en de omvang van de archeologische site?
- Is er een bepaalde ruimtelijke/functionele inrichting waarneembaar? Zo ja, is er een waarneembare fasering aanwezig?
 - o Zijn er plattegronden van gebouwen terug te vinden op het terrein? Zo ja, over welke types van gebouwen gaat het?
 - o Wat was de functie van de gebouwen?
 - o Zijn er sporen van ambachtelijke activiteiten? Zo ja, welke?
- Welke categorieën van culturele artefacten zijn aanwezig?
 - o Welke gegevens kunnen worden ontleend uit de aangetroffen materiële cultuur?
 - o Kunnen we uitspraken doen over lokale productie of handelsnetwerken, over voedselpatronen, de bestaans economie, ...?
- Hoe kaderen de resultaten van het uitgevoerde onderzoek in ruime zin in het beeld van de nieuwe tijd in Sint-Gillis-Waas en het Waasland?
- Kunnen er uitspraken gedaan worden over de invloed van het landschap en/of de landschappelijke context op de indeling van de site?
 - o Is er een evolutie in de landschappelijke context (flora, fauna, indeling van het land, ...) zichtbaar? Zo ja, kan bepaald worden in welke mate de mens hierin een rol speelde (exploitatie, domesticatie, introductie van soorten, pollutie en verstoring, ...)?
 - o Kunnen er uitspraken gedaan worden omtrent de (agrarische) activiteiten die aan de basis liggen van de site?
 - o Kan er een verband gelegd worden tussen de verbouwde gewassen en de bodemgesteldheid?
 - o Kunnen er uitspraken gedaan worden over de aanwezige gewassen in de (lust)tuin van het hof Sanders?
- Kunnen er uitspraken gedaan worden over de structuur van de lokale samenleving? Kunnen er uitspraken gedaan worden over de status van de bewoners van de site binnen hun samenleving?

- Zijn er sporen met mogelijke rituele deposities? Hoe zijn deze deposities samengesteld en welke elementen wijzen in de richting van het sacrale karakter?
- Is er sprake van een funeraire component naast de nederzettingssporen?
 - o Hoe zijn de grafdeposities samengesteld en wat zegt dit over de begrafenisrituelen en de kijk op de dood?
 - o Is er een invloed van de (beschikbaarheid van de) materiële cultuur op de grafrituelen zichtbaar?
 - o Is er een (mogelijke) sociale differentiatie zichtbaar binnen de grafcontexten?

1.4.2. Randvoorwaarden

In het programma van maatregelen van de archeologienota werden volgende randvoorwaarden opgelegd:

Bij het slopen van de aanwezige bebouwing en fundering mag niet dieper gegraven worden dan de reeds verstoorde diepte. De breedte van de uitgraving mag deze van de verstoring niet overschrijden.

Indien bomen verwijderd moeten worden, mag dit niet gebeuren via ontworteling. De bomen moeten worden afgezaagd en gecontroleerd uitgefreesd.

Bij de uitvoering van de archeologische onderzoeken komt de onderzoeksequipe in nauw contact met de bodem. De opdrachtgever is verplicht om de archeologen op de hoogte te brengen van mogelijke/vastgestelde verontreinigingen binnen het te onderzoeken terrein, ook wanneer deze tijdens de uitvoering van het onderzoek opgemerkt worden.

Momenteel is voor het verloop van de geplande werken geen (specifieke) fasering voorzien. Indien de uitvoering van de werken alsnog opgedeeld wordt in meerdere fasen en het voorziene vooronderzoek dientengevolge ook gefaseerd uitgevoerd moet worden, moet voor elke afzonderlijke fase een nota opgesteld worden met bijhorend programma van maatregelen. In elke nota dient duidelijk gesteld te worden om welke fase/zone het gaat. In voorkomend geval heeft het programma van maatregelen van de nota enkel betrekking op de desbetreffende fase en blijven de voorziene maatregelen in onderhavig programma van maatregelen gelden voor de resterende zones/fasen.

De opgraving moet worden uitgevoerd in goede terreinomstandigheden. Dit betekent o.m. dat:

- De weersomstandigheden dermate zijn dat ze een goede waarneming toelaten. De veldwerkleider voorziet een scenario voor het geval de prospectie moet worden uitgesteld omwille van slechte weersomstandigheden.
- Hierbij zijn maatregelen ter bescherming van kwetsbare contexten inbegrepen.

- De veldwerkleider een voorstel doet om de veldstrategie aan te passen indien de terreinomstandigheden dit vereisen.
- Bij een langdurige opschorting (>1 maand) door de veldwerkleider maatregelen voorgesteld worden om de degradatie van alle aanwezige sporen tegen te gaan.
- De opgravingzone visueel en/of fysiek is afgescheiden van andere zones waar werken uitgevoerd worden.
- De veldwerkleider een duidelijk zicht heeft op eventueel aanwezige leidingen.
- De werf is ingericht conform de vigerende wetgevingen inzake arbeid, bodemverzet en veiligheid.
- Er duidelijke afspraken zijn tussen de veldwerkleider en de opdrachtgever over:
 - o Wie de kraan levert;
 - o Wie de bemaling voorziet in geval van wateroverlast;
 - o Het terug dichten van de sleuven en herstel terrein;
 - o Communicatie met de pers.

1.4.3. Geplande werken en bodemingrepen

Het huidige gemeenteplein dateert uit 1971 en is aan vernieuwing toe. Bij de herinrichting zullen vooral het centrale deel – ter hoogte van de huidige vijver – en de toegangswegen aangepakt worden.

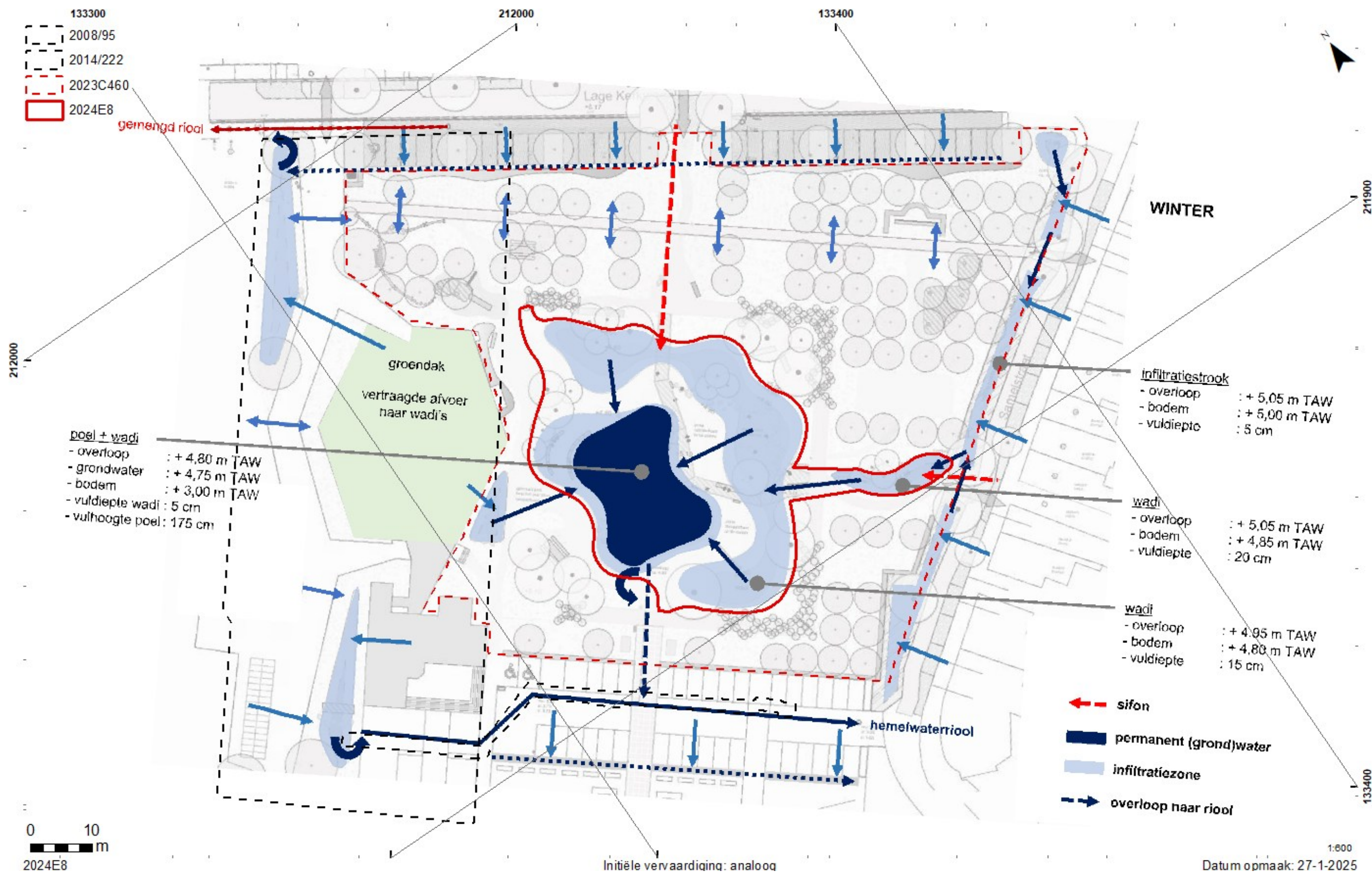
In de plaats van de huidige vijver met omringende verhardingen en bloembedden zal een centrale poel aangelegd worden waarboven een vlonderpad de verbinding met de toegangswegen zal vormen. Het diepste punt van de poel zal komen op 3 m TAW en zal een diepe zone vormen voor amfibieën. Deze zal omringd worden door een verlaagde zone met een rand op 3,50 m TAW, wat overeenstemt met de grondwaterstand in de zomer. De poel zal langs alle zijden geleidelijk stijgen tot 4,80 m TAW, wat net boven de grondwaterstand in de winter (4,75 m TAW) zal zijn. Aan de noordnoordwestelijke rand wordt deze begrensd door een flauwe helling met zitbanken en een zone tot 4,95 m hoogte die minstens in de zomer betreedbaar zal zijn. De westelijke grens zal verder gevormd worden door een gemaaid pad dat heel het jaar door betreedbaar zal zijn. Aan de randen komt een beperkt hooiland. Vanaf het noorden tot aan het zuiden zal de poel aan de oostelijke zijde eveneens begrensd worden door een wadi met een hoogte tot 4,80 m. Deze zal deels ingenomen worden door een keienvallei die als speelzone dienst kan doen. Rondom de poel en wadi zullen ook meerdere nieuwe bomen geplant worden.

Aan de noordzijde van de poelzone wordt een kleine zone voorzien met speelzand en een speeltuig.

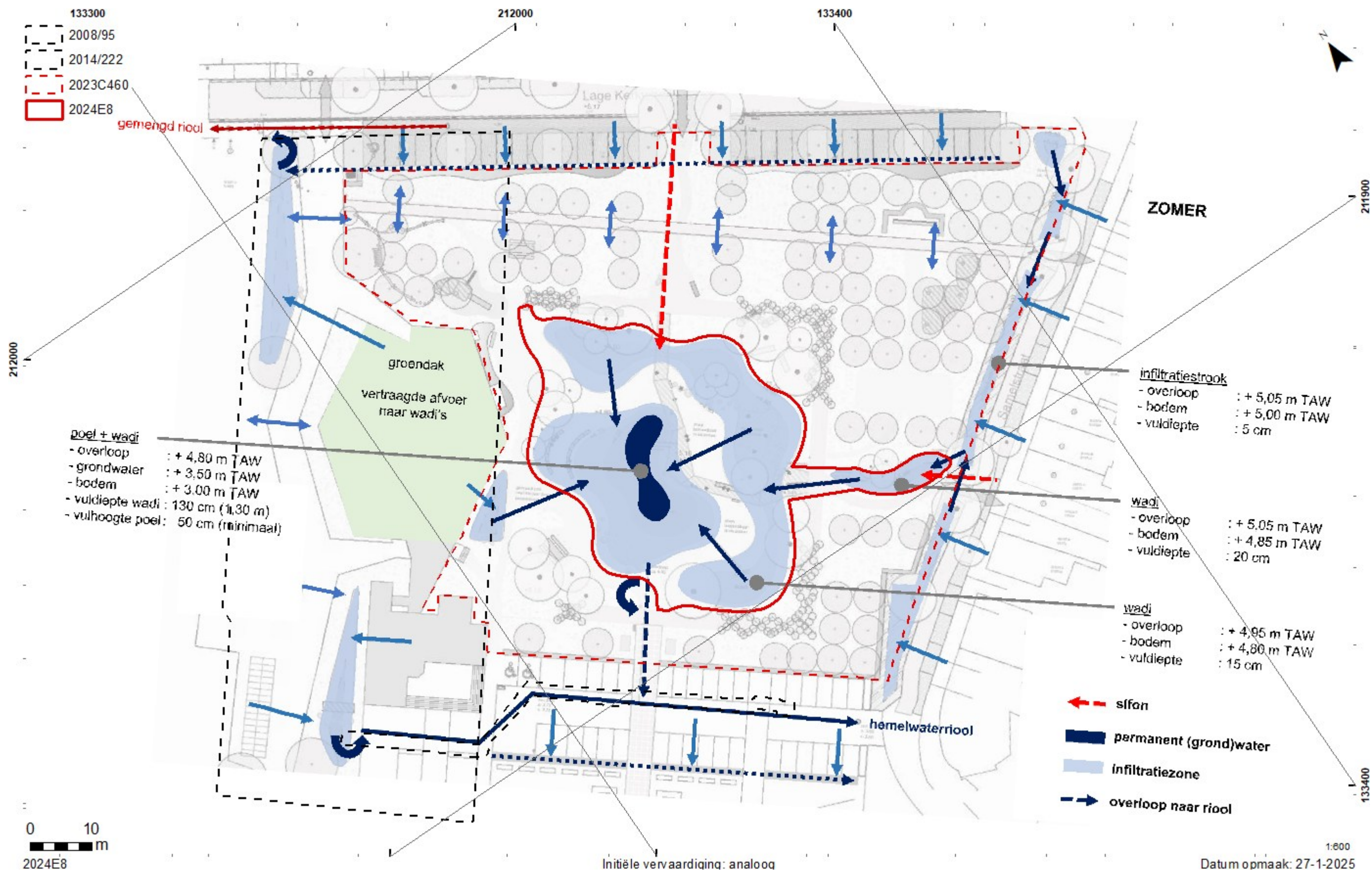
De huidige toegangswegen zijn volledig ingenomen door een KWS-verharding. Deze verharding zal volledig opgebroken worden en vervangen worden door een smallere halfverharding die omringd zal

worden door een zone met hooilandbeheer met verwilderingsbollen. Aan de oostzijde van de toegangsweg aan de Samelstraat zal nog een wadi aangelegd worden met een laagste niveau op 4,85 m TAW. Deze zal een verbinding vormen tussen de wadi rondom de poel en de infiltratiestrook die langsheen de Samelstraat voorzien wordt. Deze laatst zal geheel boven de huidige riolering geplaatst worden en zal voorzien worden van enkele bijkomende bomen.

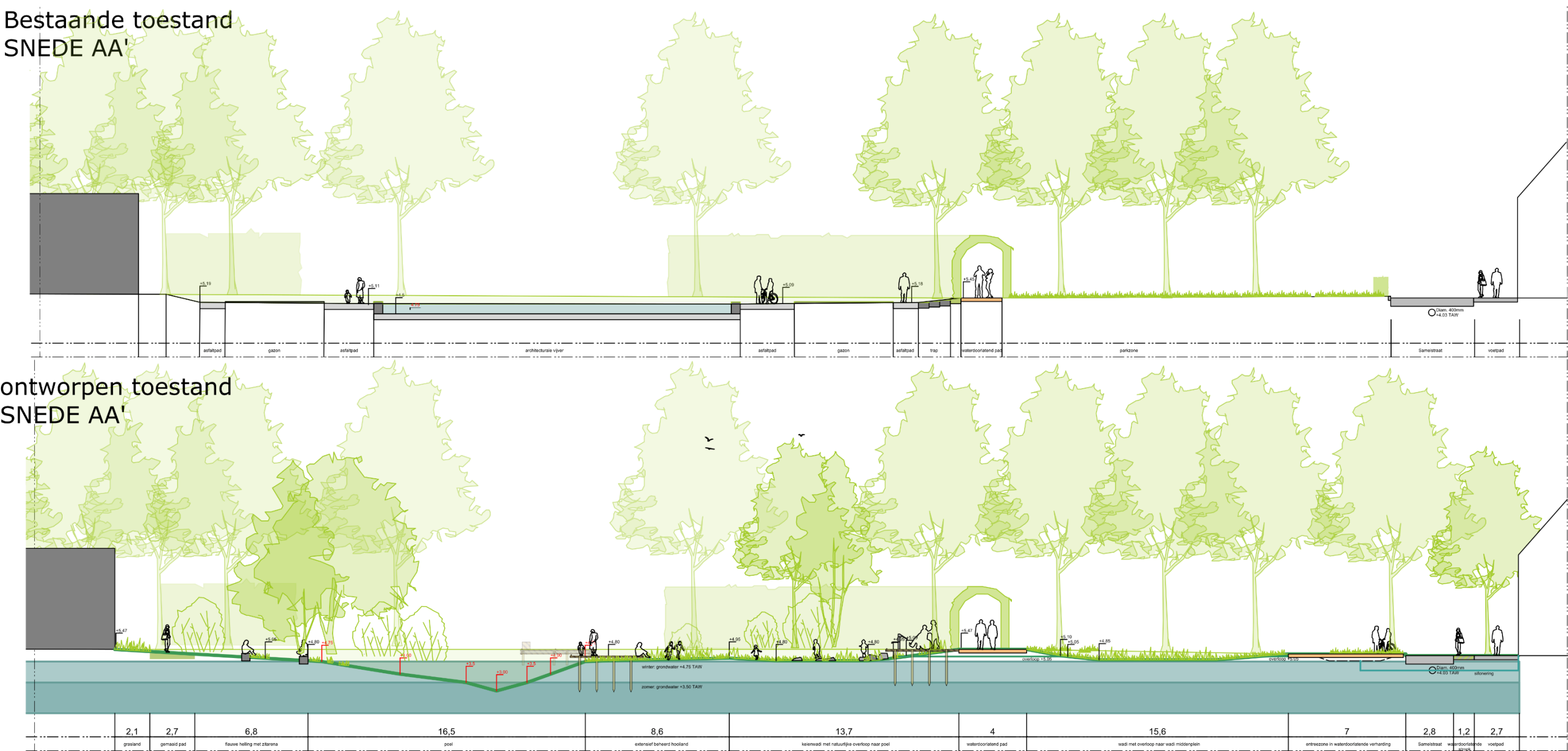
De bestaande bomen aan de randen van het park zullen vrijwel overal behouden blijven.

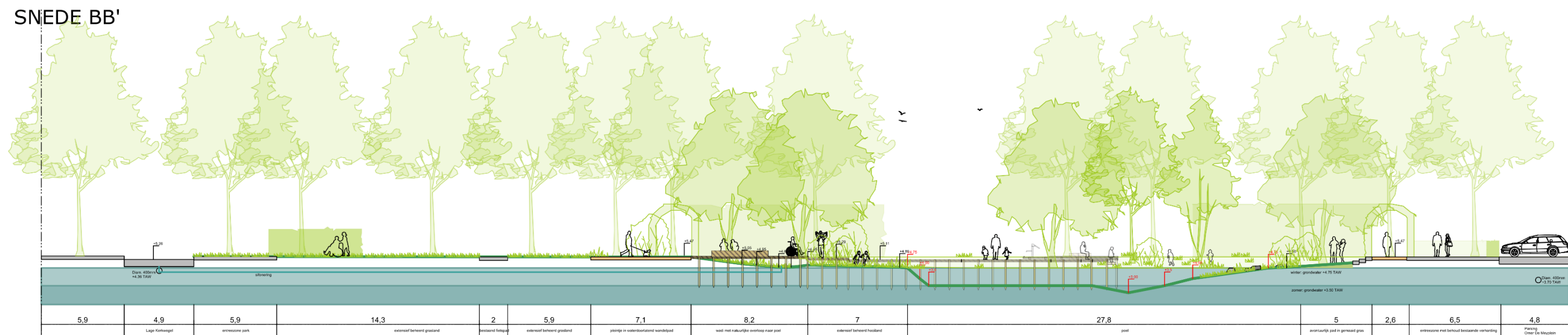
Kaart 3. Ontwerp met zicht op de waterstand in de winter.

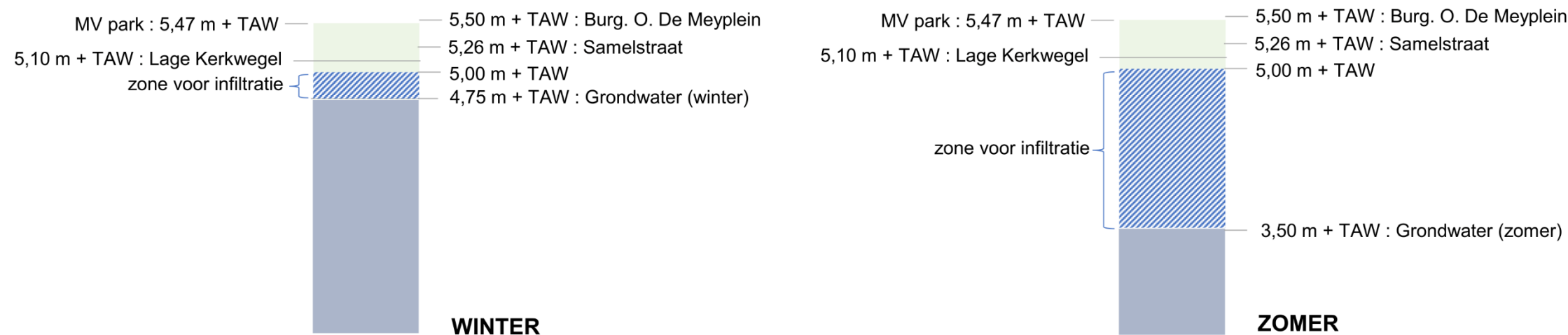
Kaart 4. Ontwerp met zicht op de waterstand in de zomer.

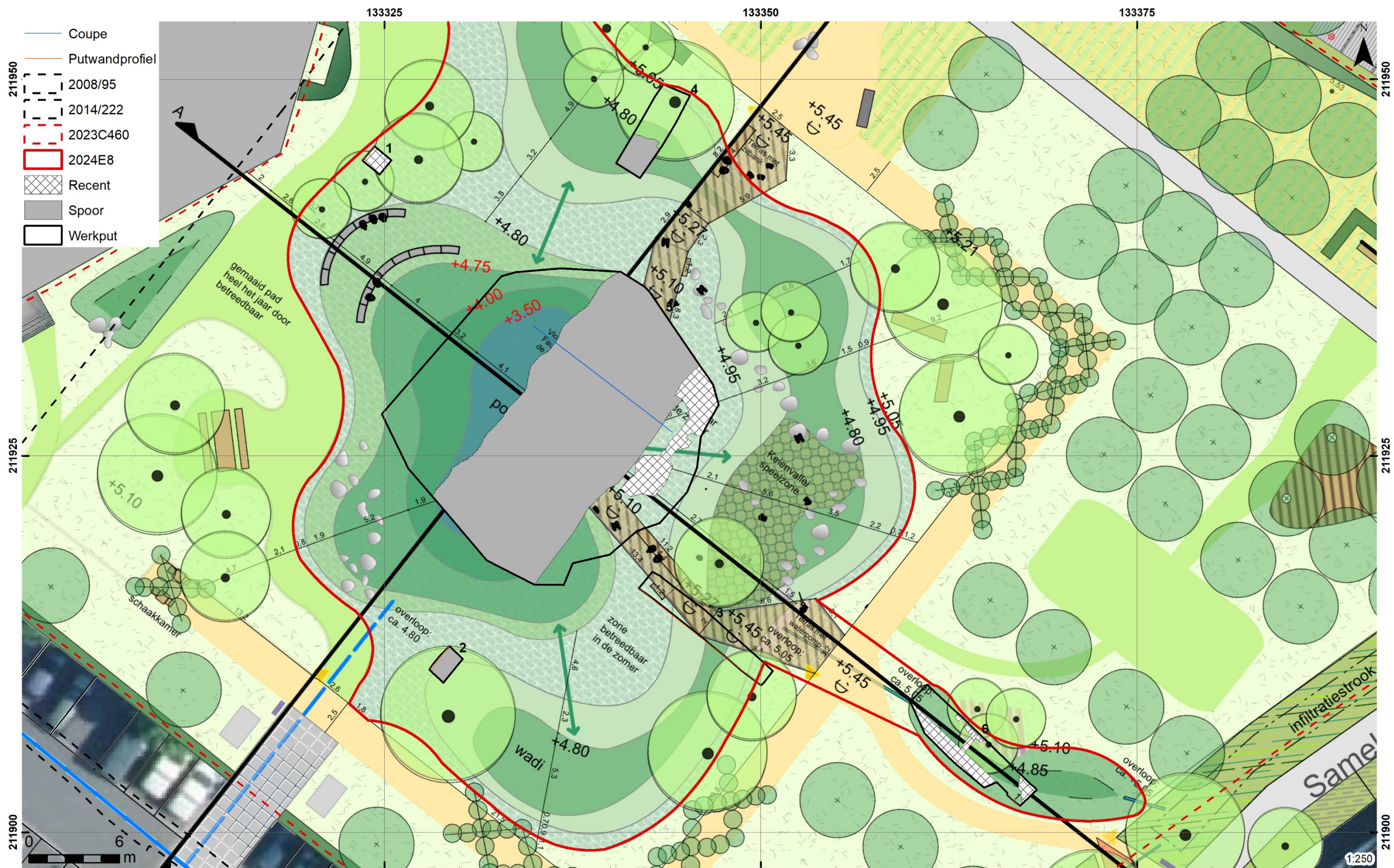
Figuur 12. Snede AA' met de ontworpen toestand (Plan 1).

Figuur 13. Snede BB' met de ontworpen toestand (Plan 1).

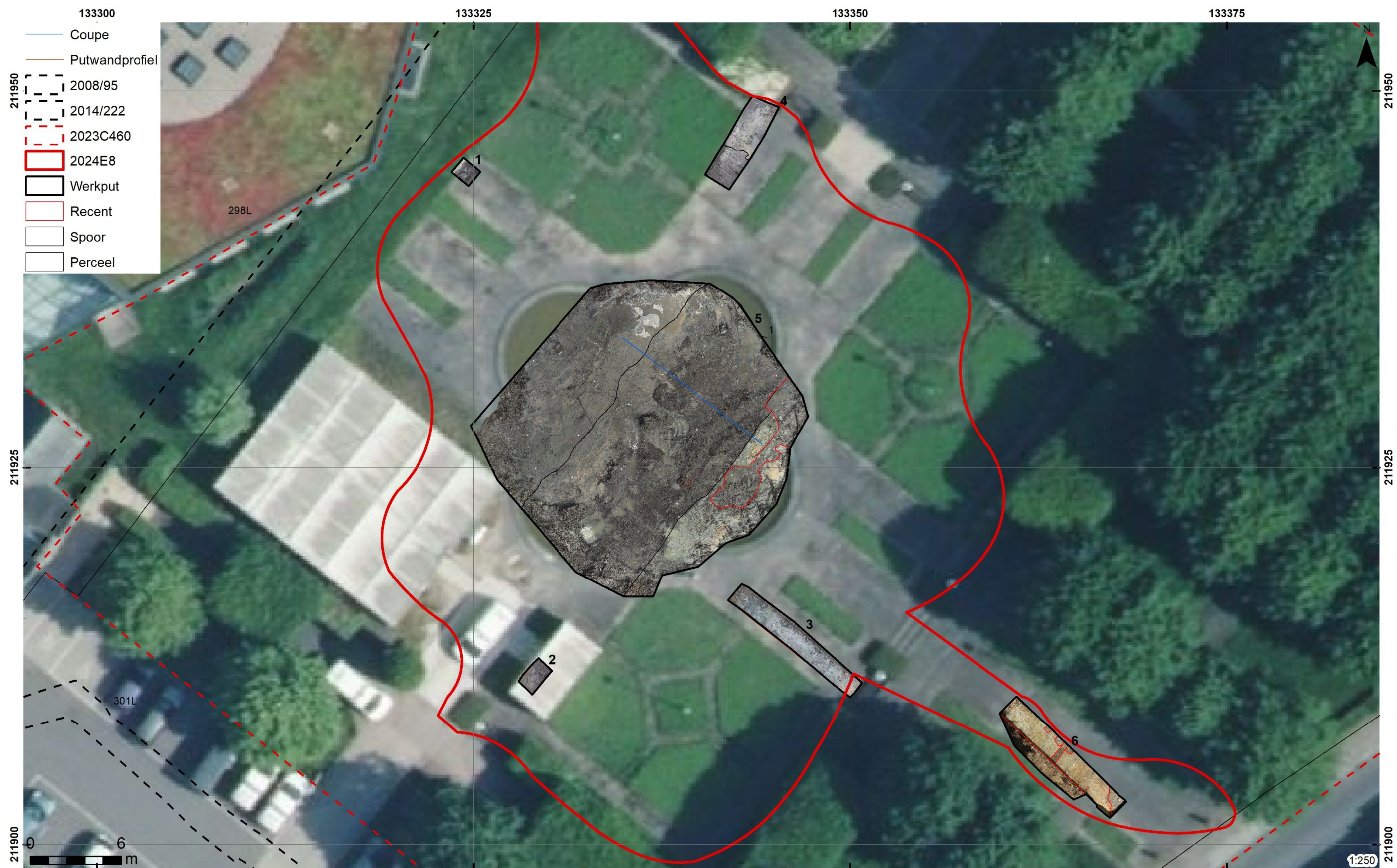
Figuur 14. . Typeprofielen van de vooropgestelde grondwaterstanden en infiltratiezones.

Kaart 5. Allesporenkaart op het ontwerp.

Kaart 6. Allesporenkaart met digitaal hoogtemodel op het kadaster (GDI 2023).

Kaart 7. Allesporenkaart op een orthofoto van vlak 1.

1.5. Werkwijze en onderzoeksstrategie

De totale oppervlakte van het projectgebied bedroeg 7 217,03 m². Op basis van het vooronderzoek werd besloten dat een zone van 1 714,63 m² vlakdekkend onderzocht moest worden.

In het programma van maatregelen van de archeologienota werd volgende methodiek opgenomen:

1.5.1. Opgravingsstrategie

1.5.1.1. Aanleg vlakken

De afgraving zal deels gebeuren in het kader van de heraanleg van het park. In het kader van het archeologisch onderzoek is het noodzakelijk dat hiervoor een platte kraanbak gebruikt wordt. Per uitzondering kunnen zware constructies met een kleine getande bak verwijderd worden. De graafwerken moeten uitgevoerd worden door een ervaren kraanman die nauwkeurig kan werken. De afgraving dient steeds begeleid te worden door een archeoloog. De aannemer dient rekening te houden met de uitvoering van het archeologisch onderzoek in de planning van de werken.

De opengelegde opgravingsvlakken mogen niet betreden worden met de kraan en/of ander zwaar materiaal.

Het veldwerk wordt dermate georganiseerd dat er efficiënt en wetenschappelijk verantwoord wordt opgegraven. Er wordt gestreefd naar een maximale afstemming van kranen en grondverzet enerzijds en opgravingsploeg(en) anderzijds.

Het staat de veldwerkleider vrij om te bepalen of de opgraving zal gebeuren in één of meerdere opgravingputten. De omvang van iedere put is dusdanig dat er een goed ruimtelijk inzicht is en dat alle plannen naadloos aansluiten tot één overzichtelijke allesporenkaart van het hele terrein.

Er moeten maatregelen genomen worden tegen overlast door regen- en/of grondwater, die niet schadelijk zijn voor het bodemarchief. Voorafgaand aan het vlakdekkend onderzoek wordt het peil van de grondwatertafel bepaald. Indien de registratie van sporen gehinderd wordt door een hoge grondwaterstand wordt er lijnbemaling voorzien. Waterputten en andere diepe sporen worden met bemaling opgegraven indien de onderkant van de sporen zich meer dan 30 cm onder de huidige grondwatertafel bevindt. Om hierover uitsluitsel te krijgen wordt de diepte van deze sporen met een boor bepaald. In zones waar bemaling een schaderisico impliceert wordt de haalbaarheid voorafgaandelijk afgetoetst d.m.v. een risicoanalyse. Bij de plaatsing van bemaling wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de aanwezigheid van dit bodemarchief en de op te graven zones. De inplanting van de werkputten wordt digitaal ingetekend, evenals de aangetroffen sporen. Indien enkel gewerkt wordt met een totaalstation en/of GNSS dient bij elke werkput om de ± 5 m de absolute hoogte van het (archeologisch) vlak t.o.v. de Tweede Algemene Waterpassing genomen en op plan

gebracht te worden. Indien het archeologisch vlak geregistreerd wordt door middel van fotogrammetrie/*Structure from Motion*, eventueel met behulp van een RPAS, en hier een DTM van het archeologisch vlak mee gemaakt wordt, dienen de hoogtes van het vlak niet meer in een vast grid opgemeten te worden met een totaalstation/GNSS. Voorwaarden hierbij zijn dat het resulterende 3D-beeld goed gegeorefereerd kan worden op basis van minimaal zes grondcontrolepunten per vlak waarvan de X-, Y- en Z-coördinaten gekend zijn. Indien de foto's gebruikt worden als basisregistratie van het vlak moeten de genomen foto's van dermate kwaliteit zijn dat individuele sporen en spoorgrenzen duidelijk onderscheiden kunnen worden in het eindresultaat. Wanneer de site geregistreerd wordt door middel van een RPAS staat de piloot in voor het naleven van de wettelijke bepalingen. De piloot beschikt minstens over de benodigde kwalificaties en een geregistreerd toestel dat voldoende verzekerd is.

1.5.1.2. Contextgebonden bepalingen

Het onderzoek dient uitgevoerd te worden conform de *Code Goede Praktijk*. Bij het aantreffen van bepaalde contexten dienen volgende bepalingen in acht genomen te worden:

- Grachten en greppels:

Nadat deze structuren manueel in grondvlak opgeschoond en gedocumenteerd zijn worden op regelmatige intervallen dwarscoupes aangelegd. Bijzondere aandacht gaat hierbij naar monsternamen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Oversnijdingen van meerdere greppels of grachten worden in kwadranten gecoupeerd om een zicht te krijgen op de relatieve chronologie van het grachten/greppelsysteem. Omvangrijke grachtstructuren die zich onder de grondwatertafel bevinden worden met bemaling en, indien nodig, getrapt gecoupeerd. Het grachtprofiel van omvangrijke grachten wordt tijdens het verdiepen op regelmatige basis opgeschoond, gefotografeerd, ingetekend en beschreven om inkalving van de sleufwanden voorafgaand aan documentatie te vermijden. In deze fase worden, indien er sprake is van een goede organische bewaring, ook de eerste staalnames genomen voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Op basis van deze coupes worden representatieve dwarsprofielen verkregen die dienen als leidraad om de structuren vlakdekkend op te graven. Na het aanleggen van coupes worden grachten en greppels stratigrafisch of – indien er geen duidelijke stratigrafie aanwezig is – per diepteniveau uitgehaald. Omvangrijke structuren kunnen machinaal opgegraven worden op voorwaarde dat dit laagsgewijs, onder begeleiding van de veldwerkleider gebeurt. Ondiepe grachten worden volledig omgespit waarbij eventuele vondsten geregistreerd worden. Indien de volledige diepte van de gracht, ondanks bemaling, niet bereikt kan worden, worden – indien de veiligheid dit toelaat – boringen geplaatst om het profiel van

de gracht verder te reconstrueren. Bij het couperen en het uitgraven dient bijzondere aandacht besteed te worden aan het herkennen en registreren van houten en andere structurele elementen die deel uitmaakten van zowel de bouw als de werking van de gracht. Voorts wordt de nodige aandacht besteed aan restanten van bruggen en bouwwerken die aan de gracht grensden. Kwetsbare contexten en structuren in de vulling worden steeds manueel vrij gelegd.

- Waterputten, beerputten, silo's, diepe afvalputten:

Bij het aantreffen van waterputten, beerputten, silo's en/of diepe afvalputten wordt bijzondere aandacht besteed aan de monsternamen voor natuurwetenschappelijk onderzoek en dateringonderzoek. Bij het couperen van waterputten wordt er zorg voor gedragen dat de volledige waterput met insteekkuil wordt gecoupeerd, rekening houdend met de wetgeving inzake veiligheid. Van zodra een vaste structuur wordt aangetroffen, wordt er handmatig verder gewerkt. Fragiele structuren zoals vlechtwerk worden steeds handmatig vrij gelegd. Indien er grote coupes gemaakt dienen te worden, wordt de werkwijze vooraf besproken op een tussentijdse vergadering met Onroerend Erfgoed, de wetenschappelijke begeleiding en de opdrachtgever. Bij het couperen van beerputten, wordt de coupe op de kleinst mogelijk werkbare oppervlakte gezet opdat men de verschillende lagen goed kan onderscheiden en apart kan volgen. De heropvulling van deze diepere sporen gebeurt conform de wetgeving rond bodemverzet en de afspraken met de opdrachtgever. De handleiding 'Waterputten als archeologische informatiebron' van Debruyne S., Ervynck A. en Haneca K. wordt gebruikt bij het onderzoek en de analyse van waterputten. <https://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/HAOE/2/HAOE002-001.pdf>

- Muurresten, vloeren, ...:

Muren worden in detail gedocumenteerd in functie van de identificatie van fundering en opgaand muurwerk, bouwnaden, ... Van de muren worden de omtrek en eventueel aanwezige bouwnaden gedocumenteerd. Opmerkelijke afwijkingen worden in detail geregistreerd. Van de muren wordt een beschrijving gegeven van de constructiekenmerken, metselverband, mortel en de gebruikte baksteenformaten met vermelding van de kleur. Van elke muur wordt een representatieve steen en stuk mortel bemonsterd. Vloeren worden in detail gedocumenteerd in functie van eventuele gebruikssporen en resten van er op of in gebouwde constructies (binnenmuren, doorgangen, negatieve sporen, ...). Opmerkelijke afwijkingen worden in detail geregistreerd. Van vloeren wordt een beschrijving gegeven van de mortel en de gebruikte tegels (formaten, afwerking, ...), het verband, constructiekenmerken, Van alle vloeren worden representatieve tegels en stukken mortel bemonsterd.

- Begraving:
 - Elk individueel graf wordt gefotografeerd.
 - Urnengraven worden gecoupeerd door middel van het bemonsteren van de eerste helft van de spoorvulling in lagen van 5 of 10 cm. Deze monsters worden in grote emmers bijgehouden en pas gezeefd door de fysisch-anthropoloog. De coupe wordt gedocumenteerd in tekening en met foto. De urn wordt met inhoud gelicht en verpakt. De tweede helft wordt eveneens per laag uitgehaald en bemonsterd. Indien nodig wordt in meerdere verticale lagen gewerkt zodat een 3D-registratie van het spoor ontstaan.
 - Beenderpakgraven en combinaties van beenderpakgraven worden gecoupeerd en bemonsterd in lagen van 5 cm dik en vakjes van 10x10 cm. Het beenderblok zelf wordt en bloc gelicht. o Brandrestengraven worden gecoupeerd als een gewoon spoor en integraal bemonsterd in emmers. De heropvulling van deze diepere sporen gebeurt conform de wetgeving rond bodemverzet en de afspraken met de opdrachtgever.

De heropvulling van deze diepere sporen gebeurt conform de wetgeving rond bodemverzet en de afspraken met de opdrachtgever.

1.5.1.3. Stalen

Stalen worden steeds genomen volgens de bepalingen in de *Code Goede Praktijk*.

Er wordt een stelpost conservatie en natuurwetenschappelijk onderzoek voorzien. Stalen genomen in het kader van natuurwetenschappelijk onderzoek worden gewaardeerd (assessment).

In het kader van het onderzoek worden volgende waarderingen voorzien:

- 3 VH waardering dendrochronologie (determinatie en selectie van meest geschikte stamschijven)
- 3 VH splitsen en waarden macroresten (incl. verpakken en terugsturen gewaardeerd staal i.f.v. toevoeging aan vondstarchief)
- 3 VH waardering pollenstalen (incl. verpakken en terugsturen gewaardeerd staal i.f.v. toevoeging aan vondstarchief)
- 2 VH waardering crematie
- 2 VH röntgenopnames metaal (per plaat)

Analyses en dateringen:

Op basis van de resultaten van de waardering wordt, in overleg met de veldwerkleider, de opdrachtgever en de wetenschappelijke begeleiding een analyseprogramma opgemaakt van de stalen die relevant zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

- 10 VH 14C-datering(en) AMS (incl. uitselcteren geschikt fragment)
- 2 VH macroresten
- 2 VH pollenanalyse (minimaal 400 tellingen per staal)
- 2 VH datering(en) stamschijf d.m.v. dendrochronologie
- 2 VH archeozoölogie (eenheid 1 dag)
- 1 VH natuursteenidentificatie en herkomstbepaling op basis van uiterlijke kenmerken

De veldwerkleider bepaalt, samen met de erkende archeoloog, de noodzaak aan verder onderzoek.

1.5.2. Conservatie

De handelingen voor conservatie dienen steeds te gebeuren volgens de bepalingen in de Code Goede Praktijk.

De veldwerkleider, de erkende archeoloog en de conservator bepalen, eventueel in samenspraak met de wetenschappelijke begeleiding welke vondsten worden geselecteerd voor conservatie. De veldwerkleider stelt een degelijk beargumenteerd voorstel tot selectie op.

In het kader van dit project worden volgende mogelijke conservaties voorzien:

- 2 VH conservatie aardewerk
- 3 VH conservatie metaal
- 3 VH conservatie glas

1.5.3. Voorziene afwijkingen van de CGP

Indien de site geregistreerd wordt door middel van een RPAS en een orthofoto gemaakt wordt op basis van *Structure from Motion/fotogrammetrie* kan in beperkte mate afgeweken worden van de technische vereisten aan de foto's (CGP, p. 139-140) in die zin dat vlakfoto's van sporen, spoorcombinaties en archeologische structuren niet genomen moeten worden met toevoeging van een fotobordje op het terrein. Indien hiervan gebruik gemaakt wordt, moet wel aan volgende vereisten voldaan worden:

- De foto's moeten een dermate kwaliteit hebben dat individuele sporen en spoorgrenzen duidelijk te onderscheiden zijn op het eindresultaat (gegeorefereerde foto of orthofoto op basis van fotogrammetrie).

- Op de (bewerkte) foto's wordt een maataanduiding en noordpijl aangebracht.
- De gegevens die normaal gezien op het fotobordje vermeld worden, worden digitaal opgenomen op de (bewerkte) foto.

Voor de overige uitvoering van het onderzoek worden geen afwijkingen van de Code Goede Praktijk voorzien. Indien dit toch noodzakelijk zou zijn, dient dit steeds beargumenteerd te worden.

1.5.4. Gehanteerde opgravingsmethodiek

Omwille van de aanwezige infrastructuur en de timing van de werken was het niet mogelijk om het gehele onderzoeksgebied in één keer vlakdekkend open te leggen, daarom werd in verschillende fasen gewerkt. Het opbreken van de bestaande infrastructuur gebeurde onder archeologische begeleiding, waarna de zones onmiddellijk werden onderzocht. Op deze manier was het mogelijk om alle aanwezige sporen te onderzoeken. In totaal zijn 6 werkputten aangelegd.

De afgraving gebeurde door een kraan die door de aannemer ter beschikking werd gesteld en varieerde naargelang het type werk dat uitgevoerd werd. In totaal werd 369,47 m² afgegraven.

Na het machinale afgraven werd het archeologische vlak manueel opgeschaafd. Vervolgens werden de aanwezige sporen, natuurlijke sporen en recente verstoringen aangeduid en ingemeten met een totaalstation/GNSS. De bekomen gegevens werden verwerkt in ESRI ArcGIS. Hierbij werd steeds gebruikt gemaakt van de Belgische Lambert-'72 projectie.

In elke werkput werd minstens één putwandprofielput aangelegd, teneinde een beter inzicht te krijgen in de bodemopbouw. Deze putwandprofielen werden telkens opgeschoond en geregistreerd door middel van foto's en tekeningen van de verschillende horizonten en/of lagen. De aardkundige eigenschappen werden onderzocht door assistent-aardkundige Rani Evaert (Erfpunt).

Tijdens het onderzoek werden alle vondsten die relevant waren voor de mogelijke datering van de sporen/structuren/site ingezameld. Een uitzondering hierop gebeurde bij antropogene sporen die duidelijk een recente herkomst hadden. Bij het aantreffen van grote concentraties bouwceramiek werd op het terrein een selectie gemaakt van de meest diagnostische stukken.

In het kader van een mogelijke conservatie van objecten werd zowel tijdens het veldwerk als bij de verwerking een beroep gedaan op conservator Els Tielemans (Erfpunt – team Conservatie en Consolidatie).

Tijdens het onderzoek werden geen zaken aangetroffen die in aanmerking kwamen voor mogelijk natuurwetenschappelijk onderzoek.

Wetenschappelijke begeleiding werd verkregen via het team Beheer van Erfpunt.

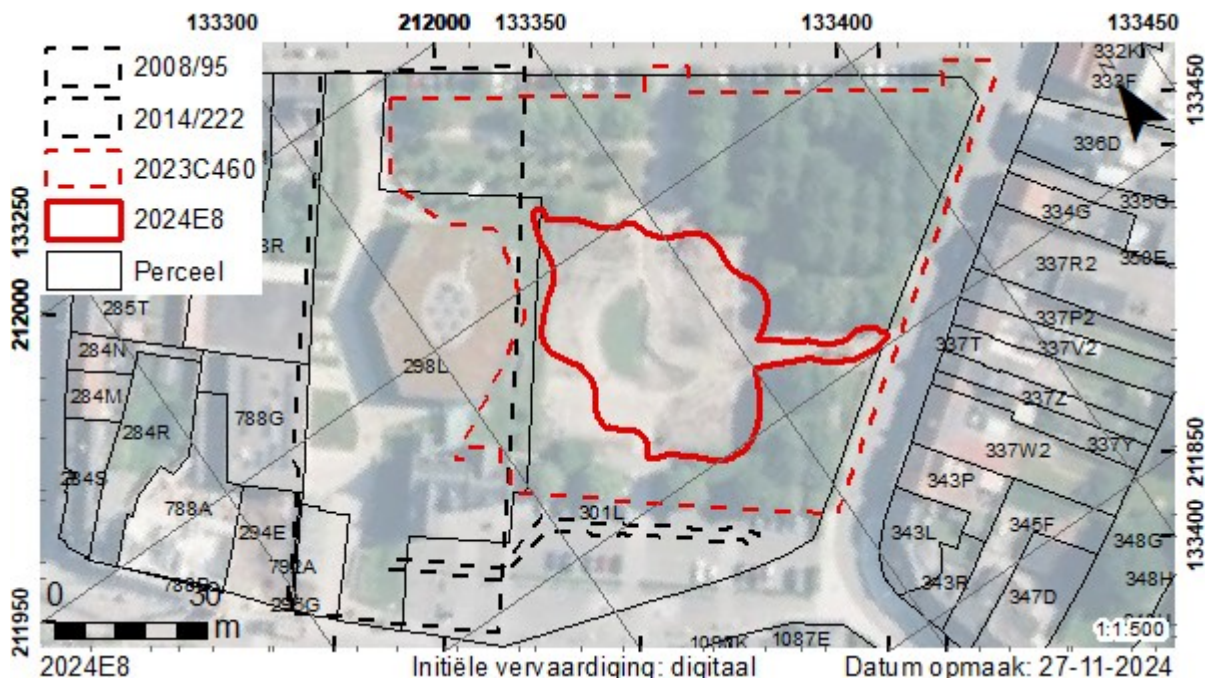
Voor de beschrijving van de putwandprofielen en sporen werd een databank opgemaakt. Hierin werden ook de vondstenlijst, tekeningenlijst en fotolijst opgesteld. De resulterende lijsten zijn als bijlage bij dit rapport toegevoegd.

- De sporenlijst is de neerslag van de veldbeschrijvingen en omvat nota's over de vorm, kleur en samenstelling van de sporen.
- De vondstenlijst beschrijft per stratigrafische eenheid per spoor de diverse vondstcategorieën, telkens met het aangetroffen aantal stuks, en geeft, voor zover mogelijk, per categorie een algemene datering. Op basis daarvan wordt aan het betreffende spoor een globale datering toegekend.
- De tekeningenlijst geeft een beschrijving van de tekeningen die zowel tijdens het terreinwerk als tijdens de verwerking werden gemaakt.
- De fotolijst tenslotte bevat de beschrijvingen van de diverse overzichts- en detailfoto's die tijdens het veldonderzoek werden genomen.

Dit rapport schets het algemene kader van het onderzoek en bevat de neerslag van de onderzoeksresultaten.

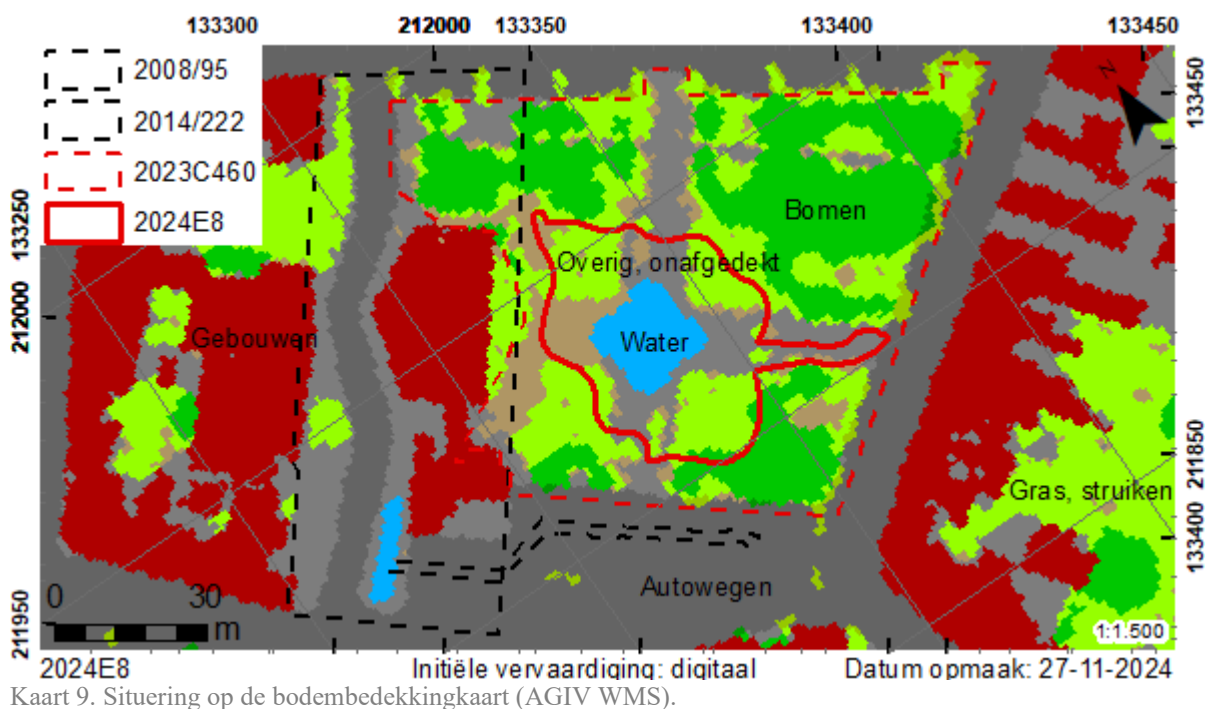
1.5.5. Algemene situering

Het projectgebied is gelegen in Sint-Gillis-Waas (Oost-Vlaanderen). Kadastraal is het gekend onder afdeling 1, sectie E, perceel 301L. De desbetreffende terreinen zijn omsloten door de Lage Kerkwegel in het noordoosten, de Samelstraat in het zuidoosten, het Burgemeester Omer de Meyplein en de Kerkstraat respectievelijk in het zuiden en zuidwesten en het eigenlijke gemeentehuis in het noordwesten.

Naar bodembedekking toe gaat het overwegend om grasland, aangevuld met struiken en bomen. Centraal is een waterpartij aanwezig, met daarrond 'overig, onafgedekt'. De perifere zones van het studieterrein staan aangeduid als 'overig, afgedekt'. Dit beeld komt grotendeels overeen met de situatie die te zien is op de meest recente luchtfoto, met uitzondering van de bebouwing van het nieuwe administratieve centrum.

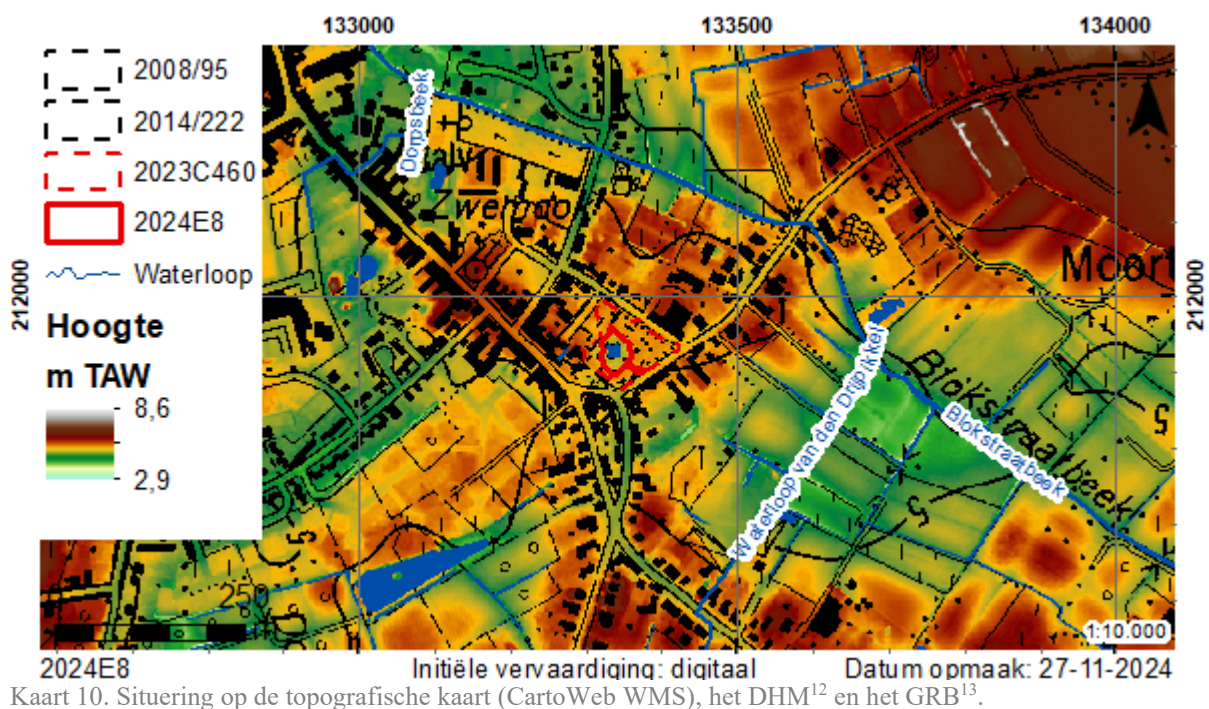
¹¹ GDI-Vlaanderen 2024.

1.5.6. Topografische en hydrografische situering

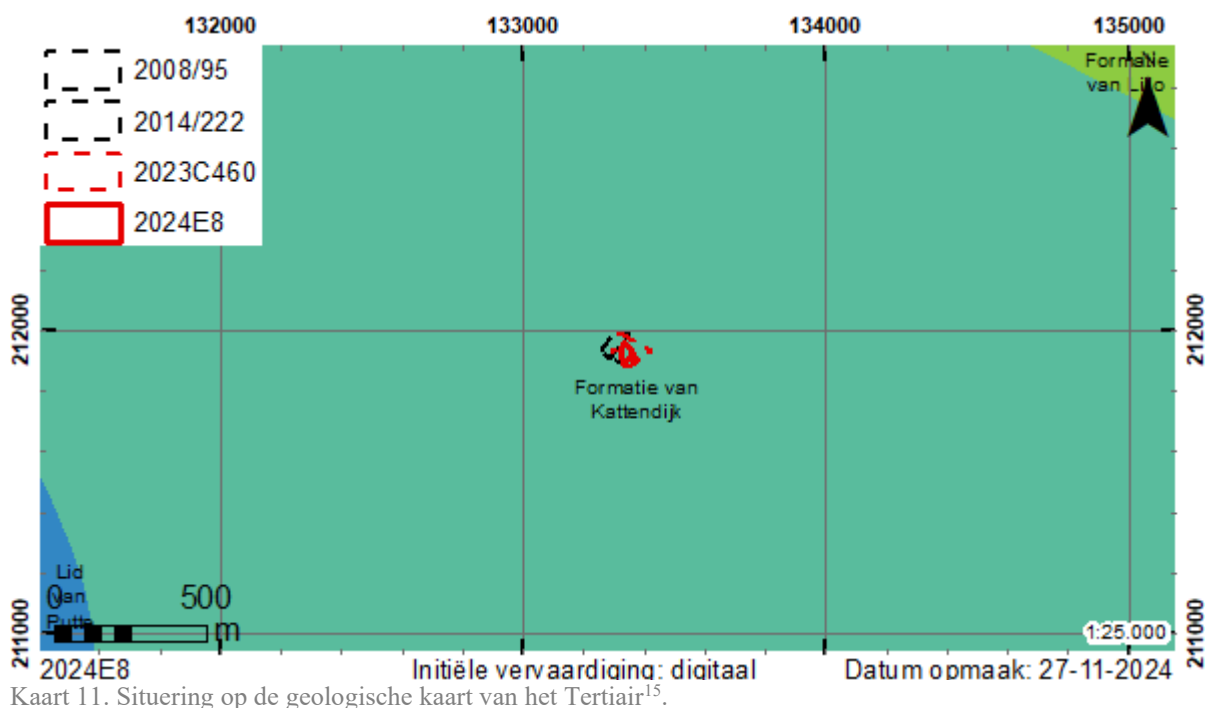
Vanuit geomorfologisch oogpunt is op macroschaal de zwak hellende rug van de Wase Cuesta ten zuidwesten van het projectgebied te situeren. Anders dan de ruime omgeving waar afgaand op het Digitale Hoogtemodel het bolle akkerfenomeen een belangrijk aandeel geniet, varieert het reliëf binnen het plangebied zelf maar nauwelijks. Behoudens een lichte reliëftoename richting het noordwestelijk gelegen dorpscentrum, vertoont het projectgebied zelf eerder een kunstmatig aangelegd reliëf als gevolg van de inrichting van het kasteeldomein Sanders.

Op de Vlaamse Hydrografische Atlas is het projectgebied te situeren in het Beneden-Scheldebekken. Het valt binnen de hydrografische zone van de Waterloop van de Hoge Landen. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterloop, de Blokstraatbeek, is op ongeveer 250 m ten noordoosten van het projectgebied gelegen.

1.5.7. Geologische en bodemkundige situering

De tertiaire bodem onder het projectgebied wordt gerekend tot de formatie van Kattendijk. Deze formatie werd gevormd tijdens het vroege Pliocene (ca. 5 miljoen jaar geleden) en onderscheidt zich door groengrijs tot grijs fijn zand dat glauconiethoudend en plaatselijk kleihoudend is.¹⁴

¹² GDI-Vlaanderen 2015.

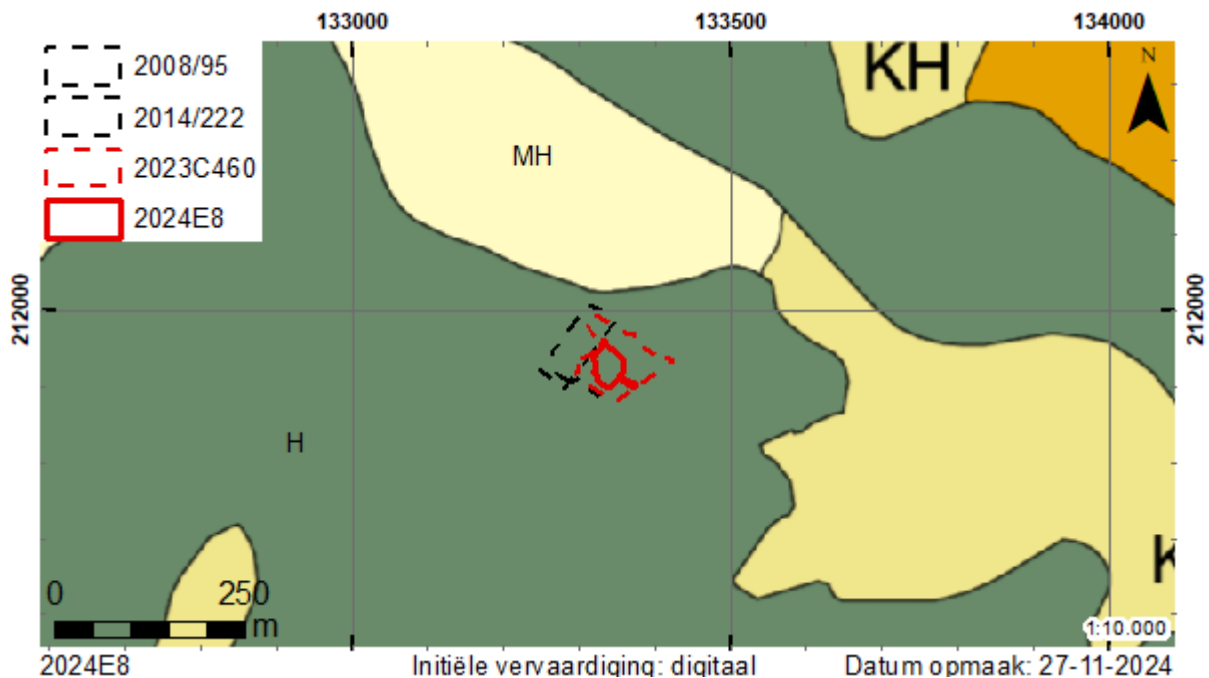
¹³ GDI-Vlaanderen 2024.

¹⁴ Jacobs *et al.* 2010, 24.

¹⁵ GDI-Vlaanderen 2001.

Het tertiaire substraat werd overal binnen het onderzoeksgebied tijdens het Weichseliaan bedekt door fluviatiele afzettingen, die door afspoeling of massabeweging onder normale of periglaciale omstandigheden langs zwakke hellingen verplaatst zijn. Deze sedimenten, die ter hoogte van het projectgebied een sterk zandig karakter vertonen (H) zijn typerend voor het heuvellandschap in de Wase Cuesta.¹⁶

Voor het overige geeft de Quartairgeologische kaart aan dat op geringe afstand ten noorden van het bestudeerde areaal tevens marien zandige facies tijdens het Holocoon zijn afgezet (M).¹⁷

Kaart 12. Situering op de profieltypekaart van het Quartair (AGIV WMS).

Gezien de reeds bestaande invulling van het onderzoeksgebied in het historisch dorpscentrum karteert de bodemkaart het terrein en de aanpalende zones als onbekende antropogene gronden (OB) en draagt dan ook weinig bij. In de ruimere omgeving geeft de bodemkaart diverse bodemseries aan, zijnde matig droge zandbodems met structuur B horizont (Zcb¹⁸) in het noorden en ter hoogte van de Blokstraatbeek natte lemige zandgronden zonder profielvorming (Sep¹⁹). Op ruimere afstand ten oosten en zuidoosten van het studiegebied is respectievelijk sprake van matig droog zand en matig droge tot droge lemige zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zcm(g)²⁰/Scm(g)²¹/Sbm²²). In de ondergrond ten zuidwesten van het onderzochte areaal meldt de

¹⁶ Jacobs *et al.* 2010, 18.

¹⁷ Jacobs *et al.* 2010, 12.

¹⁸ Van Ranst & Sys 2000, 131.

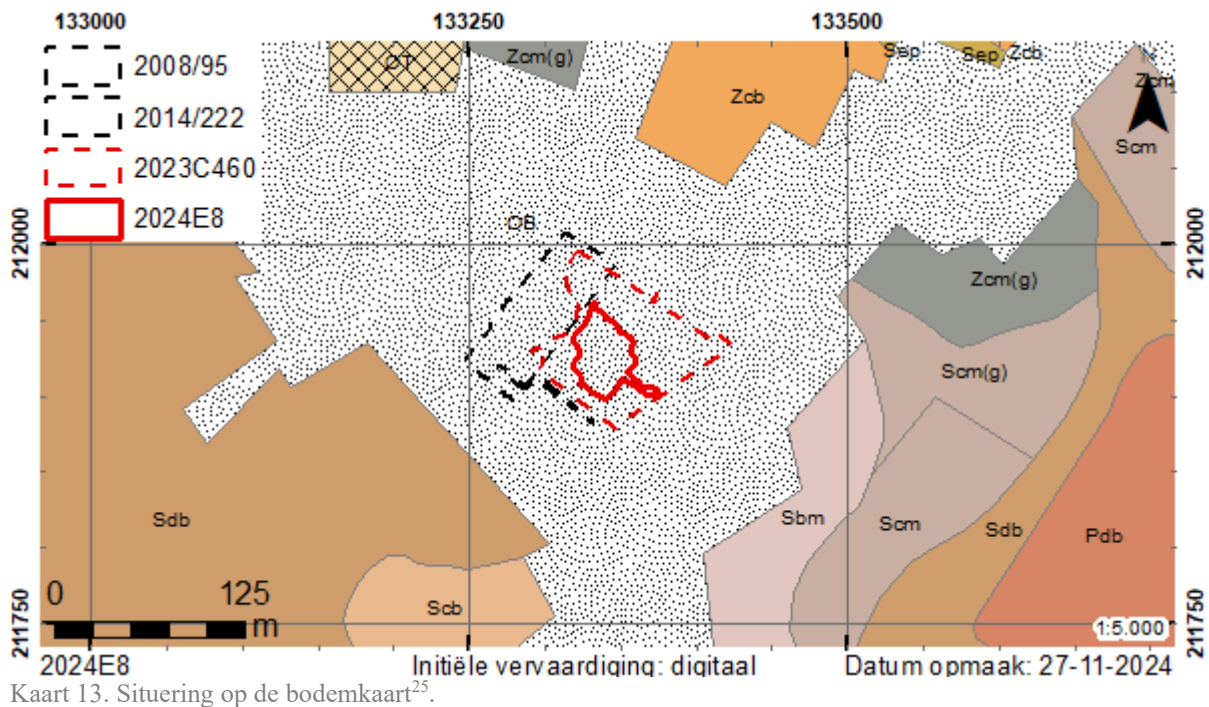
¹⁹ Van Ranst & Sys 2000, 147-148.

²⁰ Van Ranst & Sys 2000, 133.

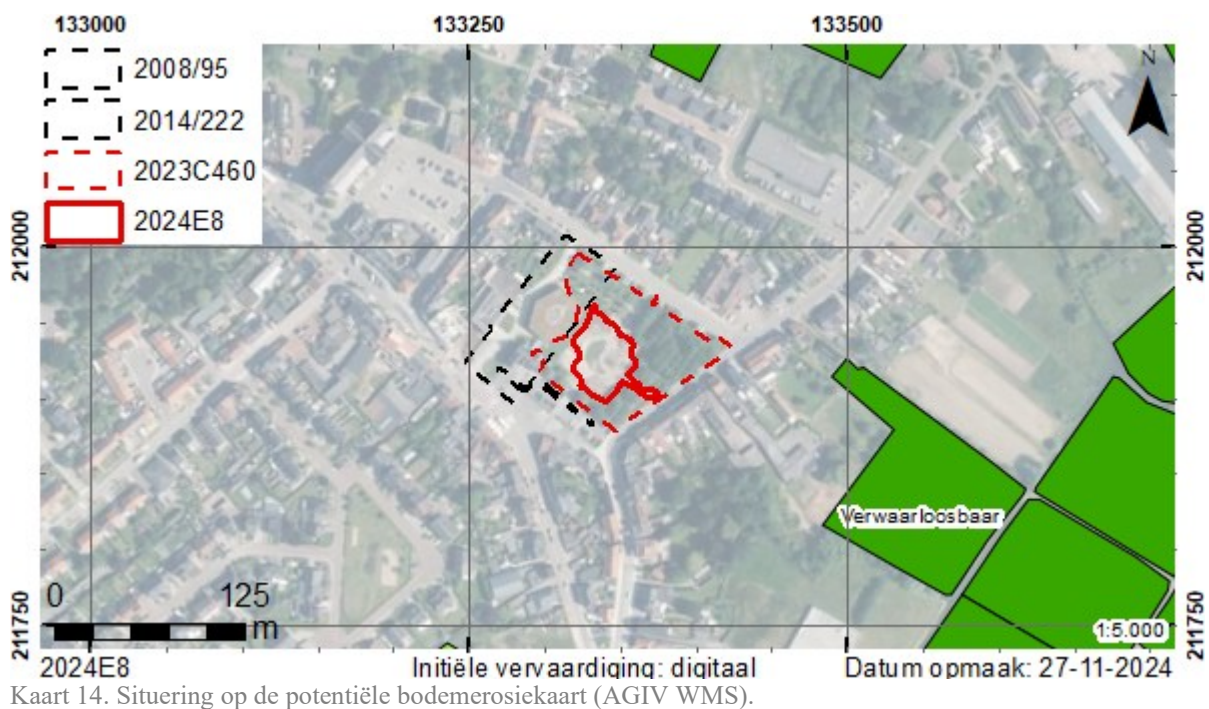
²¹ Van Ranst & Sys 2000, 143.

²² Van Ranst & Sys 2000, 141.

bodemkaart opnieuw de aanwezigheid van een structuur B horizont in de matig droge tot natte lemige zandgronden (Scb²³ en Sdb²⁴).

De potentiële bodemerosie is onbekend binnen het projectgebied. Voor meerdere percelen in de omgeving is deze verwaarloosbaar.

²³ Van Ranst & Sys 2000, 141.

²⁴ Van Ranst & Sys 2000, 144-145.

²⁵ Databank Ondergrond Vlaanderen 2017.

1.6. Historische beschrijving

1.6.1.1. Middeleeuwen

De oudste vermelding van het Waasland dateert uit 821, wanneer de Waasgouw vermeld wordt in een brief van Lodewijk de Vrome (778-840). Hierin wordt de *Pagus Wasia* beschreven als een administratief rechtsgebied binnen het Karolingische rijk. Het Waasland was vermoedelijk oorspronkelijk al een *dominium* of heerlijkheid. Door het Verdrag van Verdun (843) werd de Schelde een belangrijke grens tussen West-Francia en Midden-Francia. Deze opdeling had vooral belangrijke gevolgen voor de geschiedenis van Beveren.²⁶ Vanaf 933 maakte het Waasland deel uit van het burggraafschap (kasselrij) van Gent.²⁷ Vanaf de 11de eeuw ontstonden langs de landweg tussen Antwerpen en Brugge de eerste kleine nederzettingen in het Waasland.²⁸

De oudste middeleeuwse kern van Sint-Gillis-Waas bevindt zich ter hoogte van de Ripstraat. Het betreft hier het klooster van Onze-Lieve-Vrouw van Crusforde, ook wel bekend als het Kluizenhof, gelegen op ruim tweeëneenhalve kilometer ten noordwesten van het projectgebied. Dit klooster ontstond eind 11de, begin 12de eeuw. De huidige kern van Sint-Gillis-Waas – net ten noordnoordoosten van het studieterrein – is pas later ontwikkeld.

In deze periode was het grootste deel van het Waasland bedekt door aaneengesloten bossen die gekend waren als het *Koningsforeest*. Aangrenzend hieraan lagen heidegronden en stuifzandgronden (*wastinen*). Deze laatste kunnen waarschijnlijk gesitueerd worden ter hoogte van de strook van stuifzandgronden die het Waasland min of meer in twee snijdt.²⁹ Het geheel van bossen en wastinen was de exclusieve eigendom van de Karolingische vorsten en later (vanaf de 9de eeuw) van de graven van Vlaanderen, die deze gronden gebruikten als geprivilegieerd jachtgebied. Algemeen wordt aangenomen dat er hierdoor geen mogelijkheid was voor de ontwikkeling en groei van nederzettingen in het Wase binnengebied voor de 13de eeuw. Recent archeologisch onderzoek wijst echter op een vroegere aanwezigheid van erven in het meer centrale deel van het Waasland. Een eerste duidelijke aanwijzing hiervoor was de aanwezigheid van een erf uit de 10de eeuw in het centrum van Beveren.³⁰ Een belangrijker bewijs hiervoor is echter het palynologisch onderzoek dat werd uitgevoerd voor een vroegmiddeleeuwse site in Sint-Niklaas. Hierbij kon worden vastgesteld dat er toen reeds sprake was van een sterke menselijke exploitatie van het landschap.³¹

²⁶ Verwerft 2018.

²⁷ De Maesschalck 2019. 66-67.

²⁸ Verwerft 2018.

²⁹ Verhulst 1995. 117.

³⁰ Van Neste & De Puydt 2019.

³¹ Van Neste & De Puydt 2020.

Na 1200 werd er echter gestart met een grootschalige ontginning van het *Koningsforeest*. Dit gebeurde hoofdzakelijk onder invloed van de graven zelf, de kerkelijke instellingen, alsook enkele pioniers. Bij deze ontginning werden de oude loofbomen gekapt en werden de gronden in gebruik genomen als landbouwareaal. Deze ontginningsbeweging had uiteraard een grote invloed op de demografische, landschappelijke en cultuurhistorische ontwikkeling van het Waasland.³²

De oudste vermelding van Sint-Gillis-Waas dateert uit de 13de eeuw en heeft betrekking op de eerste kerk en anderzijds de Sint-Gillispolder. Sint-Gillis-Waas was in één schepenbank verenigd samen met Vrasene, waarbij elk van beiden een gegarandeerde vertegenwoordiging had. Beiden hadden elk hun eigen erfachtig meierschap. Sint-Gillis-Waas had meerdere heerlijkheden op zijn grondgebied, waarvan de heerlijkheid ter Kluize (toebehorend aan de Gentse Sint-Pietersabdij) de voornaamste was. Daarnaast had men de heerlijkheden van Verre en van ter Kamenen.

Eerder archeologisch onderzoek ter hoogte van het Burgemeester Omer de Meyplein toont aan dat de dorpskern van Sint-Gillis-Waas in de late middeleeuwen nog niet reikte tot het huidige projectgebied (cf. *supra*).

De ruime omgeving van het projectgebied wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van bolle akkers. Op basis van historische en archeologische gegevens kan deze landbouwworm gedateerd worden omstreeks de 15de eeuw. Hierbij werd de koepelvorm van de akker aangezet van op het oorspronkelijke oppervlak, wat tijdens archeologische onderzoeken kon worden vastgesteld door de graafsporen die gradueel dalen naar de gracht toe. Deze daling doet zich algemeen voor over een afstand van 8 tot 10 m ten opzichte van de grachtrand. Het centrum van het perceel blijft vrijwel steeds onaangeroerd. Door de aanleg van de helling werd het oorspronkelijke niveau ter hoogte van de gracht met 60 tot 80 cm verlaagd. De grond die hierbij vrijkwam was over het algemeen minder interessant voor landbouwdoeleinden en werd vermoedelijk naar het centrum van de akker gebracht en open gespreid. Voor de ophoging van de bolle akkers was echter meer grond nodig dan gerecupereerd kon worden door het in helling leggen van de kavels. De grond hiervoor werd bekomen bij de aanleg van brede en diepe grachten aan de randen van de kavels.

Voor het graven van de grachten werd begonnen vanaf de basis van de reeds gegraven helling (60-80 cm onder het oorspronkelijke maaiveld). Eerst werd een strookvormige verdieping gemaakt over een breedte van 3 tot 4 m en een diepte van 40-50 cm. Centraal daarin werd de scheidinggracht gegraven met een breedte en diepte die varieerde tussen 1 en 1,5 m. Hierdoor ontstond aan weerszijden een terras van ± 1 m breed. Op deze terrassen werden vaak bomen zoals eik, beuk, wilg,

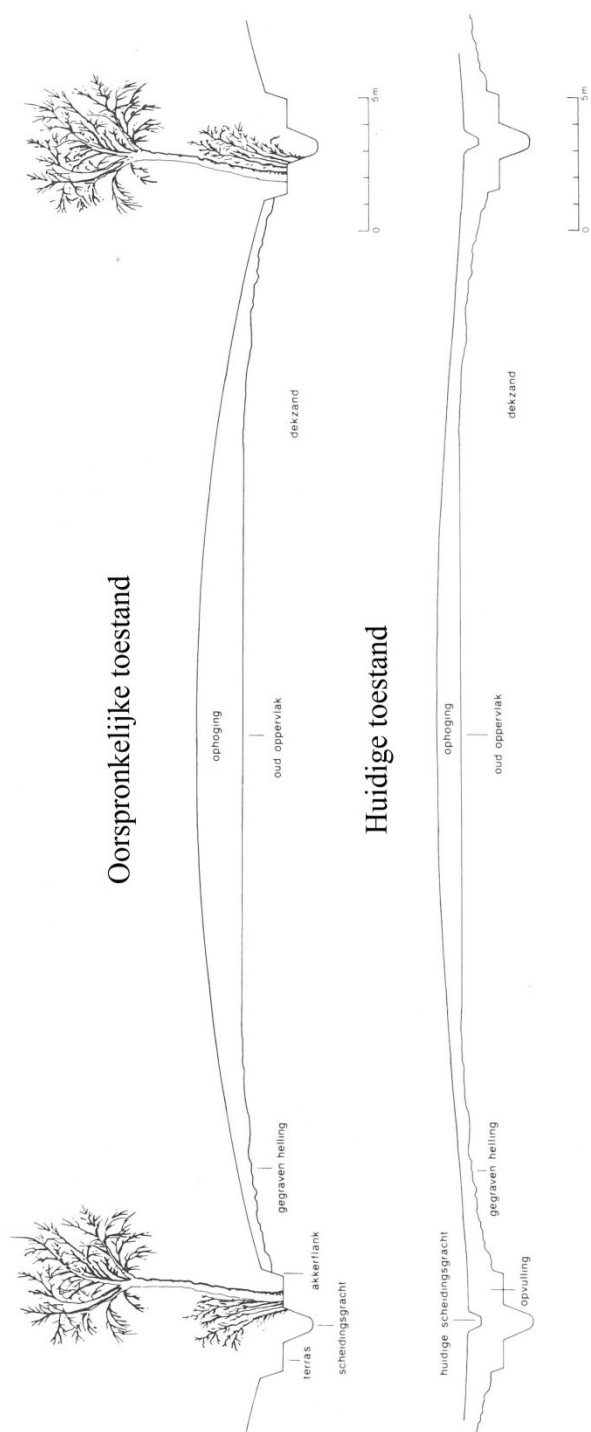
³² Verwerft 2018.

plataan of (vanaf het midden van de 17de eeuw) populier geplant. De vrijgekomen grond werd op het hellend terrein geplaatst en met een molbord opgevoerd en verspreid over de kavel. Door gebruik te maken van deze techniek moest de graver de grond maximaal anderhalve meter opwerpen, terwijl het hoogteverschil tussen het centrum van de akker en de bodem van de gracht 3 tot 3,5 m bedroeg. Ten gevolge van de opvulling van deze grachten, de omliggende terrassen en de afgegraven randen door nivellerende beploeging ontstaat een beeld van een “schijngracht” die tot 8 m breed kan zijn.³³

Naast deze brede grachten kunnen bolle akkers ook gewone perceelgrachten hebben aan maximaal twee zijden. Dergelijke grachten hebben een gemiddelde breedte en diepte van 1 tot 1,5 m ten opzichte van de oorspronkelijke akkerrand en zijn niet trapvormig aangelegd. Of deze gewone grachten voorkomen is afhankelijk van de benodigde grond voor de ophoging van de akker, het afwateringssysteem van de diepere grachten en de al dan niet gelijktijdige aanleg van aangrenzende bolle akkers. Over het algemeen komen echter enkel de bredere en diepere grachten voor.³⁴

³³ Van Hove 1997. 299-303.

³⁴ Van Hove 1997.304-305.

Figuur 15. Profiel van een bolle akker bij de aanleg en nu.³⁵

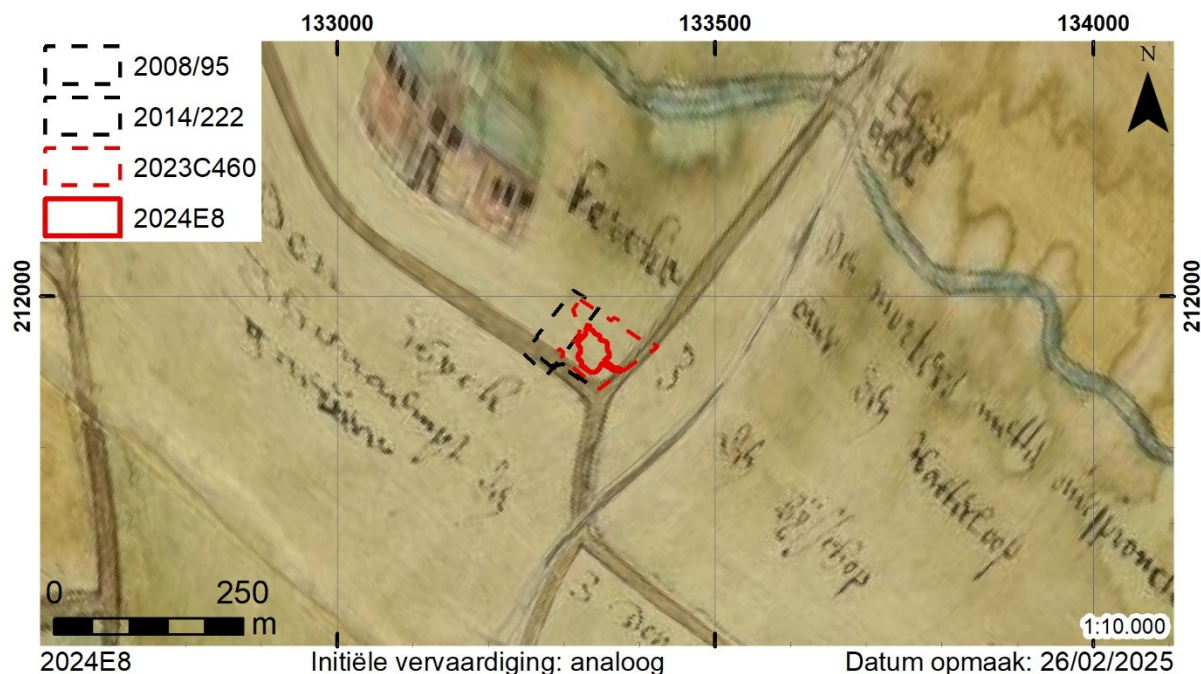
1.6.1.1. Nieuwe tijd

Het dorp Sint-Gillis-Waas, dat in de 15de eeuw nog klein en dun bevolkt was, groeide in de 17de en vooral 18de eeuw sterk aan omwille van de verbeterde landbouw. Een 18de-eeuwse wijkkaart leert ons dat het projectgebied gelegen is in de zuidelijke uithoek van de dorpskern, in de zgn. 'Kerckwijck' (kaart

³⁵ Van Hove 1997, 300.

1). In de 19de eeuw volgde echter een grootschalige industrialisatie; de komst van de spoorlijn Mechelen-Terneuzen met station in Sint-Gillis-Waas bracht betere verbindingen aan.³⁶

Aangaande het projectgebied zelf beschikken we over verscheidene cartografische bronnen. Op nagenoeg alle voorhanden zijnde historische kaarten overlapt het onderzochte terrein met het historische 'Hof Sanders'. Omtrent de geschiedenis van het gebouw en diens eerste bewoners is tot op heden maar bijster weinig inkt gevloeid. De oprichting van het bouwwerk kan hoogstens op stilistische gronden geplaatst worden in de 16de eeuw. In 1610 viel het domein wellicht via een huwelijk in eigendom van de familie Thierein, in de 18de eeuw viel de beurt aan de familie de la Kethulle.³⁷ De omwalde site ontleent zijn naam aan de familie Sanders, de (veronderstelde) eerste bewoners ervan. Opmerkelijk is dat de beschikbare vroeg-17de-eeuwse kaarten, noch deze uit 1614, noch deze uit 1646, een duidelijke aanwijzing bieden voor de aanwezigheid van het Hof Sanders. Dit wil echter niet *per se* zeggen dat er in de vroege 17de eeuw geen sprake was van enige bebouwing. Behalve de kerk werd op de kaart van De Leersnyder namelijk geen enkel ander gebouw weergegeven, terwijl deze met zekerheid aanwezig moeten zijn geweest. Hoewel de oorlogkaart van Wichman (kaart 16) wel bebouwing aangeeft, is deze bijzonder summier aangegeven, zeker in vergelijking met de weergave van de wegen. Aangezien de bebouwing op deze kaart slechts achtergrondinformatie betreft, kunnen op basis van de weergave geen vaststaande uitspraken gedaan worden.

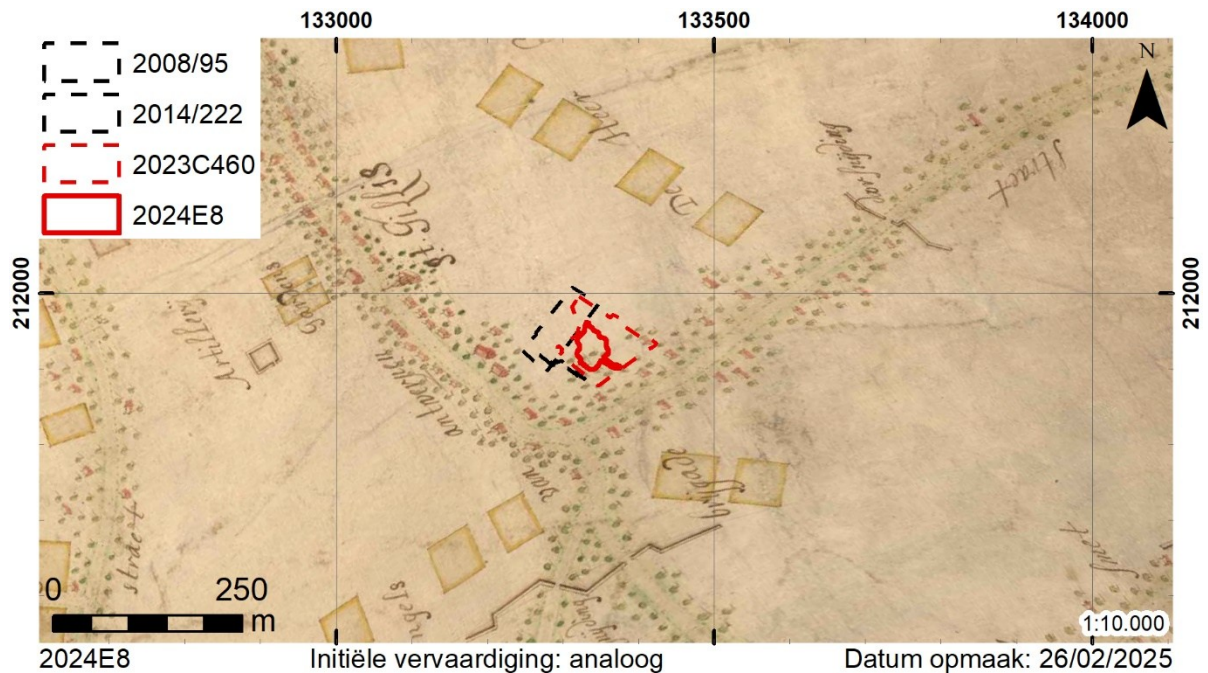

Kaart 15. Situering op de figuratieve kaart van Sint-Gillis-Waas, opgesteld in 1614 door L. De Leersnyder.³⁸

³⁶ De Potter & Broeckart 1878, 19-25.

³⁷ Nauts 1967.

³⁸ De Leersnyder, 1614

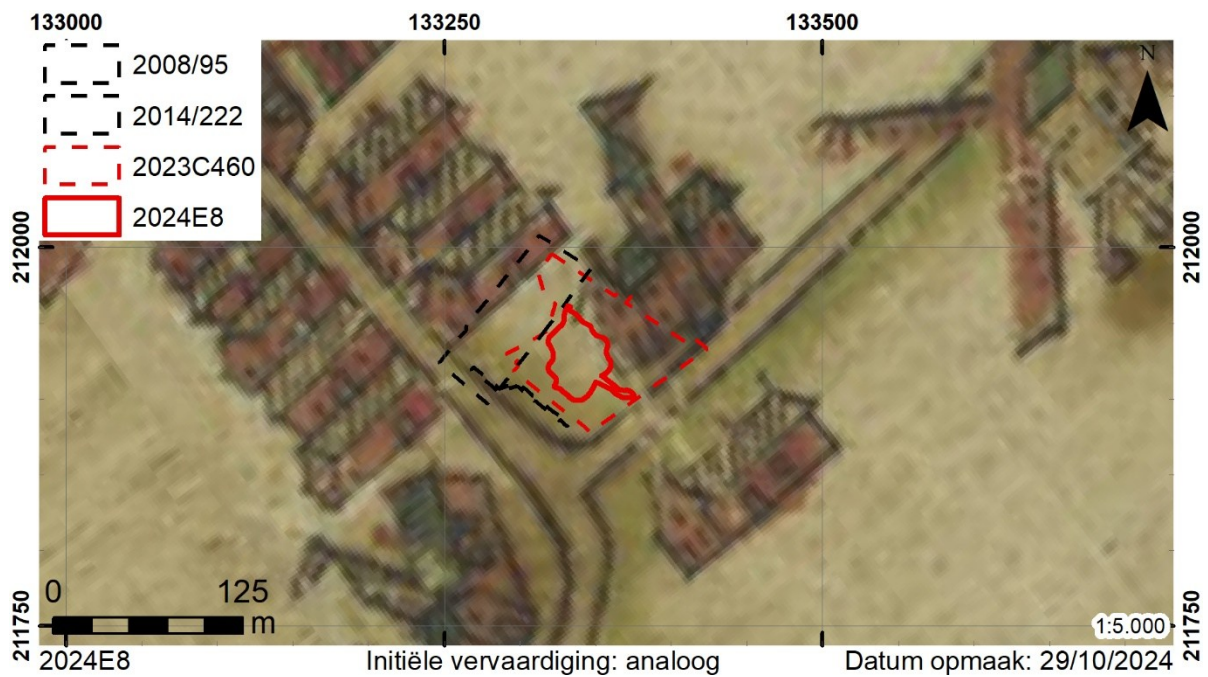
Kaart 16. Situering op de "oorlogskaart" van Sint-Gillis-Waas, opgesteld in 1646.³⁹

De oudste (gekende) voorstelling van het Hof Sanders is terug te vinden op de figuratieve kaart van het Waasland, die omstreeks 1681 opgesteld werd door Anthonis Van Landeghem (kaart 17). Opvallend daarbij is de afwezigheid van een duidelijke wal ter hoogte van het gebouw.

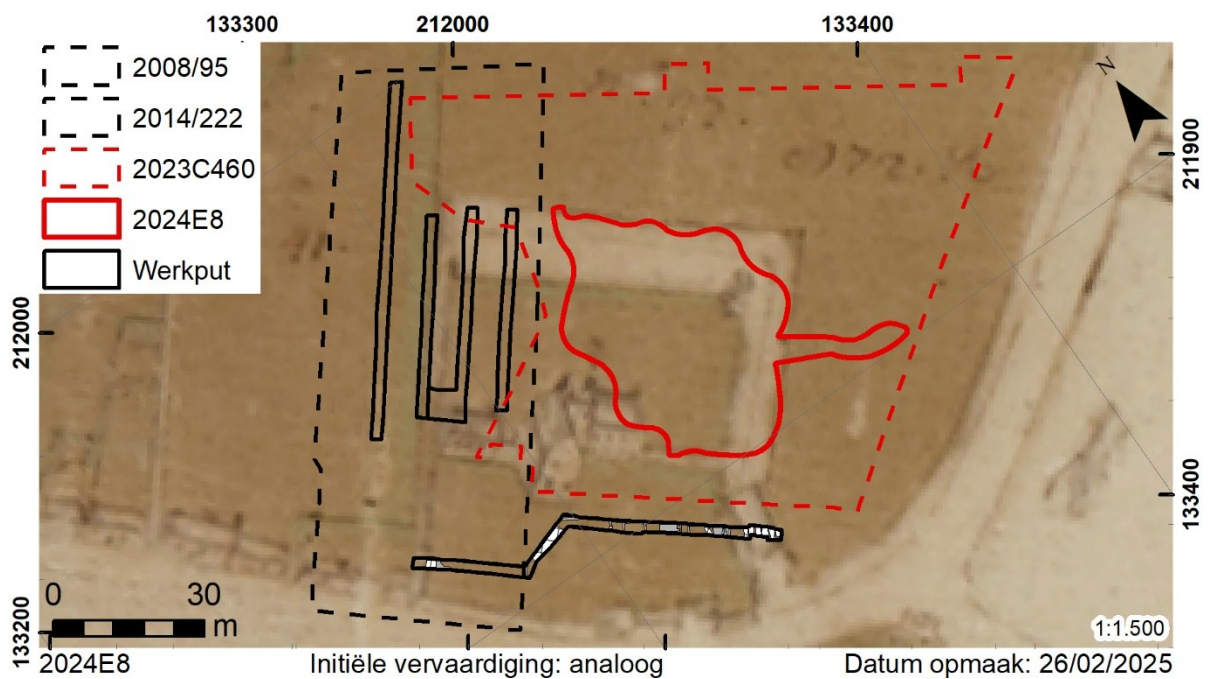
Zowel op de figuratieve wandkaart opgesteld door J.B. Manderschaidt in 1735 (kaart 18) als de wijkkaart van de hand van landmeter J.J. Du Caju (1774)⁴⁰ typeren twee haaks op elkaar geplaatste vleugels met achtkantige traptoren het uitzicht van het kasteelgebouw (kaart 1). De illustratie suggereert dat het hof met een schaliedak was afgedekt, de bijgebouwen bezaten daarentegen een pannendak. Achteraan was een uitgesproken regelmatige tuin aangelegd, omgeven door een al even rechtlijnige walgracht. Op de hoek van de twee tuinzijden staat een paviljoen of prieel afgebeeld. Een lange tuinmuur scheidde tot slot zowel tuin als koer van de belendende percelen. De funderingsresten met spaarboog die tijdens de archeologische interventie in 2008 op twee locaties aan het licht kwamen, zijn met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid te identificeren als de oorspronkelijke baksteenfundering van de 16de-eeuwse omwalling.

³⁹ Wichman 1646.

⁴⁰ Erfgoedbank Waasland, *s.d.*

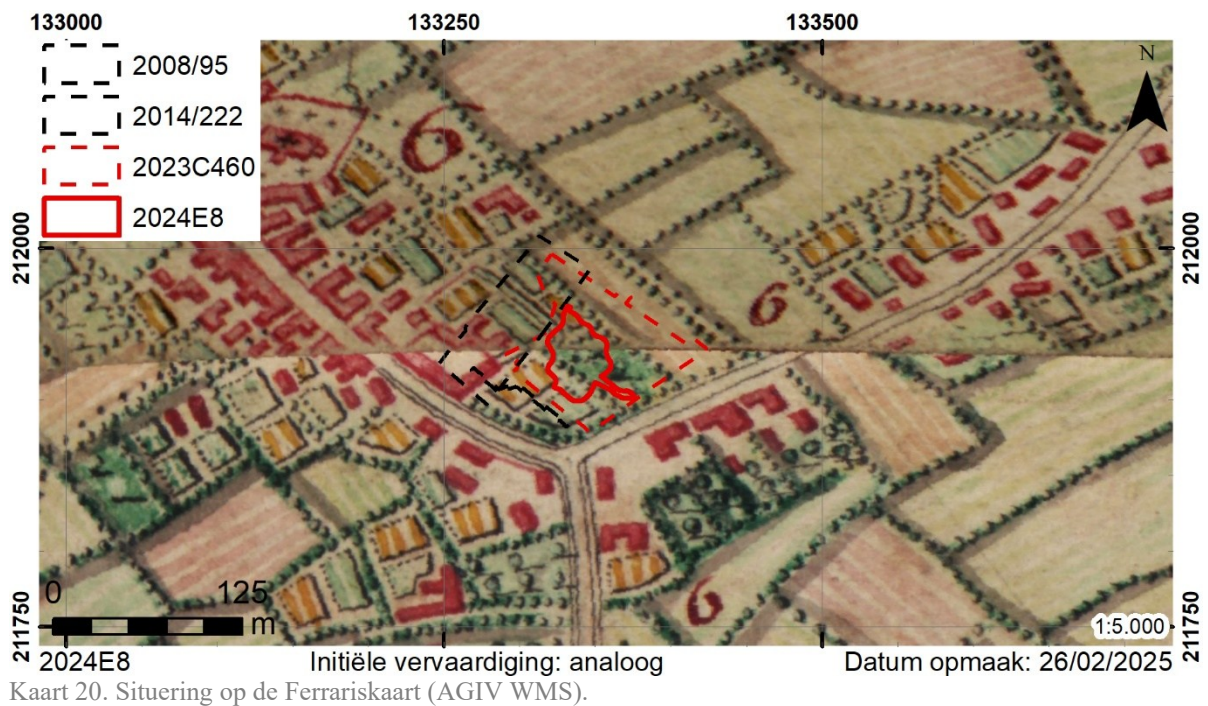
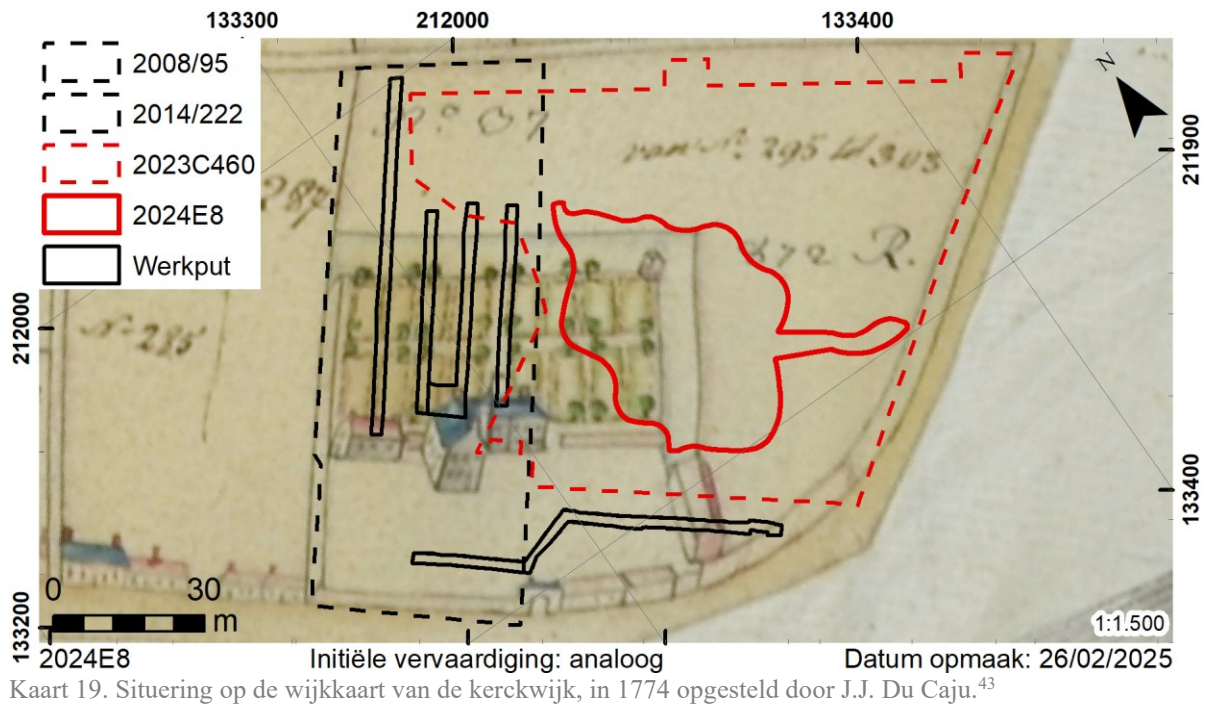
Kaart 17. Situering op de figuratieve kaart van het Waasland, opgesteld in 1681.⁴¹

Kaart 18. Situering op de wandkaart, in 1735 opgesteld door J.B. Manderscheidt.⁴²

⁴¹ Van Landeghem 1681.

⁴² Manderscheidt 1735.

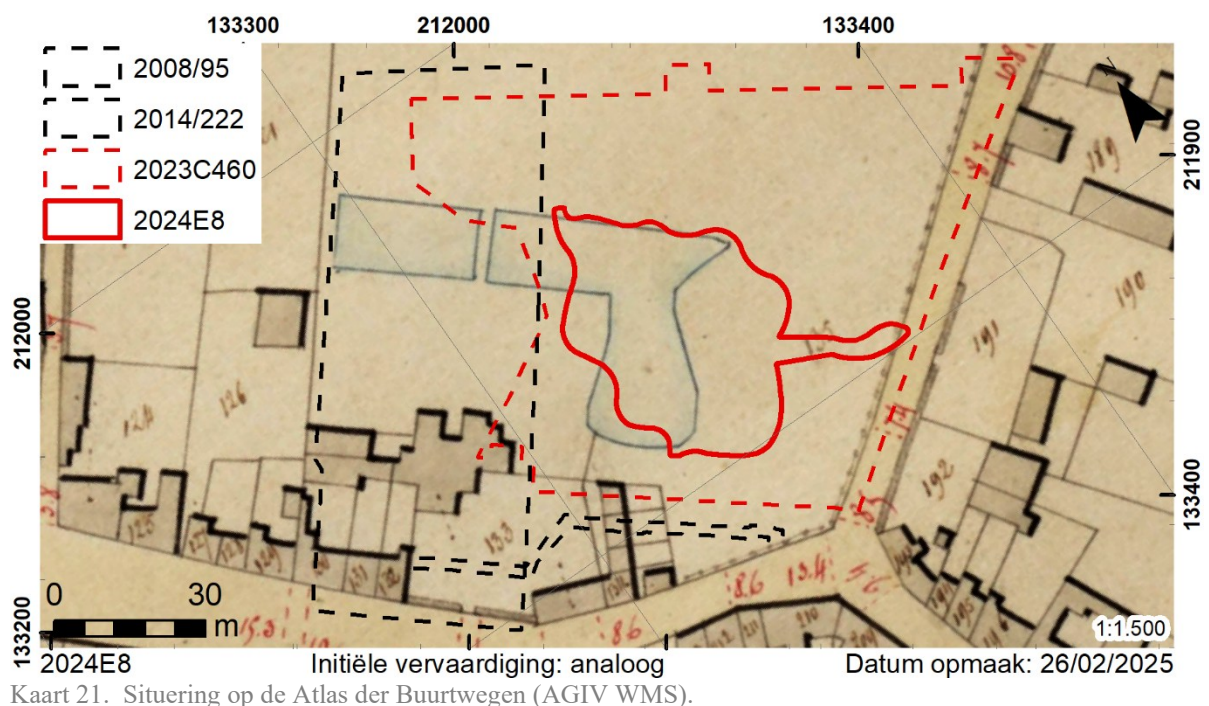
1.6.1.2. Nieuwste tijd

Het bezit van het kasteeldomein viel gedurende de 19de eeuw geregeld in andere handen. In de loop van die eeuw resideerden namelijk respectievelijk Robert de Moerman-D'Harlebeke (de grootbaljuw van Waas), ene Egidius Geerst (tabel 1), vrederechter Frans Louis Goffin, Jozef Van Bladel en tot slot burggraaf de Vaulogé in het kasteeltje. Ter hoogte van de zone net buiten de omwalde site is in het

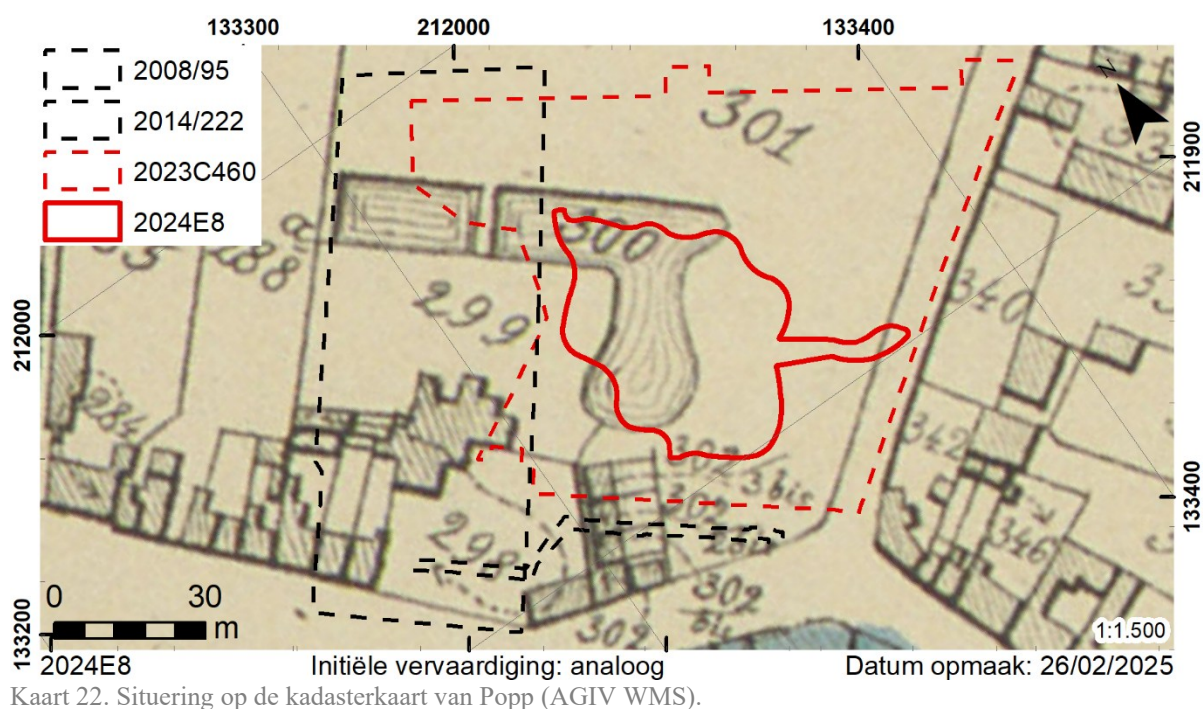
⁴³ Du Caju 1774.

(sub)recente verleden heel wat afval in de ondergrond verdwenen, getuige een 18de-eeuwse afvalkuil en twee met puin gevulde zandwinningskuilen uit de 19de/20ste eeuw.

Waar het 18de-eeuws figuratieve kaartenbestand ons een algemene impressie gaf van de aanblik van het Hof, bieden de Atlas der Buurtwegen (1844) en de Popp-kaart (kaart 21; kaart 22) ons meer gedetailleerde en waarheidsgetrouwe informatie aangaande de dimensies en het bouwvolume van de walgrachtsite. Onmiddellijk springt de brede walgracht in het oog, waarvan het grilliger verloop afgaande op de onderzoeksresultaten van het proefsleuvenonderzoek in 2014 langs de Lage Kerkwegel (§1.3.2) al meer bij de historische realiteit aanleunt. De smalle onderbreking op onderhavige kaarten in de noordoostelijke walgrachtarm die mogelijk een brug symboliseert, ontbreekt compleet op de figuratieve bronnen.

In de legger bij de kadasterkaart van Popp kunnen we terugvinden dat de gronden op het moment van opmaak in handen waren van Egidius Geerts en zijn “zusters”. De meeste percelen werden omschreven als “huis”. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat slechts zelden het gehele perceel ingenomen werd door bebouwing. Perceel 299, gelegen binnen de walgracht (perceel 300), werd omschreven als “tuin”, terwijl perceel 301, buiten de walgracht, een invulling als “lusttuin” had.

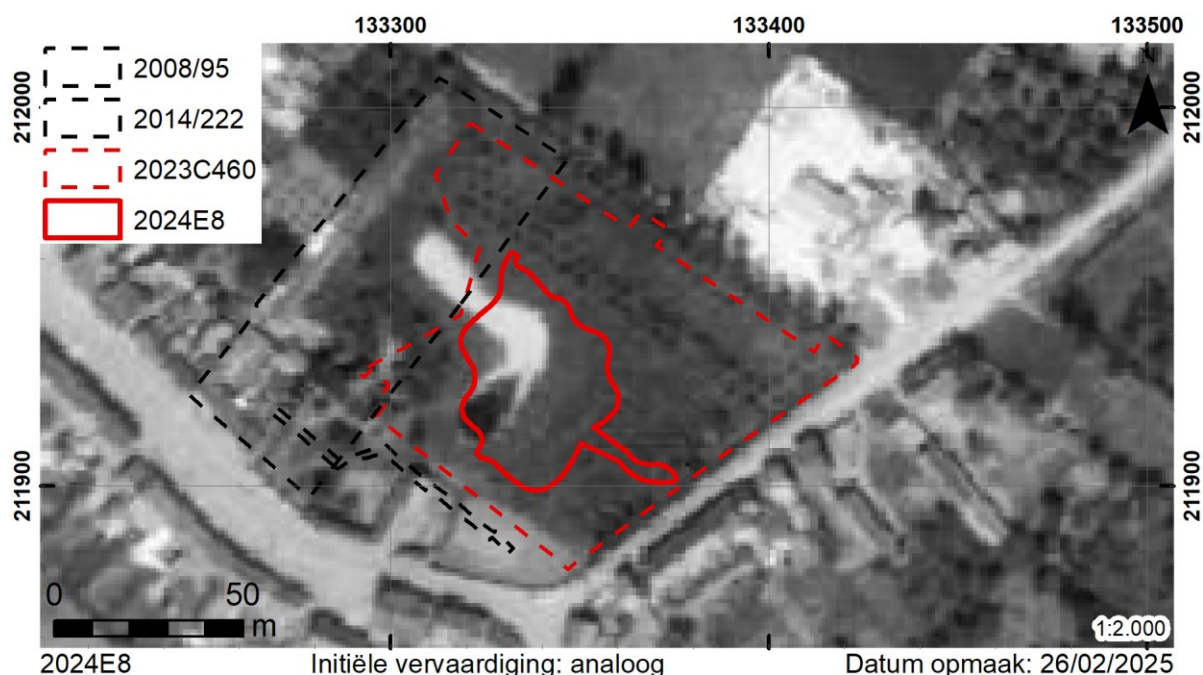
Perceel	Eigenaar	Beroep	Woonplaats	Omschrijving
296	Geerst, Egidius	Broeder en zusters	Sint-Gillis-Waas	Huis
297				Huis
298				Huis
299				Tuin
300				Water
301				Lusttuin
302				Huis
302bis				Huis
302-2bis				Huis
302-3bis				Huis

Tabel 1. Overzicht van de eigenaars en invulling van de gronden volgens de leggers van de kadasterkaart van Popp.

In de lijn van soortgelijke imposante bouwwerken binnen Belgisch grondgebied bleef ook het kasteelgebouw niet gespaard van de nefaste effecten van de Eerste Wereldoorlog. De constructie werd opgeëist door het Duitse leger, dat het gelijkvloers herinrichtte als woning voor de officieren en waarbij de bovenverdieping voortaan dienstdeed als gevangenis.⁴⁴

⁴⁴ B.J. 2023.

Medio 20ste eeuw besloot de gemeente Sint-Gillis-Waas het kasteeldomein te onteigenen en werd de site door de staat in 1953 als beschermd monument gerangschikt.⁴⁵ Gegeven de funeste nasmaak van WO I vonden tussen 1957 en 1961 ingrijpende renovatiewerken plaats, dit onder leiding van architect De Boom. Het grondplan zoals weergegeven op de Atlas der Buurtwegen (kaart 21) vormde daarbij een dankbare bron van inspiratie, al verloor het domein voorgoed zijn bijgebouwen en tuinmuren.

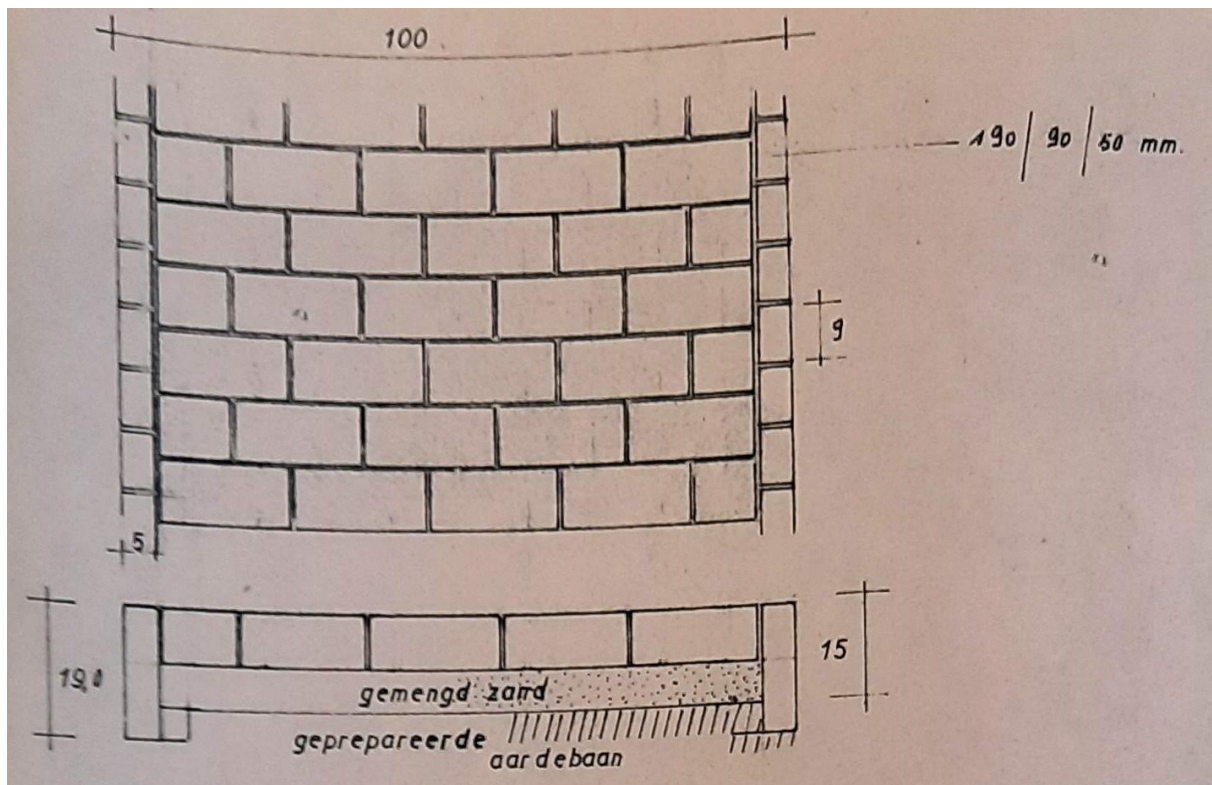

Kaart 23. Situering op een luchtfoto uit de periode 1947-1954 (NGI - ArcGIS Online).

In 1963 verkreeg het gebouw voortaan de geheel nieuwe functionele invulling als gemeentehuis. Een vijftal jaar later werd een eerste aanzet gemaakt tot het herinrichten van de buitenzone rondom het gemeentehuis. Hiervoor nam de gemeente landschapsarchitect G. Wachtelaer onder de arm, die zich sterk liet inspireren door het Frans model. Het finaliseren van de plannen vond pas plaats in de loop van 1970 (kaart 25; figuur 18).

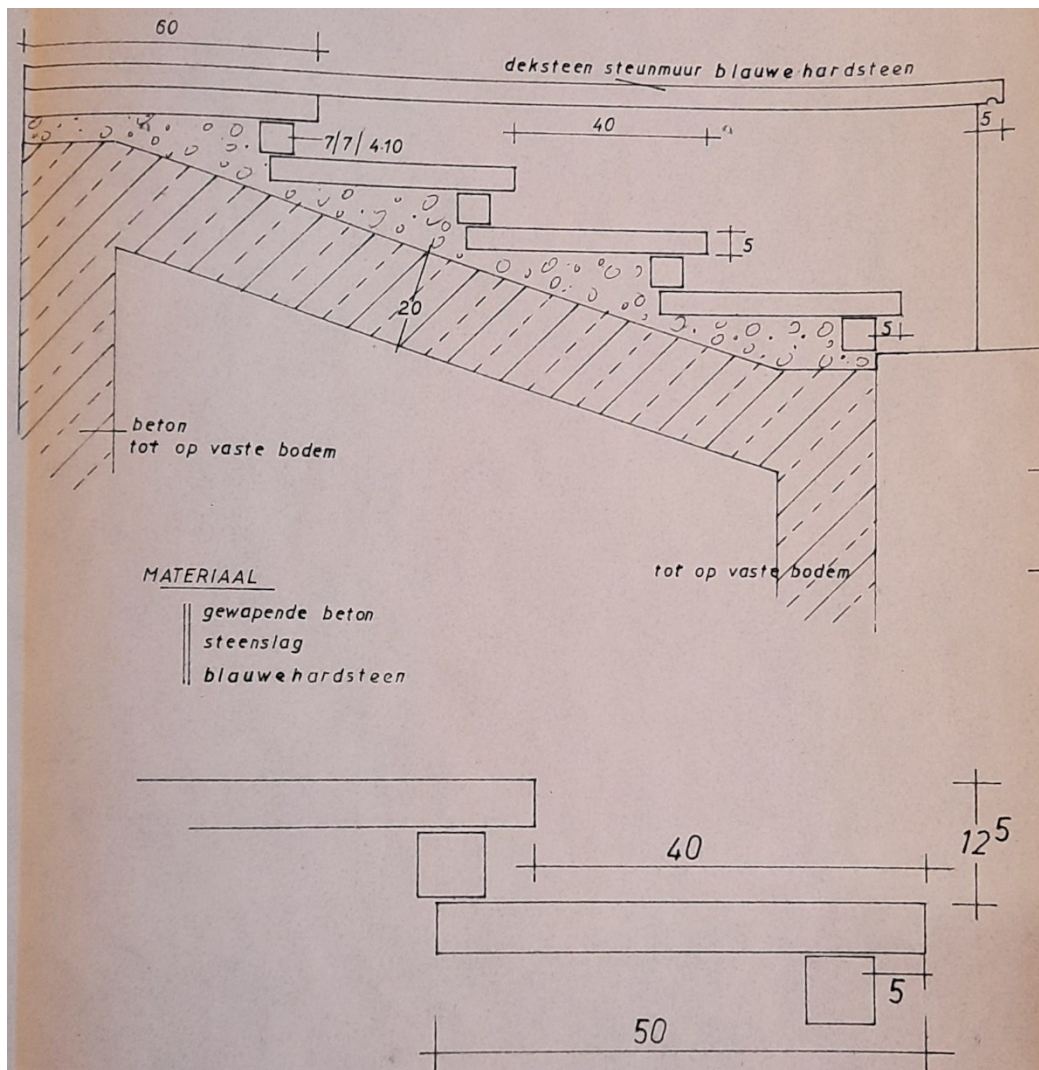
De beschikbare plannen en doorsneden tonen aan dat er duidelijk sprake was van de inrichting van hoogteverschillen. Hierbij dienen we evenwel rekening te houden met de aanwezigheid van het resterende deel van de walgracht, waardoor er reeds niveauverschillen aanwezig geweest zullen zijn. De inrichting van de paden zal slechts een beperkte verstoring teweeggebracht hebben, aangezien deze slechts een dikte van ± 15 cm kregen (figuur 16). In hoeverre het realiseren van de “geprepareerde aardebaan” een impact gehad heeft, is moeilijk vast te stellen.

⁴⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 1953a.

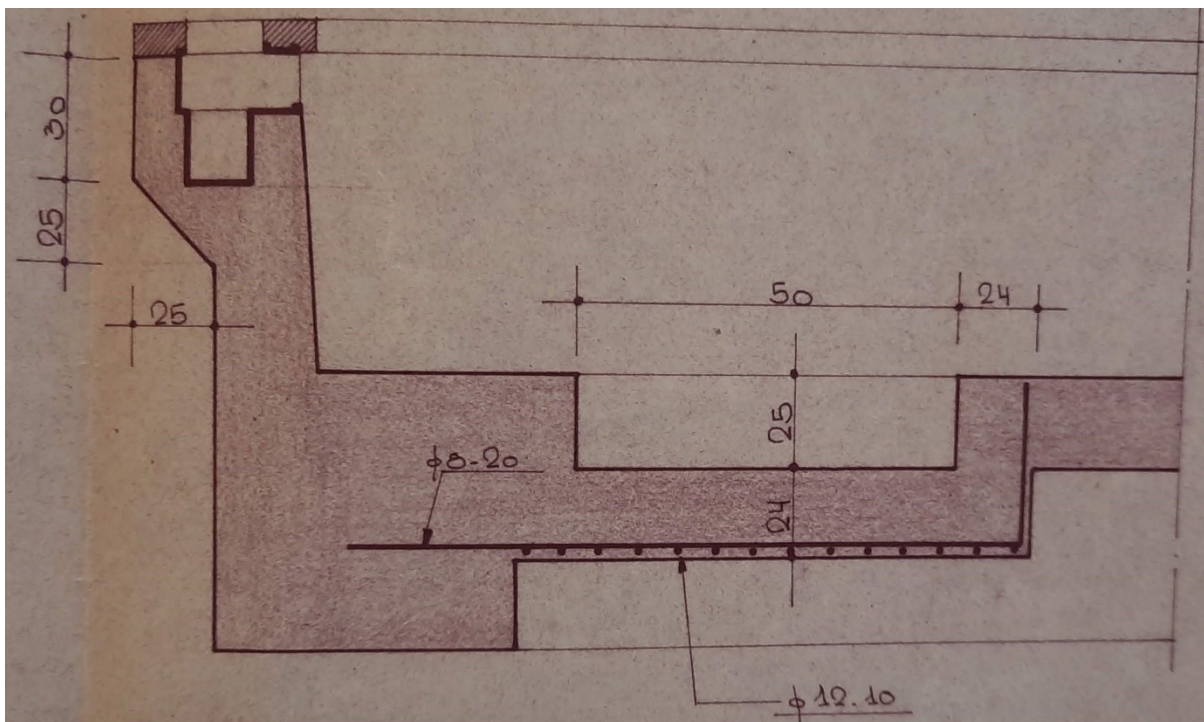
Figuur 16. Ontwerp van de Vlaamse tuin (1968): detail van de klinkerverharding.

De trappen naar de vijver werden geplaatst op een betonplaat met een dikte van 20 cm (figuur 17). Deze betonnen fundering werd aan de boven- en onderzijde geplaatst "tot op vaste bodem". Opnieuw is moeilijk vast te stellen in welke mate de onderliggende bodem hierbij geroerd werd.

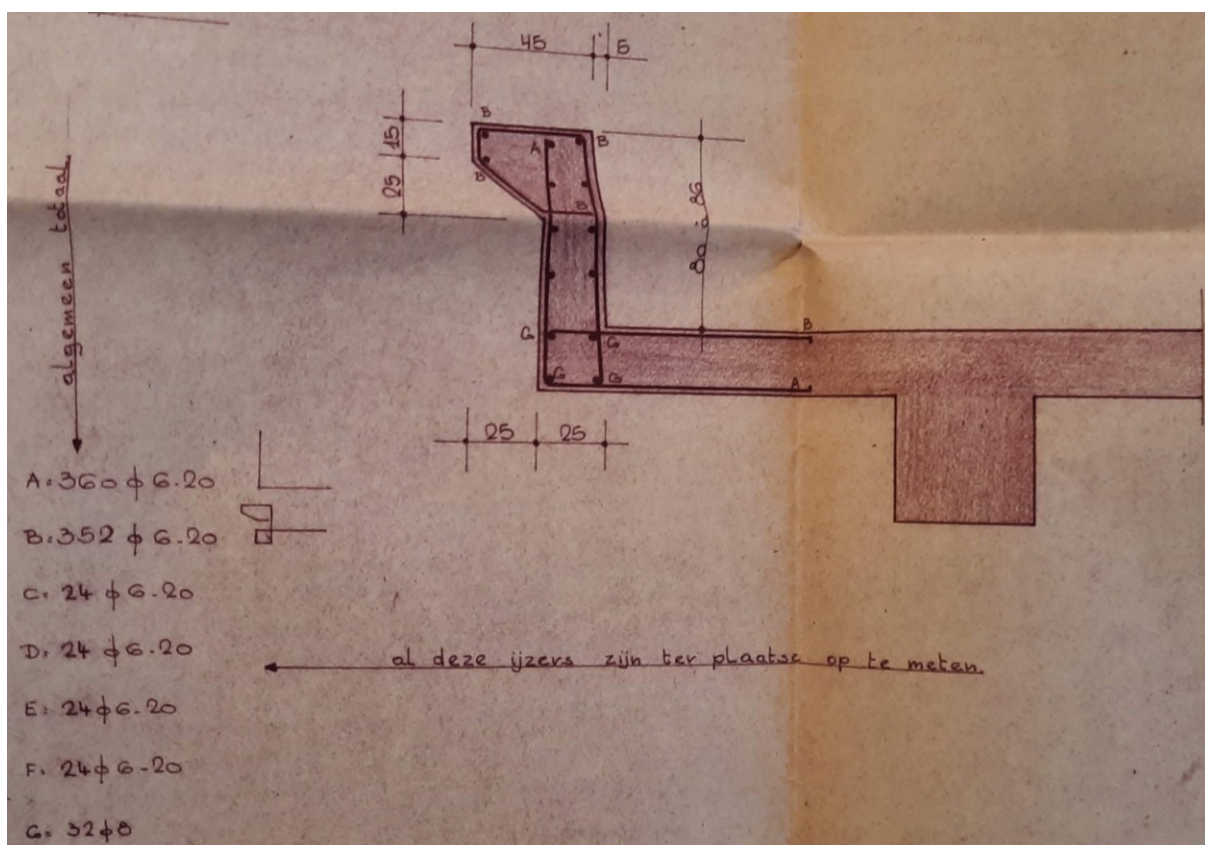

Figuur 17. Ontwerp van de Vlaamse tuin (1968): detail van de trap.

De doorsneden van de vijver tonen aan dat deze een totale diepte had van 80 à 86 cm (figuur 19). De bodem van de vijver lijkt op ongeveer 50 cm onder het huidige omringende maaiveld gelegen te zijn. Hieronder dient wel nog rekening te worden gehouden met een bijkomende fundering van minstens 25 cm die op sommige plaatsen dieper kwam te liggen (figuur 18).

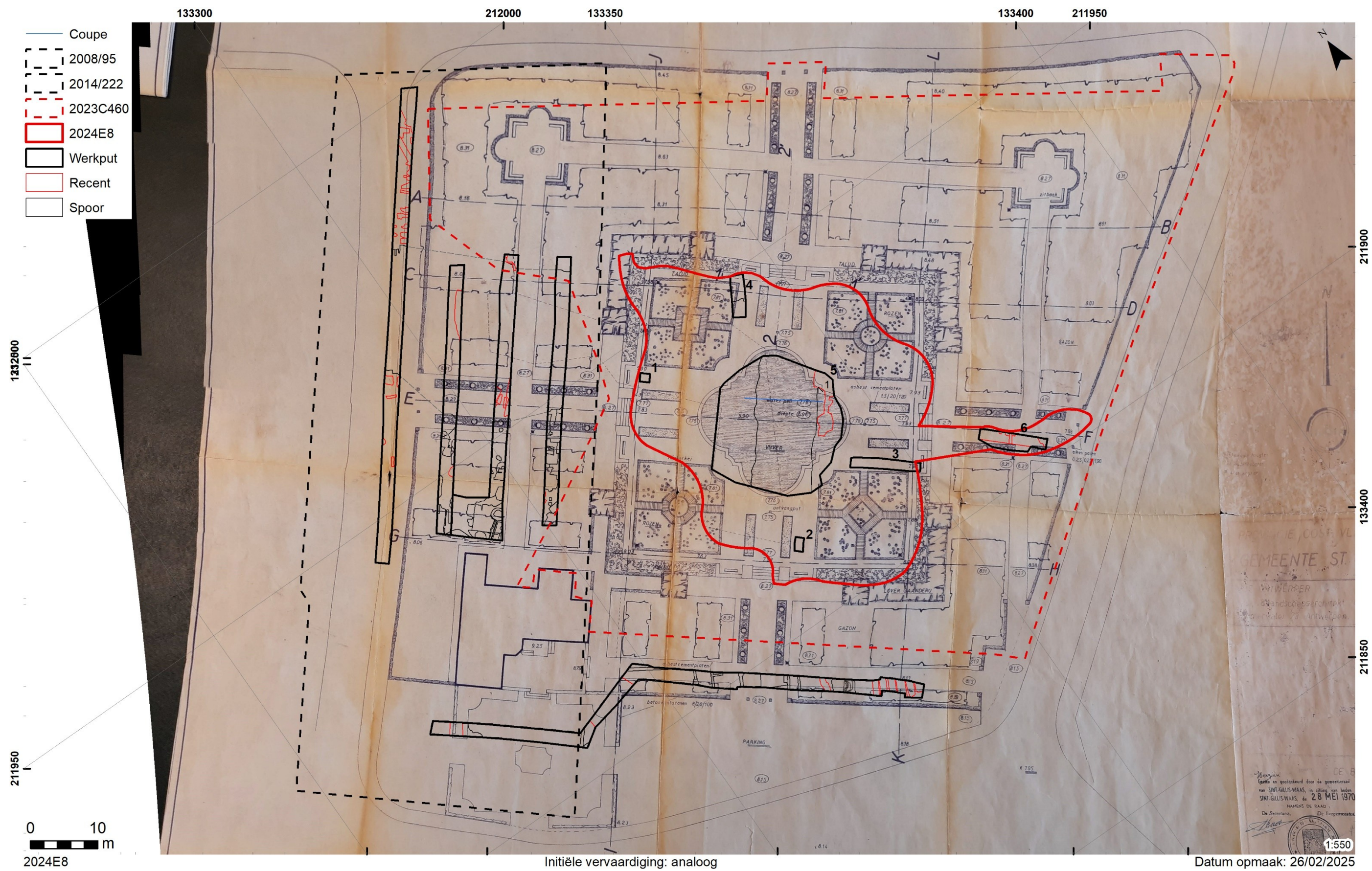

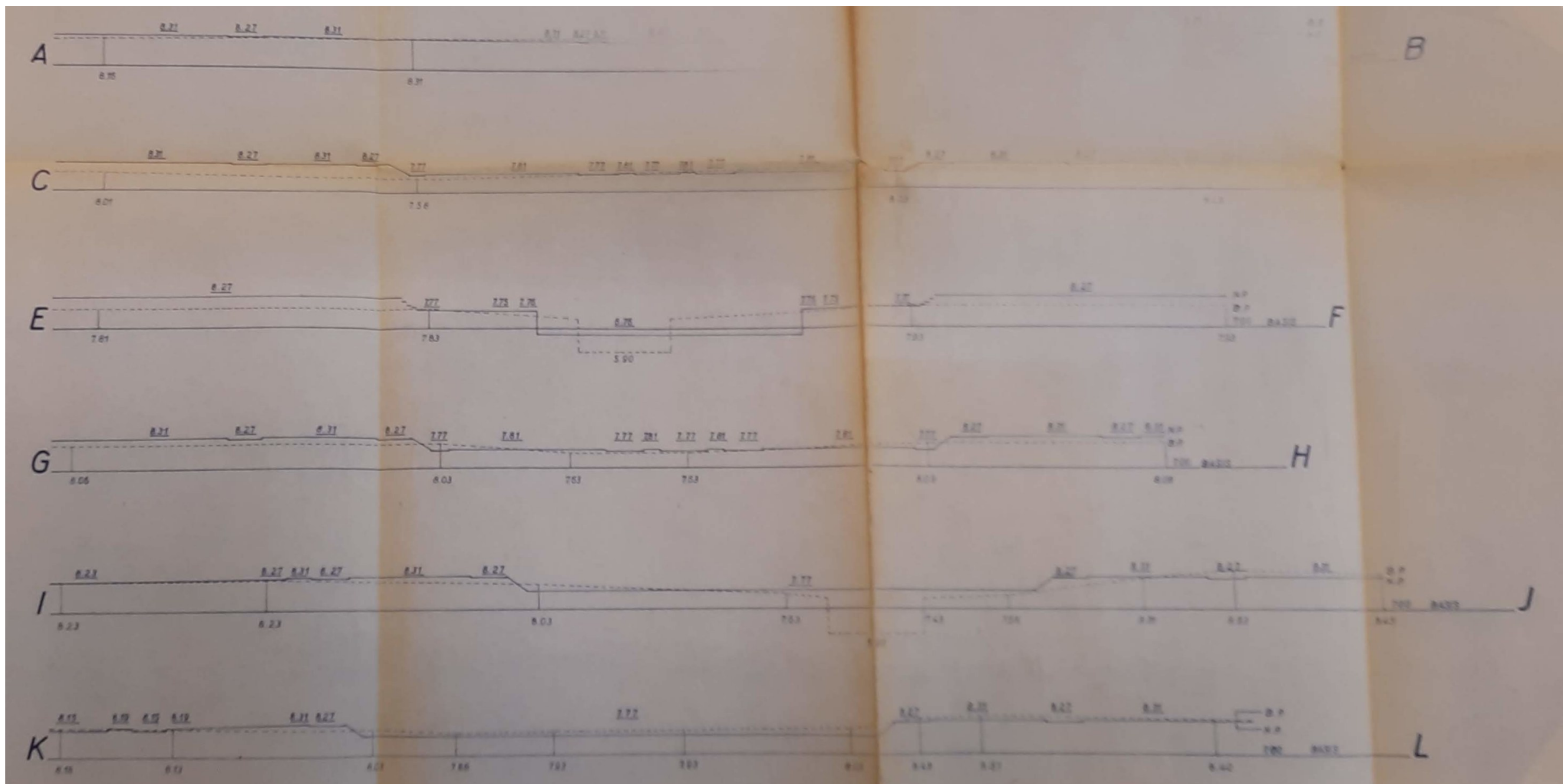
Figuur 18. Ontwerp van de parkvijver (1970): Snede A-A (zie kaart 25).

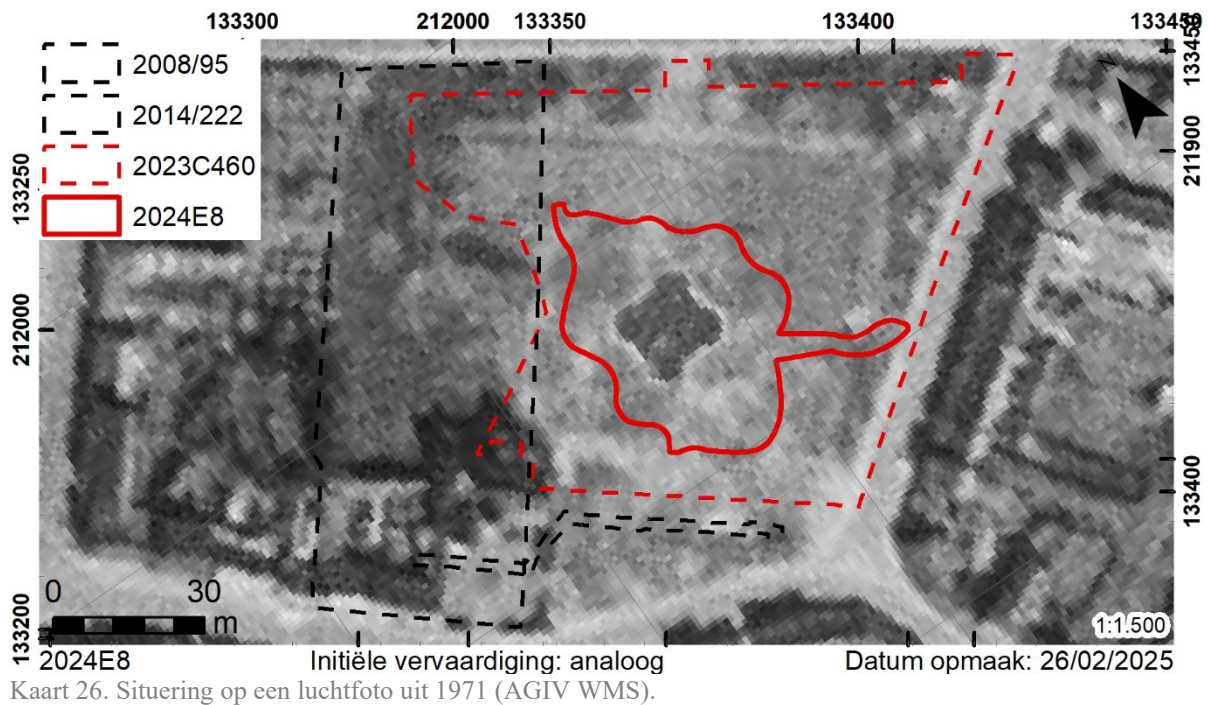
Figuur 19. Ontwerp van de parkvijver (1970): snede.

Aangaande de plantvakken is geen concrete informatie voorhanden.

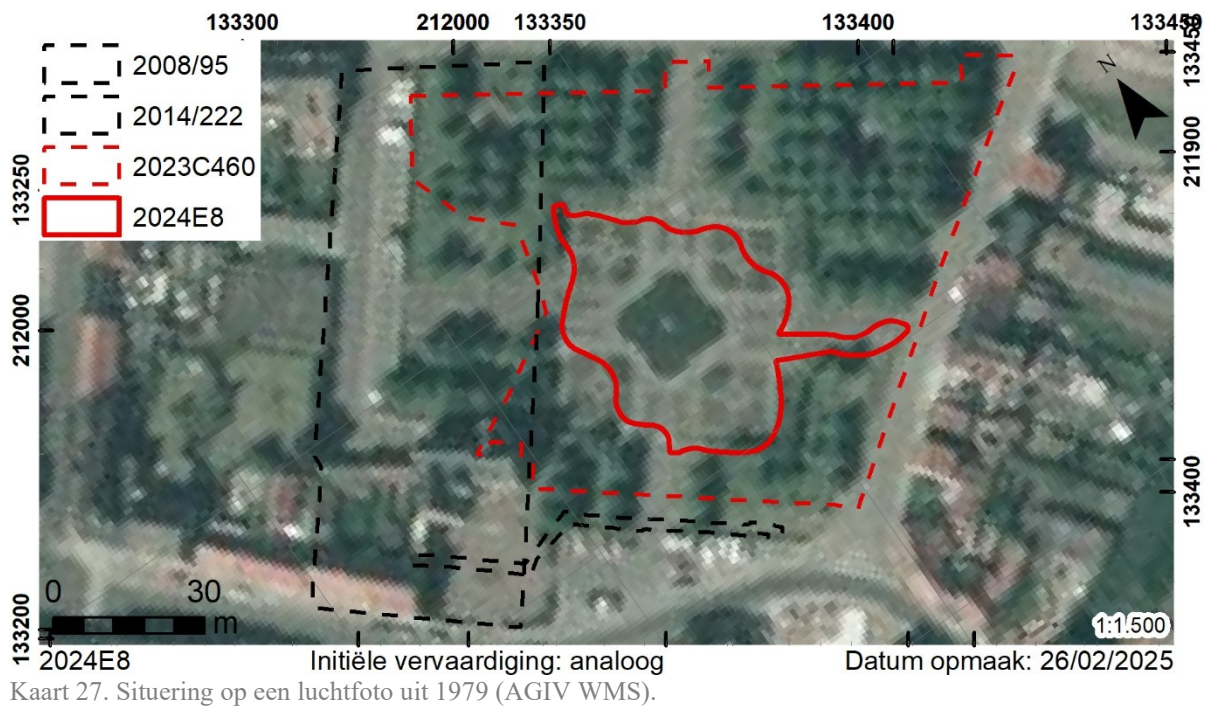

Op de luchtfoto uit 1971 (kaart 26) zijn reeds de contouren van dit nieuwe gemeentepark zichtbaar. Ook de min of meer centrale vijver met zijn markante vorm is duidelijk te onderscheiden. De aanplant van de bomenrijen lijkt nog niet uitgevoerd te zijn geweest.

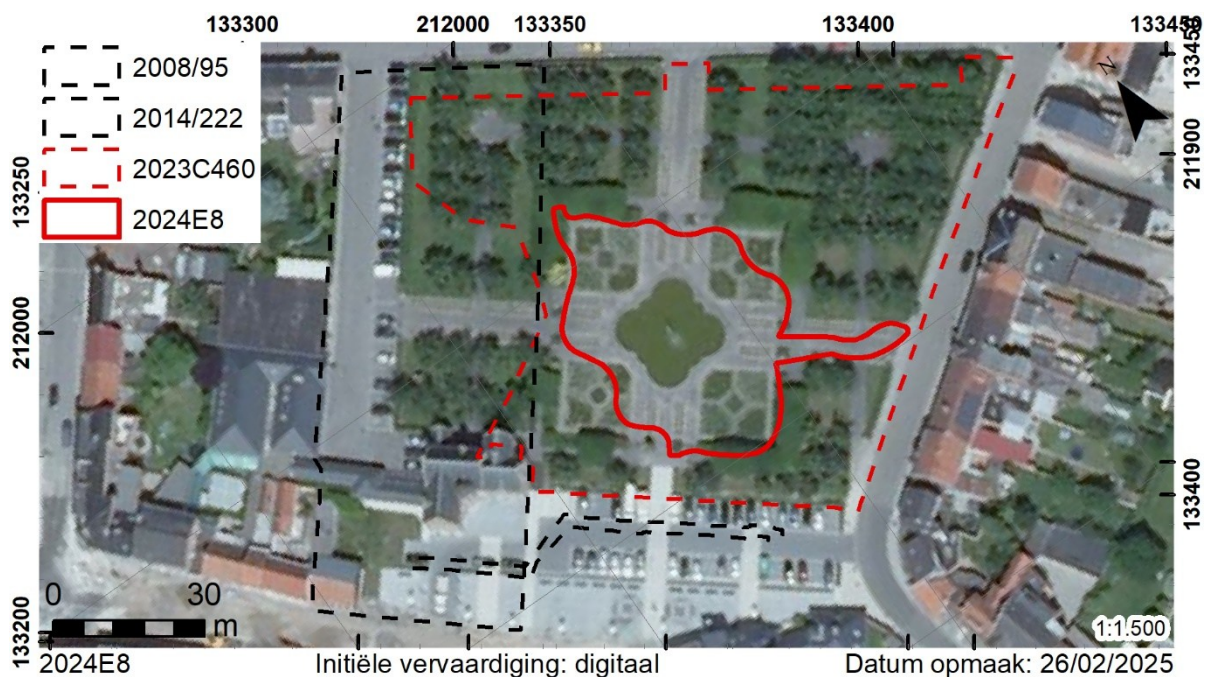

Kaart 26. Situering op een luchtfoto uit 1971 (AGIV WMS).

Op de orthofoto van 2009 is te zien dat het huidige Burgemeester Omer de Meyplein in de belendende zone ten zuiden van onderhavig projectgebied heraangelegd is (kaart 27; kaart 28). Dit gebeurde in 2008 en vormde meteen de gelegenheid voor de Archeologische Dienst Waasland (heden Erfpunt) om het voorziene rioleringstracé archeologisch te prospecteren (zie §1.3.1). Binnen het onderzochte areaal zelf is geen verandering zichtbaar.

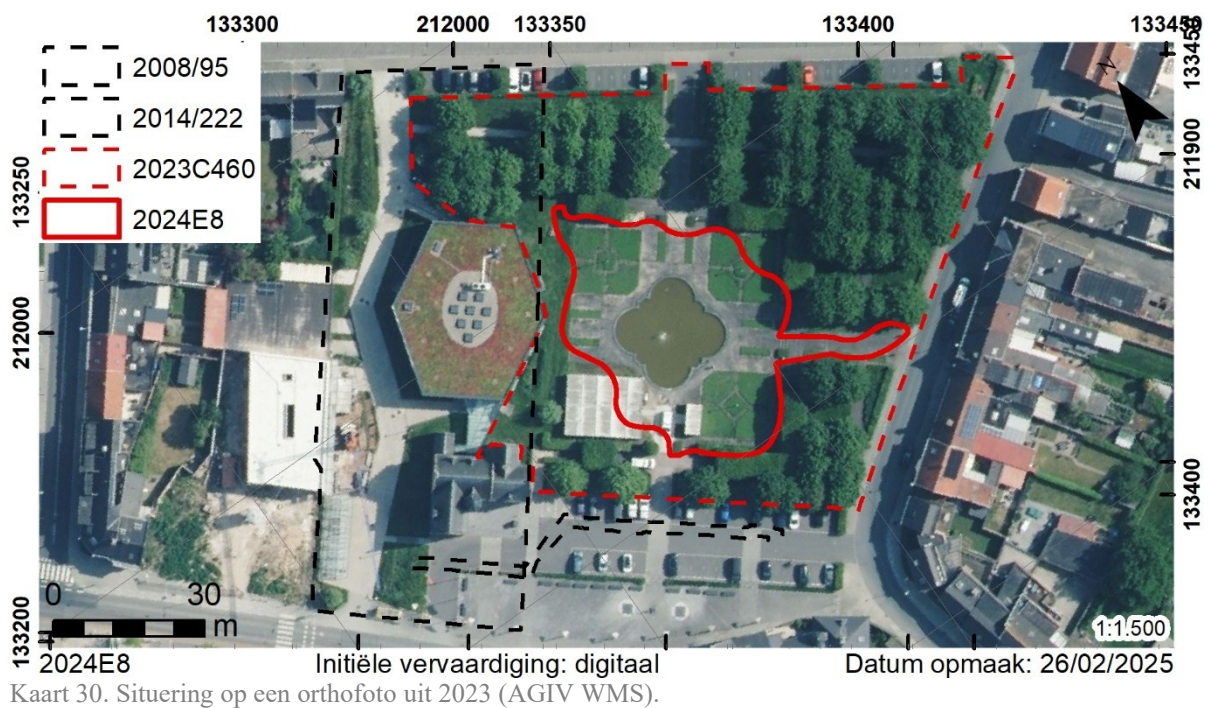
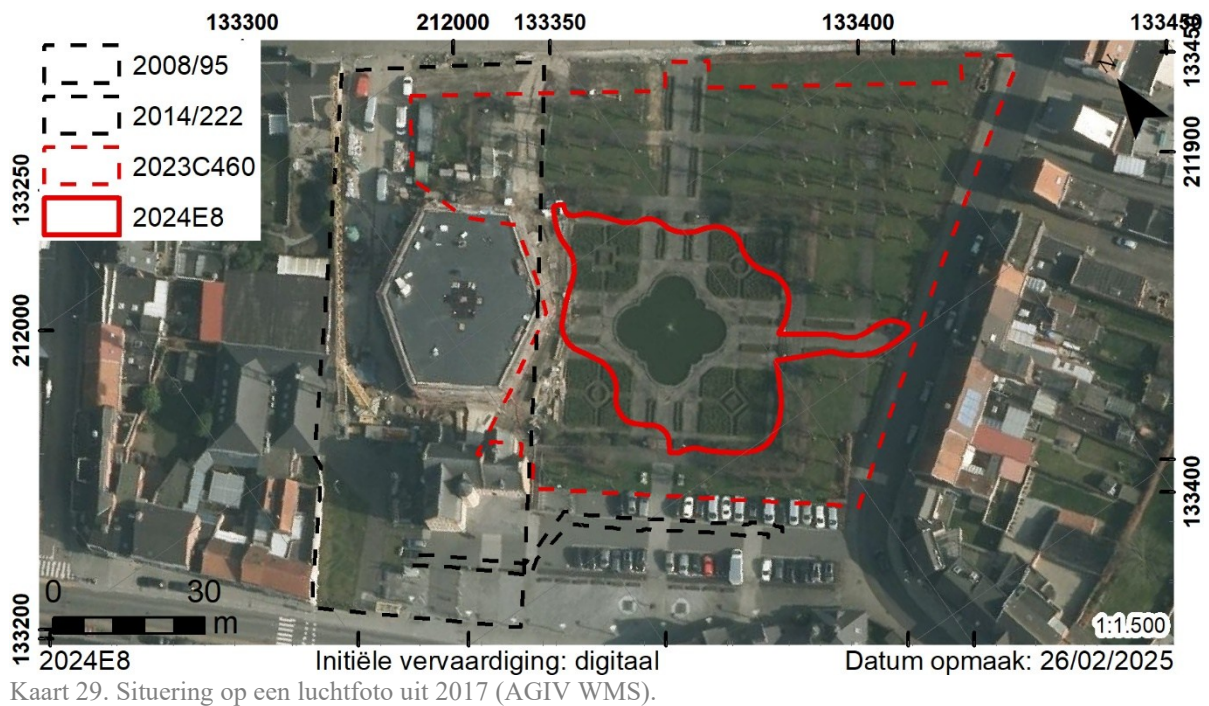

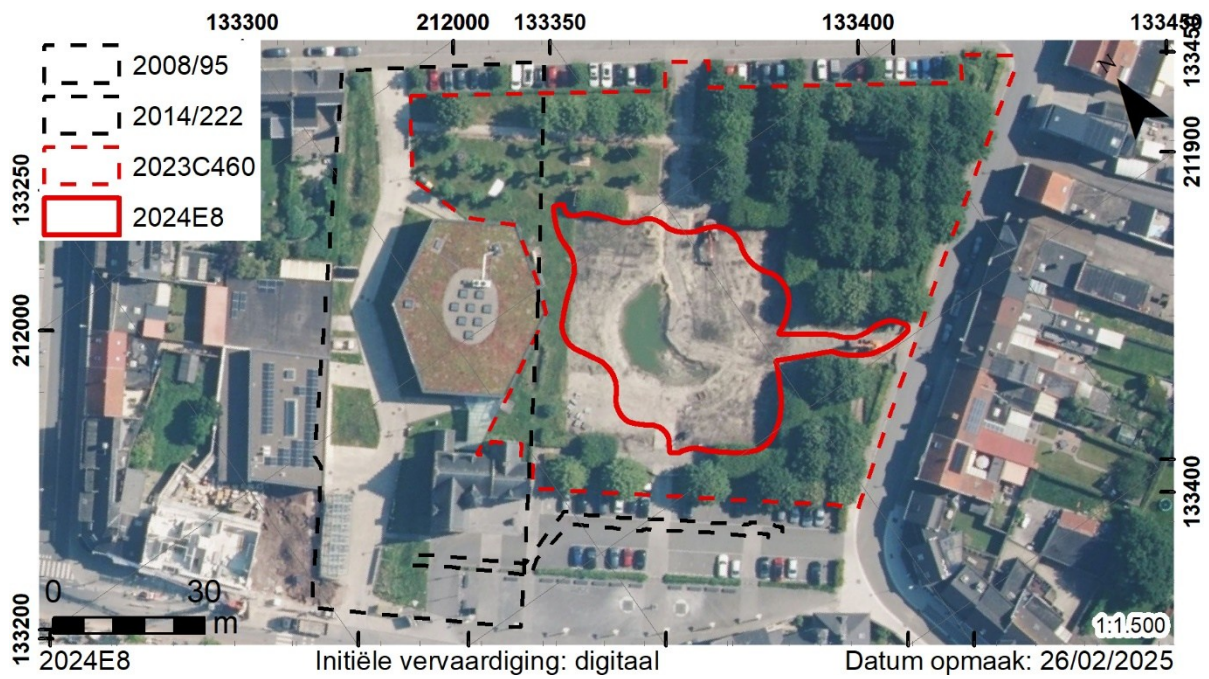
Kaart 27. Situering op een luchtfoto uit 1979 (AGIV WMS).

Kaart 28. Situering op een luchtfoto uit 2009 (AGIV WMS).

Een laatste noemenswaardige wijziging voltrok zich onmiddellijk buiten de westelijke contouren, namelijk de oprichting van een nieuw administratief centrum langs de Lage Kerkwegel (kaart 29). Deze geplande infrastructuur gaf op zijn beurt aanleiding tot het uitvoeren van archeologisch onderzoek in de schaduw van het voormalig Kasteel van Vaulogé (zie §1.3.2). De situatie binnen het huidige studieterrein blijft daarentegen tot op heden ongewijzigd (kaart 31).

Kaart 31. Situering op een luchtfoto, genomen in 2024 (AGIV WMS).

1.7. Archeologisch kader

De voorheen uitgevoerde archeologische onderzoeken ter hoogte van het projectgebied werden reeds uitvoerig behandeld in §1.3 en zullen hier niet hernomen worden. Enkel de zone van het gemeenteplein werd opgenomen als archeologisch element 150876⁴⁶.

Andere archeologische elementen in de omgeving zijn beperkt tot een metaaldetectievondst van een 19de-eeuwse munt uit Groot-Brittannië, meer bepaald een Bovril die gedateerd wordt tussen 1887 en 1897 (220489⁴⁷). Ten noordoosten van het projectgebied wordt de werfopvolging van de wegenwerken tussen de Blok- en Samelstraat (155803⁴⁸) weergegeven. In 2005 werden de voorbereidende graafwerken daar begeleid. In het centrale deel van het wegtracé kwam daarbij een concentratie van een 30-tal sporen aan het licht. Één zespostenspieker ($\pm 3 \times 4$ m) kon gedateerd worden in de ijzertijd (vermoedelijk de La Tène-periode). Aanpalend werden enkele leemkuilen afgelijnd. Daarnaast werd de greppelbegrenzing van een drie meter brede, NO-ZW verlopende landweg aangesneden. Loodrecht en aansluitend daarop werd ook een perceelgreppel onderzocht. Deze laatste sporen konden gedateerd worden in de Romeinse tijd.

Behalve de archeologische elementen werden voor projecten in de omgeving meerdere archeologienota's en nota's opgesteld. Het dichtstbijzijnde project betrof een rioleringsproject ter hoogte van de Parkstraat, Sint-Niklaasstraat, Molenstraat, Schuilhoekstraat, Dagsterrestraat, Nieuwkerkenstraat en Drielindenstraat (archeologienota 19688⁴⁹). Voor de wegen- en rioleringswerken zelf werd geen bijkomend onderzoek opgelegd. Deze straten werden tevens toegevoegd aan de "Gebieden Geen Archeologie". Binnen de werkzones aan de Sint-Niklaasstraat 32 en Ten Hogen was wel een bijkomend onderzoek vereist.

Aansluitend aan deze werken werd een archeologienota (23194⁵⁰) opgesteld voor een gebied aan de Sint-Niklaasstraat. Hierbij werd een bijkomend onderzoek opgelegd dat in 2023 afgerond werd. Vanwege de afwezigheid van archeologisch relevante sporen werd een vrijgave geadviseerd (nota 25357⁵¹). De zone werd zowel opgenomen als archeologisch element 987769⁵² als GGA.

⁴⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2010.

⁴⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018.

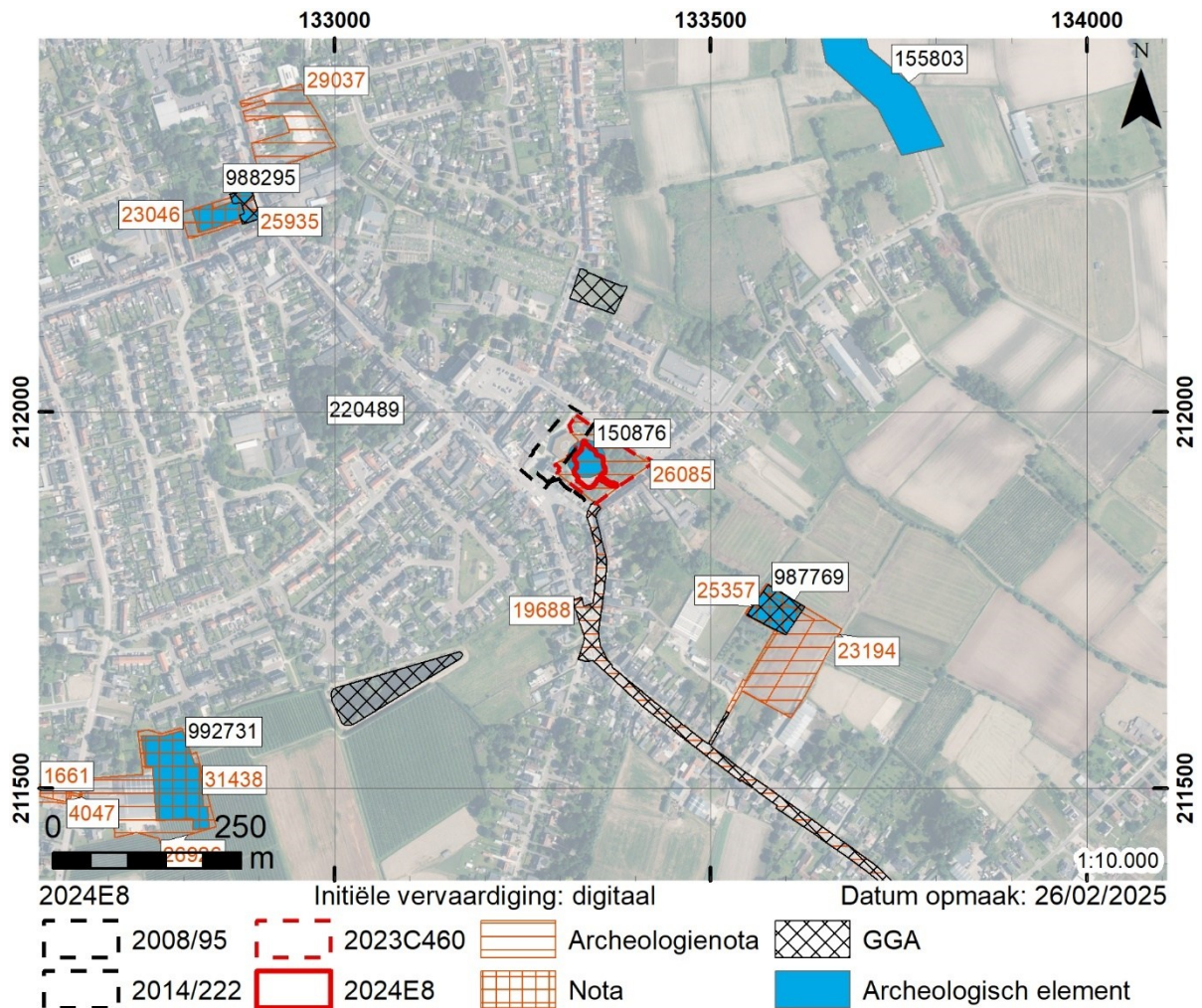
⁴⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2005; Van Vaerenbergh *et al.* 2007, 421.

⁴⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021; Holstein 2021.

⁵⁰ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022b; De Rijck 2022.

⁵¹ Beldé 2023.

⁵² Agentschap Onroerend Erfgoed 2025c.

Kaart 32. Gekende archeologische elementen⁵³.

In het kader van rioleringswerken ter hoogte van de Dorpsbeek, ten zuidwesten van het projectgebied, werd in 2017 een bureauonderzoek opgemaakt waarin een bijkomend onderzoek werd opgelegd (archeologienota 1661⁵⁴). Na afronding van een landschappelijk booronderzoek werd gesteld dat de geplande werken slechts een beperkte impact zouden hebben op potentieel aanwezig archeologisch erfgoed waardoor het gebied vrijgegeven werd voor de werkzaamheden (4047⁵⁵).

Min of meer aansluitend aan voorgaande zone werd een bureauonderzoek geschreven voor de heropbouw en uitbreiding van een loods (archeologienota 26926⁵⁶). Hoewel resten van de Tachtigjarige Oorlog verwacht werden, werden deze niet waargenomen. De archeologische resten bestonden louter uit resten van landindelingen en agrarisch gebruik vanaf de late middeleeuwen tot

⁵³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2023; Agentschap Onroerend Erfgoed 2024a; Agentschap Onroerend Erfgoed 2024b; Agentschap Onroerend Erfgoed 2024c.

⁵⁴ Noens & Laloo 2017.

⁵⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017; Jacops & Laloo 2017.

⁵⁶ Bruggeman 2023.

en met de nieuwste tijd (nota 31438⁵⁷). Wegens een gebrek aan kenniswinst, werd de zone vrijgegeven voor de werken. Deze werd wel geregistreerd al archeologisch element 992731⁵⁸.

Aan de Kronenhoekstraat, in het noordwesten, werd in het kader van de oprichting van twee meergezinswoningen een bureauonderzoek opgemaakt (23046⁵⁹). Op basis van de vaststellingen daarin werd een bijkomend vooronderzoek opgelegd. Bij de uitvoering daarvan (nota 25935⁶⁰) bleken hoofdzakelijk resten uit de nieuwe en (vooral) nieuwste tijd aanwezig te zijn. Aangezien de geplande ingrepen niet tot op het archeologische niveau zullen reiken, werd een behoud *in situ* opgelegd. De onderzochte zone werd opgenomen als archeologisch element 988295⁶¹, een deel ter hoogte van de straatkant werd bijkomend geregistreerd als GGA⁶².

Ook voor een project aan de overzijde van de Kronenhoekstraat werd een bureauonderzoek opgesteld (ID 29037⁶³). Het opgelegde verdere onderzoek in uitgesteld traject werd heden nog niet uitgevoerd of gerapporteerd.

⁵⁷ Reyns, Kennis & Dupré 2024.

⁵⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2024d.

⁵⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022a; Vanhee, Reyns & Ferket 2022.

⁶⁰ Gyesbreghts & Bruggeman 2023.

⁶¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2025b.

⁶² Agentschap Onroerend Erfgoed 2025a.

⁶³ Van Nuffel 2024.

2. Assessmentrapport

2.1. Beschrijving en motivering van methoden

Voor het assessment van het projectgebied werden de bepalingen in hoofdstukken 7 en 12 van de Code Goede Praktijk gevolgd. In eerste instantie werd het projectgebied afgebakend en beschreven. Dit gebeurde in ArcGIS door middel van de digitale kadasterplannen, de bodembedekkingkaart en de inventaris van het landschappelijk en bouwkundig erfgoed. De aardkundige en ecologische kenmerken werden geïnventariseerd aan de hand van geologische en bodemkundige kaarten. Gekende archeologische en historische waarden en indicatoren werden geïnventariseerd aan de hand van gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), de inventaris van het bouwkundig erfgoed en een literatuurstudie. Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's werd de recentere geschiedenis onderzocht. Op basis hiervan kon worden vastgesteld dat het gaat om een zone met lage densiteit aan bebouwing in het verleden.

Niet-gegeorefereerde beelden werden gegeorefereerd op basis van herkenningpunten. Voor de visualisatie van de verschillende kaartlagen werd steeds rekening gehouden met de gebruiksschaal en de resolutie van de desbetreffende kaartlaag.

Bij al deze onderzoeken werd rekening gehouden met gegevens die betrekking hadden op het projectgebied, alsook de onmiddellijke tot nabije omgeving.

Tijdens het veldwerk werd reeds een assessment gemaakt van de aanwezige sporen en structuren binnen het projectgebied. Sporen met een duidelijke recente, dan wel natuurlijke, oorsprong werden enkel oppervlakkig geregistreerd en op plan gebracht. Alle sporen met een mogelijke archeologische waarde werden verder onderzocht en geregistreerd volgens de regels van de kunst. Bij de verdere verwerking werden alle geregistreerde gegevens van de sporen verzameld om zo tot een verdere inschatting en interpretatie van de sporen te komen.

Voor het assessment van vondsten en stalen werd tijdens het veldwerk een gelijkaardige methodiek gehandhaafd. Artefacten en/of stalen die afkomstig waren uit een duidelijk recent of natuurlijk spoor werden weerhouden van inzameling. Alle artefacten en/of stalen die in (mogelijke) archeologische sporen zaten en voldoende groot waren om een verdere analyse mogelijk te maken, werden volledig ingezameld voor verder onderzoek. Dit gebeurde telkens manueel, waardoor de impact op de artefacten en/of stalen minimaal was.

Het assessment van de archeologische site zelf gebeurde in eerste instantie op het terrein zelf door een inschatting te maken van de aangetroffen en te verwachten sporen. Bij de verdere verwerking werden alle gegevens naast elkaar gelegd om een verdere interpretatie te vereenvoudigen.

2.2. Aardkundige opbouw

Op de locaties waar natuurlijke horizonten tijdens het onderzoek werden aangesneden, toont het bodemprofiel consequent een opbouw in z'n meest eenvoudige vorm, als zijnde een A-C-profiel (figuur 12). Nergens zijn binnen de onderzochte zone natuurlijke horizonten gevonden die tekenen van bodemvorming toonden. De gronden binnen het projectgebied kunnen het best omschreven worden als matig natte lemig zandige gronden hetzij met diepe antropogene humus A horizont, hetzij zonder profielontwikkeling (Sdm/Sdp). De lemig zandige facies zijn toe te schrijven aan afzetting van fluviatiel sediment tijdens het Quartair (Weichseliaan), een erg typerend kenmerk voor het heuvellandschap in de Wase Cuesta. Dikwijls zijn roestvlekken zichtbaar in de aangesneden bodem, op andere locaties is sprake van matige tot ernstige reductie van het lemig zandig sediment. Dit was onder meer het geval in het centrale deel van werkput 3, vandaar de blauwgrijze verkleuring van het moedersubstraat. Ook in werkput 6 was sprake van roestverschijnselen, dan wel reductievlekken in de anders (erg) licht (geel)bruine tot (geel)witte lemig zandige matrix (figuur 22).

De relatief lage ligging van het terrein aan de voet van de zwak hellende rug van de Wase Cuesta deed voorafgaand aan het terreinonderzoek reeds vermoeden dat hier sprake is van drassige gronden zonder profielvorming. De gedane bodemkundige vaststellingen tijdens het veldwerk waren daarin dan ook affirmatief, al viel de nattige waterhuishouding waarmee de ondergrond algemeen te kampen heeft beter mee dan verwacht.

Er dient echter opgemerkt te worden dat slechts bij gelegenheid de ongestoorde moederbodem zich in het opgravingsvlak manifesteerde. Voor het overige domineert de antropogene invloed het onderzochte bodemarchief.

Figuur 22. Zicht op putwandprofiel 1 in werkput 6.

2.3. Assessment van vondsten

Voor alle vondsten geldt dat deze manueel werden ingezameld. Gezien het beperkte aantal vondsten, was het niet nodig om een representatief staal te selecteren, maar werden vondsten integraal ingezameld. Omwille van deze methodiek is er geen sprake van een impact op het wetenschappelijk potentieel van de materiaalcategorieën.

Omwille van het eerder beperkte aantal vondsten, alsmede door de structuur van de databank van Erfpunt, werd voor het assessment van de vondsten geopteerd voor een telling van de artefacten. Voor alle vondsten werd steeds getracht deze zo gedetailleerd mogelijk te determineren. Bij de registratie werden ook gegevens aangaande afwerking/versiering, tafonomische processen en eventuele conservatiebehandelingen geregistreerd. Het resultaat hiervan is terug te vinden in bijlage 5.

In totaal zijn er tijdens het archeologisch onderzoek zes vondstnummers uitgedeeld, goed voor 11 vondsten. Vondstnummer 5 bleek bij de vondstverwerking na afronding van het terreinwerk ijzerconcreties van natuurlijke oorsprong te behelzen. De hoofdmoot bestaat uit aarden vaatwerk, één enkel pijpenkopje en een fragment keramisch bouw materiaal vertegenwoordigen de andere

aanwezige functionele groepen. Vrijwel allen zijn gerecupereerd uit de bovenste grachtvulling in werkput 5, ettelijke losse artefacten zijn afkomstig uit het onderste verstoringspakket in werkput 2.

Een nauwgezette determinatie en een uitvoeriger overzicht van het aangetroffen vondstenspectrum zal aan bod komen in §3.3. Alleen het fragment keramisch bouw materiaal is wegens een gebrek aan zinvolle informatiewaarde niet weerhouden voor een verder assessment.

2.4. Assessment van stalen

In de loop van het onderzoek werden geen stalen ingezameld.

2.5. Conservatie-assessment

In het kader van het huidige onderzoek werden geen artefacten aangetroffen die in aanmerking komen voor conservatie.

2.6. Assessment van sporen en structuren

Met uitzondering van de walgracht die Hof Sanders omsloot, werden nergens archeologisch relevante sporen geobserveerd. Alleen de opengelegde vlakken van werkputten 2, 4 en 5 werden ingepalmd door vullingssedimenten van de gracht.

De ondergrond ter hoogte van werkput 1 gaf eerder algemeen blijk van een antropogeen sterk geroerde toestand. Bovenaan bestond deze uit een weinig heterogeen (erg) donker (blauw)grijs lemig zandpakket met (groen)grijze bijmenging. Hieronder is sprake van een matig heterogeen verstoringshorizont met (donker) (groen)grijze tot (grijs)bruine kleur en baksteenfragmenten. Er is een geleidelijke overgang merkbaar naar een minder heterogeen (erg) donker (grijs)bruin pakket met erg donker bruinzwarte en (licht) (groen)bruine bijmenging. Op een diepte van ± 150 cm-mv is plastic zichtbaar. Het aantreffen daarvan onderschrijft samen met de aanwezigheid van een recente leiding de zeer jonge genese van dit pakket.

Figuur 23. Profiel van werkput 1.

Anders dan in de overige werkputten geniet de ondergrond bij werkput 3 een aanmerkelijk betere bodembewaring. Onder de (donker) (bruin)grijs tot (grijs)bruine teelaarde is een A/C horizont zichtbaar die op een diepte van 40 cm duidelijk recht overgaat in licht geelgrijze moederbodem. De natuurlijke bodem bleef hier over de gehele lengte van de sleuf gevrijwaard van recente verstoringen, evenmin werden hier archeologisch relevante grondsporen geattesteerd.

In het noordwestelijke deel van werkput 6, ter hoogte van de voormalige toegangsweg die vertrekt vanuit de Samelstraat, presenteerde zich de C horizont vanaf een diepte van 60 cm onder het maaiveld (figuur 22). De aftopping van de moederbodem kent een grillig, erg onregelmatig verloop waardoor in het vlak enkele verstoringen toe te schrijven zijn aan de bouwvoor die lokaal dieper reikt. In het noordwesten doorkruist een greppel de werkput met noordoost-zuidwestelijk verloop. De donker

bruinigrijze vulling van de greppel is niet ontleurd en nagenoeg identiek aan de kenmerken van de bovenliggende bouwvoor, wat toelaat een eerdere recente datering te veronderstellen. Aan de zuidwestzijde werd de werkput begrensd door een verstoring, veroorzaakt door een recente leiding. De afgraving werd daar beperkt tot de top van de desbetreffende leiding.

Dientengevolge spreekt het voor zich dat het verdere onderzoek uitsluitend een antwoord kan bieden op de onderzoeksvragen die betrekking hebben op de walgrachtsite.

Concreet zullen onderstaande geformuleerde onderzoeksvragen behandeld worden:

- Wat is de aard en de omvang van de archeologische site?
- Is er een bepaalde ruimtelijke/functionele inrichting waarneembaar? Zo ja, is er een waarneembare fasering aanwezig?
- Zijn er plattegronden van gebouwen terug te vinden op het terrein? Zo ja, over welke types van gebouwen gaat het?
 - o Wat was de functie van de gebouwen?
 - o Zijn er sporen van ambachtelijke activiteiten? Zo ja, welke?
- Welke categorieën van culturele artefacten zijn aanwezig?
 - o Welke gegevens kunnen worden ontleend uit de aangetroffen materiële cultuur?
 - o Kunnen we uitspraken doen over lokale productie of handelsnetwerken, over voedselpatronen, de bestaanseconomie, ...?
- Hoe kaderen de resultaten van het uitgevoerde onderzoek in ruime zin in het beeld van de nieuwe tijd in Sint-Gillis-Waas en het Waasland?
- Kunnen er uitspraken gedaan worden over de invloed van het landschap en/of de landschappelijke context op de indeling van de site?
 - o Is er een evolutie in de landschappelijke context (flora, fauna, indeling van het land, ...) zichtbaar? Zo ja, kan bepaald worden in welke mate de mens hierin een rol speelde (exploitatie, domesticatie, introductie van soorten, pollutie en verstoring, ...)?
 - o Kunnen er uitspraken gedaan worden omtrent de (agrarische) activiteiten die aan de basis liggen van de site?
 - o Kan er een verband gelegd worden tussen de verbouwde gewassen en de bodemgesteldheid?
 - o Kunnen er uitspraken gedaan worden over de aanwezige gewassen in de (lust)tuin van het hof Sanders?

- Kunnen er uitspraken gedaan worden over de structuur van de lokale samenleving? Kunnen er uitspraken gedaan worden over de status van de bewoners van de site binnen hun samenleving?
- Zijn er sporen met mogelijke rituele deposities? Hoe zijn deze deposities samengesteld en welke elementen wijzen in de richting van het sacrale karakter?
- Is er sprake van een funeraire component naast de nederzettingssporen?
 - Hoe zijn de grafdeposities samengesteld en wat zegt dit over de begrafenisrituelen en de kijk op de dood?
 - Is er een invloed van de (beschikbaarheid van de) materiële cultuur op de grafrituelen zichtbaar?
 - Is er een (mogelijke) sociale differentiatie zichtbaar binnen de grafcontexten?

2.7. Assessment van de archeologische site

Het projectgebied is op enige afstand ten noordoosten van de zwak hellende rug van de Wase Cuesta gelegen, binnen het traditionele landschap “Land van Waas”. Zoals het in het traditionele heuvellandschap “Land van Waas” betaamt, werd de ondergrond hoofdzakelijk gevormd door fluviatiele afzettingen met zandig karakter die door afspoeling of massabeweging langs zwakke helling verplaatst zijn. Anders dan de ruime omgeving waar afgaand op het Digitale Hoogtemodel (kaart 4) het bolle akkerfenomeen een belangrijk aandeel geniet, varieert het microreliëf binnen het plangebied zelf maar nauwelijks. De (partiële) invulling van het terrein als kasteeldomein vanaf ten minste eind 16de eeuw ligt aan de grondslag van het kunstmatig aangelegd reliëf. Dit historisch verleden resulteert tevens in een bodembewaring die getekend is door menselijke ingrepen. Dominant is namelijk de opeenvolging van antropogene pakketten met egalisatie van het oorspronkelijke loopvlak, met als gevolg dat niet overal de top van de natuurlijke bodem werd aangetroffen.

Aangezien het aangetroffen archeologisch erfgoed enkel in verband staat met het gewezen kasteel de Vaalogé, beperkt het potentieel op kenniswinst van de huidige site zich tot de oorsprong van de omgevende gracht en bij uitbreiding het hof zelf.

3. Interpretatie van de archeologische site

3.1. Bodems en aardkundige eenheden

3.1.1. Genese van de aardkundige eenheden

De site is gepositioneerd op geringe afstand ten zuidwesten van de zwak hellende rug van de Wase Cuesta. De ondergrond kreeg vorm tijdens het Weichseliaan, wanneer zandige sedimenten werden afgezet onder fluviale omstandigheden. Als gevolg van afspoeling of massabeweging kwam het sediment langs en aan de voet van zwakke hellingen terecht. Horizonten die blijf geven van podzoliseringsprocessen die zich voltrokken in de bodem zijn nergens geobserveerd. Hoogstwaarschijnlijk heeft de antropogene aantasting van het bodemarchief geleid tot het geheel verdwijnen van deze podzol. De resultaten van de archeologische interventie in 2008 geven in ieder geval aan dat ter hoogte van het Burgemeester Omer de Meyplein daadwerkelijk bodemvorming heeft plaatsgevonden.

De lage topografische ligging van het studiegebied helemaal beneden aan de voet van de Wase Cuesta zorgt voor een sterke waterverzadigde bodem. De erg natte omstandigheden zijn te merken aan de blauwgroene gereduceerde toestand waarin het moedermateriaal zich bevindt. Op andere plaatsen zijn gleyvlekken zichtbaar.

3.1.2. Bewaringstoestand van aardkundige eenheden

Globaal heeft de natuurlijke ondergrond te kampen met een intense antropogene inmenging, wat resulteert in een lokaal wisselende maar immer aanwezige verstoringsgraad. In het beste geval is het ongeconsolideerd lemig zandig sediment direct aanwezig onder de bouwvoor. De verstoringsgraad van de ondergrond was het geringst ter hoogte van werkputten 3 en 6. Op andere plaatsen reiken de antropogene horizonten tot een dieper niveau. Daarnaast laat het areaal zich kenmerken door een kunstmatig aangelegd microreliëf, waardoor het terrein vrij vlak leek en de top van de natuurlijke bodem plaatselijk weggevaagd is.

3.1.3. Effecten op de bewaring van de archeologische site

Gezien de aanleg van het Hof Sanders die de invulling van het onderzoeksterrein in subrecente tijden domineerde, blijft er van de bovenste delen van de natuurlijke ondergrond met inbegrip van eventueel gevormde podzolhorizonten nagenoeg weinig over. Met name de plaatsing van de gebetonneerde vijver als spil van de voormalige 'Vlaamse tuin' ging gepaard met een diepgaande verstoringsgraad. Als gevolg daarvan zullen archeologische sporen op gering niveau vrijwel geheel verdwenen zijn. Meer diepreikende sporen zoals grachten of waterputten zullen wel nog aanwezig zijn. Overigens heeft de

slechte drainage van de ondergrond mogelijk een bijkomend nefast effect gehad op de leesbaarheid van eventuele sporen.

3.1.4. Vergelijking met gekende archeologische sites

In het Waasland zijn op meerdere locaties van omwalde sites gekend die zich begeven op de lager gelegen depressies binnen het omringende landschap. Het Hof ter Welle, op ruim acht kilometer afstand gelegen ten oostzuidoosten van het projectgebied (archeologisch element 31839⁶⁴), waar archeologisch onderzoek in 2015 op de binnenkoer en in de kelderruimten naar aanleiding van restauratiewerken resten van de 13de- en 14de-eeuwse boerderij prijsgaven, is bij uitstek de meest gekende site. Weinig toevallig situeert Hof ter Welle zich eveneens in een lichte depressie op de hellende noordflank van de Wase cuesta. In de vroege 14de eeuw onderging de vlaknederzetting een herstructurering tot walgrachtsite met opgehoogd wooneiland. Een nabijgelegen waterloopsegment moet wellicht voor de oorspronkelijke voeding en afloop van de wallen rondom Hof ter Welle gezorgd hebben.

Niet alleen in het Waasland maar bij uitbreiding in heel Vlaanderen staat archeologisch onderzoek naar walgrachtsites nog in de kinderschoenen. De wetenschappelijke kennis aangaande het laatmiddeleeuws fenomeen – waarvan binnen onderhavig projectgebied uiteraard geen sprake is – blijft vandaag nog steeds in grote mate steken op hetgeen historische documenten ons vertellen, niettegenstaande o.m. Verhaeghe reeds in 1981 de nederzettingvorm van een concrete definiëring en morfologische classificatie voorzag.⁶⁵ Een essentieel kenmerkend onderdeel is de minstens 5 meter brede walgracht die van het bebouwde areaal een soort platform of eiland maakt. Het spreekt voor zich dat de gracht in hoofdzaak als drainering van de nattere gronden gediend zal hebben. Anderzijds lijkt de landschappelijke spreiding van gekende walgrachtsites eerder op een omgekeerde situatie te duiden, in die zin dat de eigenaars bewust de lager gelegen gronden opzochten om de watertoevoer naar de walgracht te verzekeren. In dit opzicht speelt een symbolische, sociale, politieke of – een minder waarschijnlijk – verdedigende functie een meer doorslaggevende rol in de keuze om een walgracht aan te leggen.

⁶⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2001.

⁶⁵ Verhaeghe 1981.

3.2. Beschrijving van de archeologische site

3.2.1. Opbouw van de site

Zoals besproken in §3.2 is er geen sprake van een complexe stratigrafische opbouw. De site bestond uit sporen die in de moederbodem waren uitgegraven. Vrijwel overal is de natuurlijke bodem afgetopt door antropogene lagen. Het spreekt voor zich dat aan de huidige oppervlakte niets van het archeologisch sporenbestand waarneembaar was.

De bewaarde stratigrafie is er met andere woorden één van een opeenvolging van teelaarde, puinpakketten en egalisatie van het oorspronkelijk reliëf voor de inrichting als tuin. De moederbodem werd niet op alle locaties binnen het gabarit van de geplande werkzaamheden bereikt. De hoogte van de bewaarde top van de C horizont varieert daarom ook danig tussen minimaal 2,99 en maximaal 5,05 m TAW.

3.2.2. Structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen

De opbouw van het in de werkputten geregistreerde grachtprofiel getuigt algemeen van een eerder onverwachte simpliciteit die een weinig hoogoplopende ouderdom verraaft. In totaliteit werden 4 afzonderlijke lagen onderscheiden. De oudste fasen van de gracht zijn uitsluitend aangesneden in de centraal gelegen werkput 5.

3.2.2.1. Jongste fase

Werkput 2

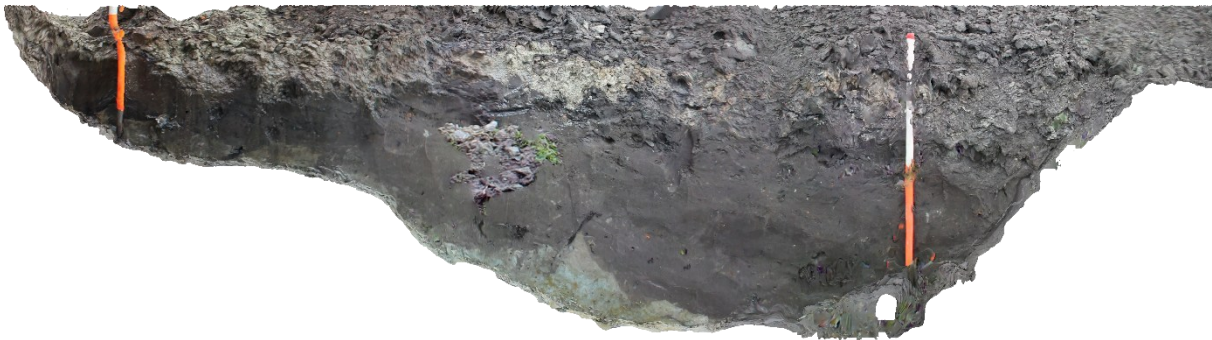
Onmiddellijk onder de verharding ter hoogte van werkput 2 stuiten we op een relatief dun, los pakket van (erg) licht groengrijs tot (bruin)grijs lemig zand, dat een tweede recente verstoring met matig heterogeen en relatief puinrijk karakter bedekt. Het gaat om donker (grijs)bruin lemig zand, afgewisseld met (licht) (geel)grijs tot (erg) donker (bruin)zwart lemig zand. Daaronder komt een dik, homogeen (erg) donker (grijs)bruin sediment tevoorschijn dat vergelijkbaar is met deze in werkput 1. Op basis van enkele scherven industrieel wit is de genese van dit pakket ten vroegste in de 18de eeuw te plaatsen. Daarvan laat één bodemfragment dankzij de aanwezigheid van een stempel toe de datering van het pakket wel zeer nadrukkelijk te verfijnen tot 1836 (cf. §3.3.5). Noemenswaardig in dit licht is nog de recuperatie van een kleipijpje. Het exemplaar is niet alleen fraai versierd met twee figuren – vermoedelijk soldaten, maar tevens is het jaartal 1848 op de pijpenkop te lezen (cf. § 3.3.5).

Figuur 24. Zicht op het profiel in werkput 2.

Werkput 4

Het profiel in werkput 4 geeft blijk van een verstoring waarvan het dieptebereik naar de contouren van het onderzoeksgebied toe frappant afneemt. Op basis van de ligging van de werkput ten opzichte van hetgeen historische kaarten tonen, interpreteren we dit als de aanzet van de walgrachtbedding. Het verstoringspakket vertoont kenmerken die dermate uniform zijn aan deze ter hoogte van werkput 1, dat we deze interpretatie gerust kunnen extrapoleren. Wederom zijn in de lemig zandige matrix van de moederbodem plaatselijk reductiesporen zichtbaar.

Figuur 25. Oostprofiel van werkput 4.

Werkput 5

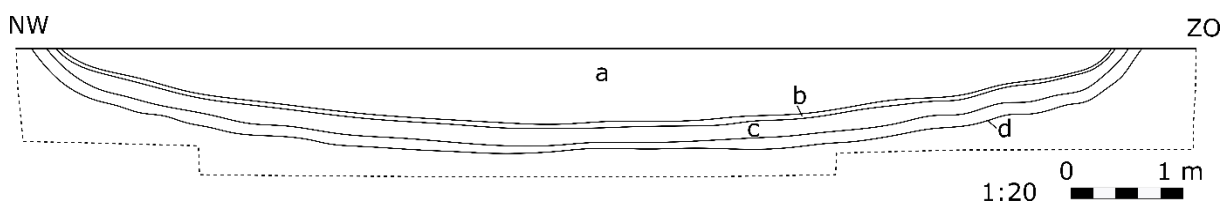
In het vlak werd een restant van de gracht aangesneden met een oriëntatie die in niets afwijkt van hetgeen de cartografische documenten tonen. Het grondspoor had een maximaal bewaarde breedte van 9,48 m.

Opnieuw bestaat de opvullingslaag overwegend uit weinig organisch, matig heterogeen donker bruingrijs lemig zand. Het treffen van brokken gedumpte licht groengrijs (gereduceerd) moedersediment geeft blijk van een éénmalige of tenminste zeer kortstondige, intentionele demping. In de vulling werd huishoudelijk afval gevonden, dit zowel in de coupe als in het vlak. Het gaat onder

meer om diverse scherven rood (geglazuurd) aardewerk waarvan enkele tot eenzelfde recipiënt behoren en een oor van een kan in Siegburg steengoed, die de context algemeen ten vroegste in de 14de eeuw plaatsen. Bij het aanleggen van het archeologisch vlak waren in de grachtbedding grote onverteerde houtfragmenten en recent geproduceerd vlakglas waarneembaar. Daarmee kan meteen uitgegaan worden van een weinig hoogoplopende ouderdom van de context. Beeldmateriaal uit eind jaren '60 van de vorige eeuw, waarop te zien is dat de gracht nog in functie was, onderschrijven deze veronderstelde jonge datering.

3.2.2.2. Grachtprofiel met oudste fasen in werkput 5

In de coupe van de gracht waren in totaal vijf lagen herkenbaar. De maximale diepte bedroeg daarbij 90 cm onder het archeologisch vlak. De meest recente vulling reikte op het diepste punt tot 67 cm onder het opgravingsvlak. Op dit niveau bedekte het pakket een dun, homogeen erg donker bruinzwart, sterk humeuze lens met dominant kleiige textuur (b). Daaronder was een weinig heterogene (erg) donker grijsbruine tot (licht) groengrijze lemige zandlaag waarneembaar, die vanaf een diepte van 85 cm-archeologisch vlak zeer geleidelijk overging in een lichtere groengrijze zandlaag met eerder vermengde structuur. In beide lagen ontbreekt het aan organisch materiaal, uitlogingsverschijnselen, noch is sprake van een sterke gelaagdheid die zou kunnen wijzen op een gestaag, natuurlijk vullingsproces. Uit laag c werden fragmenten rood aardewerk gerecupeerd die toebehoren aan een – vermoedelijk – midden 19de-eeuwse voorraadpot (cf. § 3.3.5).

Figuur 26. Coupetekening van de walgracht S1.

Gegeven de hypothese dat het omgrachte kasteel 'Hof Sanders' ten minste teruggaat tot eind 16de of begin 17de eeuw, neigen we de oorsprong van de gracht ook eerder ten vroegste in deze periode te situeren. Dit lijkt bevestigd te worden door het historische kaartmateriaal. De oudste beschikbare kaart dateert uit 1614 (kaart 15). Hoewel op deze kaart de kerk, molens en enkele hoven weergegeven worden, is de locatie van het Hof Sanders geheel blanco. Deze kaart dient met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden aangezien het een kopie betreft van een kaart die toegevoegd was aan een scheidsrechterlijke akte van 20 juni 1366. Vermoedelijk wordt dan ook de situatie tijdens het derde kwart van de 14de eeuw weergegeven, niet de situatie begin 17de eeuw. Desalniettemin kunnen we met de nodige prudentie stellen dat de oorsprong van het Hof Sanders na 1366 dateert.

Ongeacht de precieze ouderdom van het gebouw, wijst het kaartmateriaal er op dat de gracht een latere toevoeging is. Zo is op de figuratieve kaart van het Waasland, in 1681 opgesteld door Van Landeghem, geen sprake van enige omwalling (kaart 17). Nochtans zijn er op diezelfde kaart tientallen voorbeelden van omwalde sites waar de gracht wel duidelijk weergegeven wordt (figuur 27).

Figuur 27. Detail van Beveren uit de kaart van Van Landeghem. Bemerkt de duidelijke weergave van omwallingen rond meerdere gebouwen.⁶⁶

De wal werd voor het eerst duidelijk aangegeven op de wandkaart van het grondgebied van Sint-Gillis-Waas, opgesteld in 1735 (kaart 18).

Aangezien het beschikbare vondstmateriaal niet wijst op een oudere oorsprong, kunnen we de aanleg van de gracht plaatsen in de laatste decennia van de 17de eeuw, dan wel de vroege 18de eeuw. Alle voorliggende gegevens samengenomen zijn er geen onderbouwde redenen om aan te nemen dat de grachtbedding/omgrachte site een middeleeuwse voorloper kent.

Vermits een hoogoplopende datering voor het onderhavig grondspoor niet aan de orde is, zijn geen monsters uit de organischrijke laag b in functie van natuurwetenschappelijk onderzoek genomen. Een analyse van de pollen- en macroresten zou immers weinig nuttige kenniswinst opleveren over de landschappelijke context aangezien deze toe te wijzen zijn aan een periode niet ouder dan de 18de eeuw.

⁶⁶ Van Landeghem 1681.

3.2.3. Analyse van de indeling van de site

Omwille van de relatief kleine oppervlakte van het projectgebied kan slechts een beperkte analyse van de indeling opgesteld worden. Het projectgebied overlapt deels met het historisch gekende traject van de walgracht die het kasteeldomein omsloot. De oudste gekende historische vermelding van Hof Sanders dateert reeds uit de late 16de eeuw. Het huidige onderzoek toont echter aan dat de aanleg van de gracht pas geruime tijd later moet hebben plaatsgevonden en eerder een latere 17de-, dan wel 18de-eeuwse toevoeging betreft.

3.3. Culturele vondsten

3.3.1. Beschrijving van de vondstenselectie

In §2.3 werd reeds een overzicht gegeven van de vondsten die in aanmerking kwamen voor verder onderzoek. Onderstaand zal de verdere uitwerking hiervan aan bod komen.

3.3.2. Analysemethoden en -technieken

De culturele vondsten werden manueel gereinigd en gedetermineerd op basis van visuele eigenschappen.

3.3.3. Uitwerkmingsmethoden

Alle vondsten die op basis van het assessment werden geselecteerd, zijn onderworpen aan een verdere analyse per vondstcontext, d.i. per individueel spoor of laag zoals deze op het terrein werd geregistreerd. Het tellen van het aardewerk gebeurde op twee manieren. Enerzijds werd het exact aantal scherven vaatwerk geteld. Aangezien dit een foutief beeld genereert van het reëel aantal aanwezige recipiënten, is daarnaast geteld volgens Minimum Aantal Individuen (MAI). Dit houdt in dat het aantal randen per aardewerkcategorie en -baksel de leidraad zijn. Wandscherven van één baksel binnen één categorie worden als één geteld. Indien geen randen aanwezig zijn, geldt het aantal bodems als kerngetal. Het aantal bodems geldt ook als kerngetal indien er meer bodems dan randen aanwezig zijn. Als er uitsluitend wandfragmenten gerecupereerd zijn, geldt MAI=1.

Relevante vondsten werden gescand met de Artec Spider 3D-scanner. Op basis van deze scans werd zowel een doorsnede als een fotografische opname van de vondsten bekomen. Deze dienden als basis voor de technische tekeningen van de artefacten.

Voor aardewerk uit de middeleeuwen werd gebruik gemaakt van het werk van Koen De Groote⁶⁷. Hoewel de terminologie/typologie overgenomen werd uit dit werk, werd wel steeds rekening worden gehouden met het feit dat het werk van De Groote opgesteld werd voor de regio Oudenaarde en dat er bijgevolg afwijkingen mogelijk zijn voor de datering van het aardewerk in Sint-Gillis-Waas.

3.3.4. Beschrijving en analyse van vondstcategorieën

Uiterst dominant is het aandeel aarden vaatwerk (N=33) met verder één pijpenkop en keramisch bouw materiaal (N=1). Het baksteenfragment (vondstnummer 4) biedt onvoldoende informatie om verder onderzoek zinvol te maken.

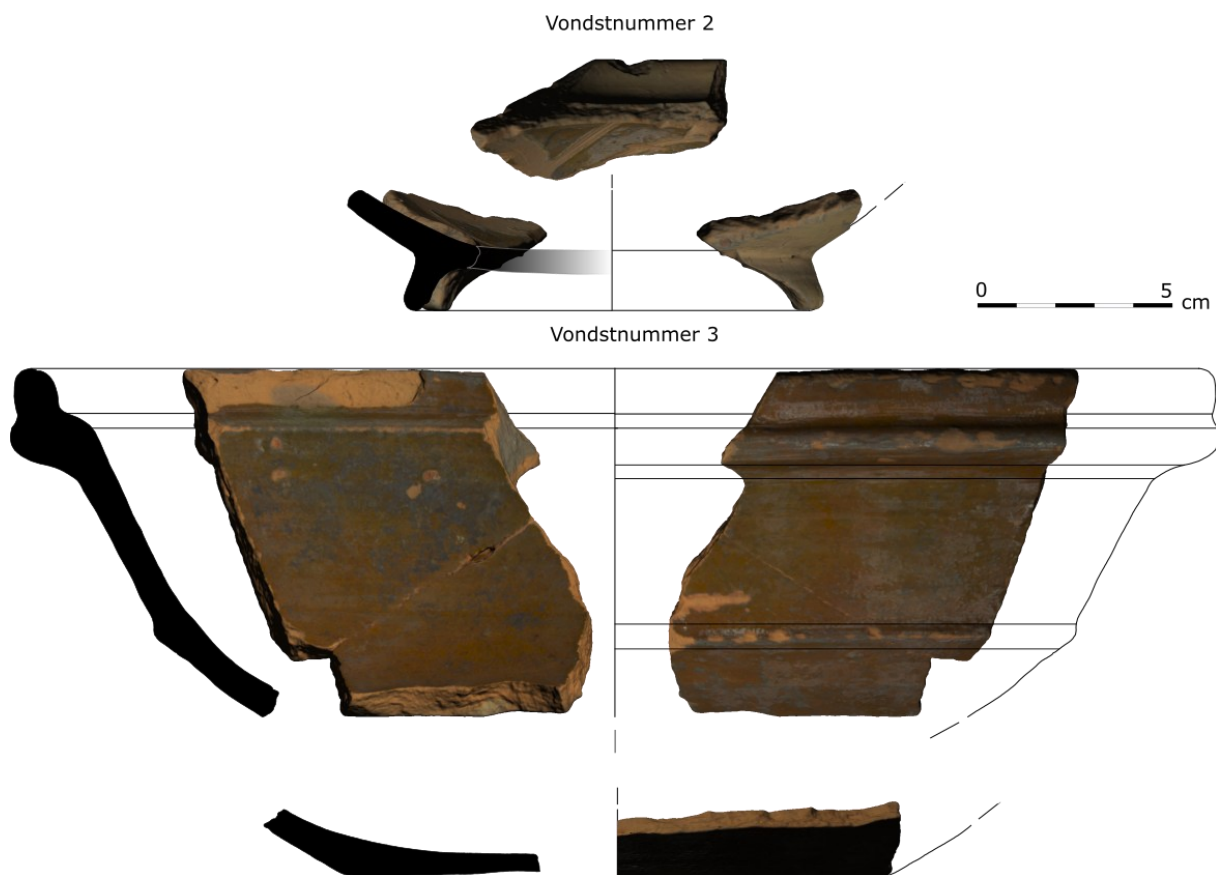
⁶⁷ De Groote 2008.

3.3.5. Typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten

Het spreekt voor zich dat de grootste fractie vondsten afkomstig is uit de grachtvulling. Een tweetal recipiënten werden bij het schaven van het grondspoor aan het vlak geobserveerd, de overige zijn ingezameld tijdens het couperen van de walgracht in werkput 5. Daarbij werden veruit de meeste artefacten gerecupereerd uit het bovenste en meest recente dempingspakket, samen goed voor 20 fragmenten.

Bij de aardewerkscherven was er een onmiskenbaar overwicht aan rood geglaazuurde waar (N = 26) tegenover het aandeel industrieel wit (N=6) en verder één scherf uit steengoed. Een blik op het minimum aantal individuen dat dit absoluut aantal scherven vertegenwoordigt, voorziet deze kwantitatief dominante positie van rood aardewerk van nuance. Zo tellen we binnen het 'karig' aantal fragmenten industrieel wit 5 minimum aantal individuen en dienen we het arsenaal in rood aardewerk te reduceren tot een MAI van 7. De reden hiervoor is hoofdzakelijk te vinden in het feit dat alle 12 scherven afkomstig uit laag b toebehoren tot één recipiënt en 3 randen, één wand en één bodem uit laag a eveneens deel uitmaken van hetzelfde individu. Samen met één ander bodemfragment zijn dit meteen de enige determineerbare vormen binnen de aardewerksoort. De overige scherven zijn niet groot genoeg of het ontbreekt ons aan elementen om de oorspronkelijke vorm en functie te achterhalen. Wel kan gesteld worden dat het met uitzondering van één dikwandig fragment (vondstnummer 3) blijkens alle scherven de intentie is geweest om de recipiënten vlakdekkend te glazuren, dit zowel intern als extern.

Onder het diagnostisch materiaal uit laag a melden we een bord of schotel dat naast loodglazuur voorzien is van slibversiering (vondstnummer 2). Verder onderscheiden we een kom met dekselgeul en geprononceerde knik in de buik waarvan de buiten- en binnenzijde integraal bedekt is met een bruingroene glazuurlaag (vondstnummer 3). De sikkelvormige rand heeft een centraal gegroefde buitenzijde, een korte, afgeronde bovenlip en een dekselgeul, maar is niet eenduidig te vereenzelvigen met één van de door Koen De Groote gedetermineerde randtypes uit Oudenaardse contexten.

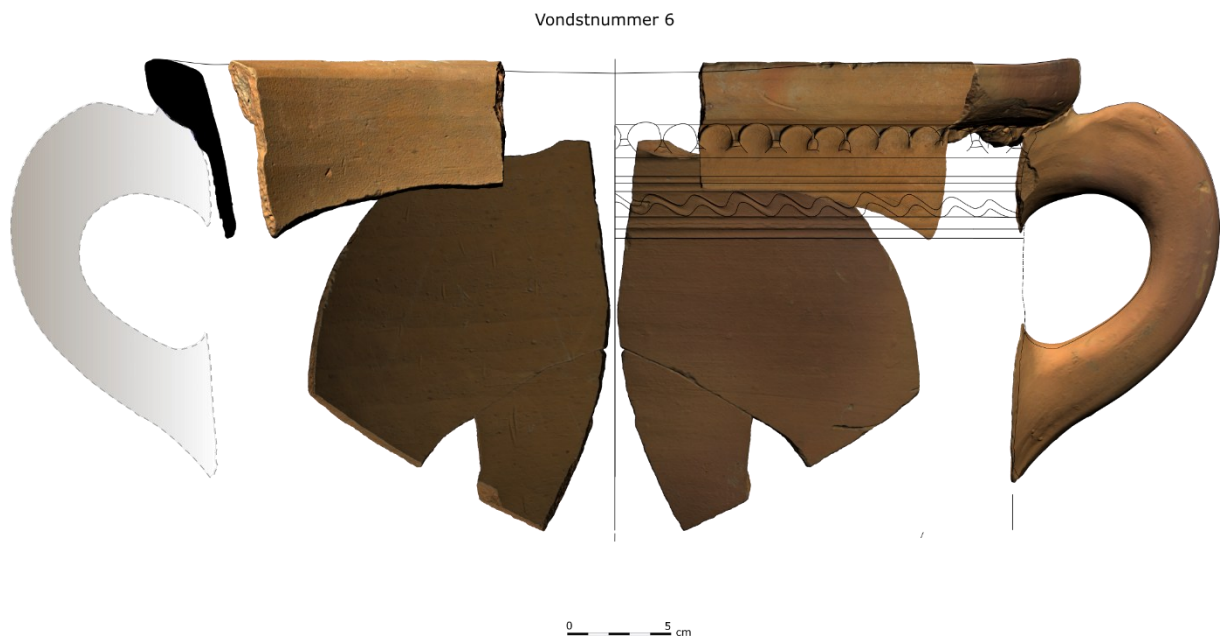
Figuur 28. Overzicht van de diagnostische vondsten uit laag a van de walgracht.

Het mankeren van eenduidig referentiemateriaal uit het oeuvre van De Groote geldt eveneens voor een voorraadpot of grape die geobserveerd werd in laag b van de grachtvulling (vondstnummer 6). Afgezien van enkele zeldzame druppels loodglazuur is het recipiënt overwegend ongeglazuurd gebleven. Opvallend zijn de aansluitende brede vingerindrukken die in een zogenaamd 'draperiedecor' op het contactpunt met de schuin naar buien geplooid rand zijn aangebracht. De schouder is voorzien van twee reeksen driedubbele horizontale groeflijnen met tussenin een dubbele groeflijn die een golvend zigzagpatroon volgt. Dit zijn vrij eenvoudige en universele versieringsvormen die weinig chronologisch specifieke indicaties aanreiken. Aangaande de groeflijndecoratie constateert De Groote wel dat de toepassing ervan in Oudenaardse middens na de 14de eeuw in de kiem gesmoord lijkt te zijn.⁶⁸ Het feit dat de potvorm in oxiderende omgeving gebakken is, noopt wel tot enige nuancering van een veronderstelde datering in ten laatste de 14de eeuw. De door De Groote geïdentificeerde grapes en voorraadpotten zijn nagenoeg exclusief uitgevoerd in grijs aardewerk. Daarenboven etaleert het recipiënt uit de onderste grachtsedimenten bijzonder sterke gelijkenissen met een exemplaar uit een midden 19de-eeuwse context uit Nijmegen.⁶⁹ De parallellen in zowel de algemene vorm, het schema en plaatsing van de decoratie, het baksel, als het volume (26,7 tegenover 23,6 cm

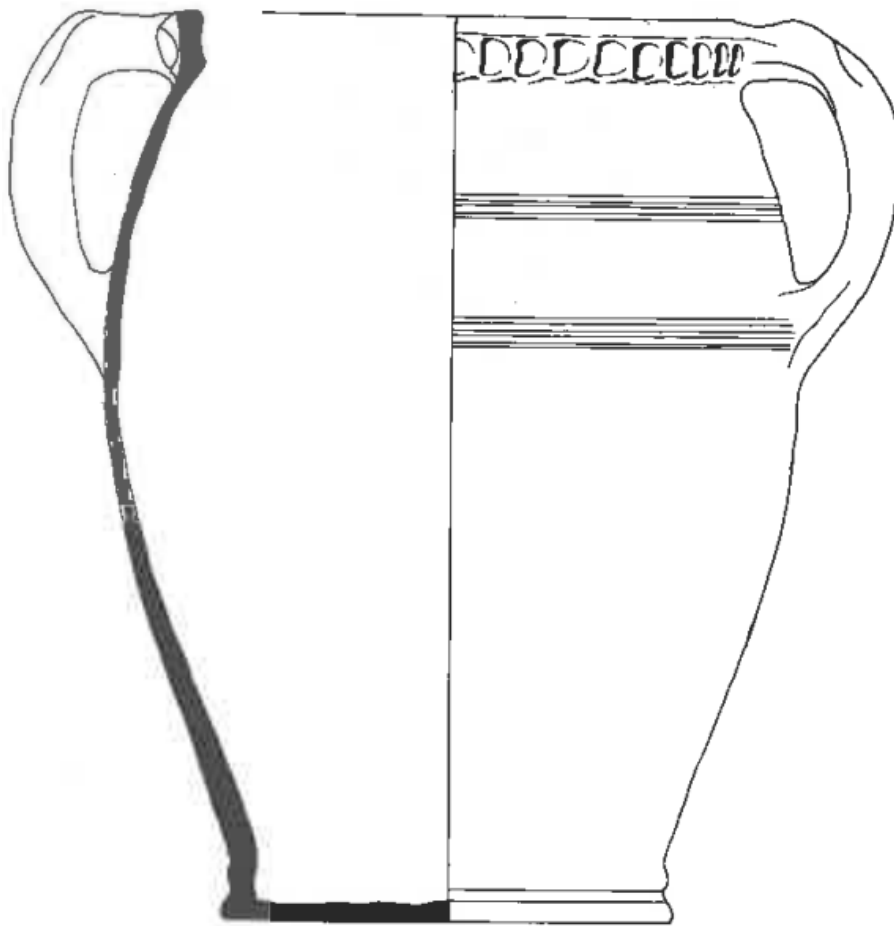
⁶⁸ De Groote 2008, 142.

⁶⁹ Bartels 1999, 715.

randdiameter) zijn treffend en maken het des te waarschijnlijker dat ook dit exemplaar eerder postmiddeleeuws van makelij is.

Figuur 29. Voorraadpot uit rood aardewerk met duimindrukken in draperiedecor en groeflijnen (vondstnummer 6, samengesteld).

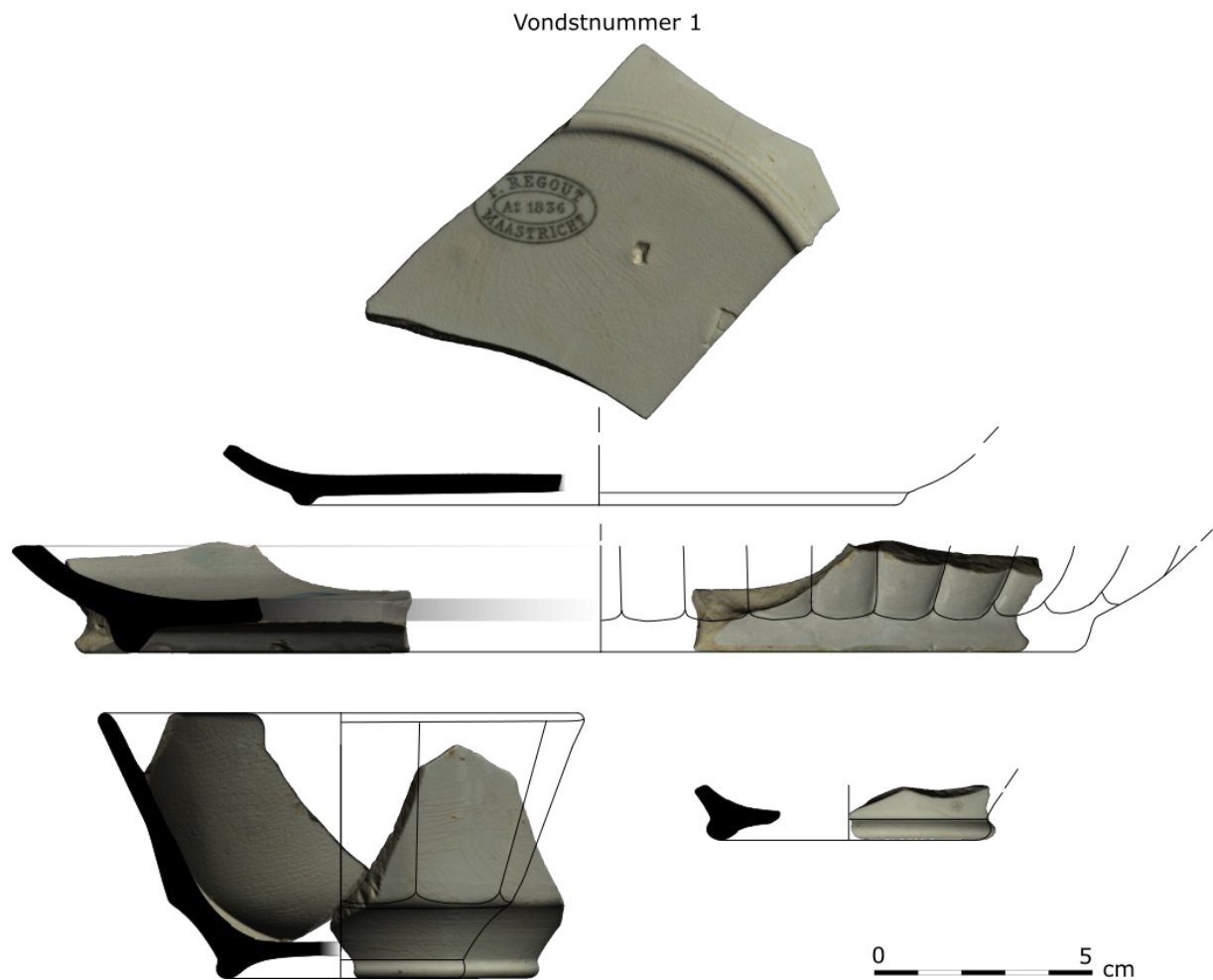
Figuur 30. Vondsttekening van de voorraadpot uit Nijmegen (1840-1860).⁷⁰ Als voornaamste verschil zijn het ontbreken van de golfende groeflijnen tussen de twee reeksen groeflijnen en de handvatten die in plaats van net onder op de rand zelf zijn gehecht.

De categorie steengoed werd integraal ingenomen door een greep van een kan uit Siegburg (vondstnummer 2). Binnen het servies in industrieel wit viel één monochroom witte kom met gefacetteerde wand te onderscheiden (vondstnummer 1). Op een ander wit bodemfragment met aanzet naar een gefacetteerde wand lijkt centraal aan de binnenkant een polychrome beschildering met florale elementen te zijn aangebracht. De scherf is hoogstens met zekerheid toe te schrijven aan een open vorm (schotel/kom) en pleit voor een datering van de context in ten vroegste de 18de eeuw. Interessant is echter een derde bodemfragment van een bord, die dankzij de aanwezigheid van een stempel toelaat de grachtvulling wel zeer nadrukkelijk te verfijnen tot 1836. In dat jaar richt Petrus Laurentius Regot in Maastricht een aardewerkfabriek op, als opvolger van zijn glasslijperij uit 1827.⁷¹ Naast aardewerkfabrikant was Regout gespecialiseerd in de productie en handel van glas en kristal. Behoudens een intermezzo tijdens de Belgische Opstand in 1830 werden zijn producten op grote

⁷⁰ Bartels 1999, 715.

⁷¹ Klinkhamer Antiek 2025.

schaal geïmporteerd in België, zo ook naar Sint-Gillis-Waas. In 1899 werd de onderneming omgedoopt tot N.V. Sphinx, dat tot en met 2010 in Maastricht aardewerk bleef produceren.

Figuur 31. Rand- en bodemfragmenten industrieel wit uit laag a van de walgracht.

Tot slot weet de aanwezigheid van een pijpenkop (vondstnummer 1) de recente aard van de bovenste grachtvulling te onderschrijven, in zoverre dat al niet onbetwistbaar was. Aan weerszijden van de hoofden van de (militaire) figuren staan immers jaartallen weergegeven, waaronder “1799” en “1848” (figuur 32).

Figuur 32. "Rollout" van de pijpenkop met soldatenfiguren. Rechts het jaartal 1799, links 1848.

3.4. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied is op enige afstand ten noordoosten van de zwak hellende rug van de Wase Cuesta gepositioneerd, binnen het traditionele landschap “Land van Waas”. Zoals het in het traditionele heuvellandschap “Land van Waas” betaamt, werd de ondergrond hoofdzakelijk gevormd door fluviatiele afzettingen met zandig karakter die door afspoeling of massabeweging langs zwakke hellingen getransporteerd zijn. Anders dan de ruime omgeving waar afgaand op het Digitale Hoogtemodel het bolle akkerfenomeen een belangrijk aandeel geniet, varieert het reliëf binnen het plangebied zelf maar nauwelijks. Significant voor de topografie op microschaal binnen het terrein is de antropogene invloed, die minstens vanaf het einde van de 16de of in de 17de eeuw sterk voelbaar was met de bouw van het kasteel ‘Hof Sanders’. De aanname dat dit domein – tevens gekend als Kasteel de Vaulogé – zeker moet teruggaan tot die periode, steunt in hoofdzaak op stilistische gronden. Historisch kaartmateriaal toont dat er sprake moet zijn van een laatmiddeleeuwse voorloper van het kasteel, al staat op de 17e-eeuwse of oudere documenten nergens een walgracht rondom de vesting getekend. Bijkomend zijn er geen archeologische indicaties om aan te nemen dat het kasteeldomein van meet af aan omgeven was door een gracht of hieraan een middeleeuwse walgrachtsite voorafging, wel integendeel. Het archeologisch ensemble suggereert veeleer dat de aanleg van de gracht niet eerder moet hebben plaatsgevonden dan ergens eind 18de eeuw of in de eerste helft van de 19de eeuw. Doorheen de nieuwe tijd en tot 1970 bleef de toestand binnen het projectgebied grotendeels behouden. In 1970/1971 werd het projectgebied onderdeel van een “Vlaamse tuin” met vijver. In 2008 werd een eerste hervorming doorgevoerd door de inrichting van een parkeerzone en onderliggende riolering, in 2014 werd het noordwestelijke deel van het park ingeperkt door de oprichting van het nieuwe administratieve centrum.

3.5. Synthese van de kennis over de archeologische site

3.5.1. Interpretatie van vondsten, sporen en structuren

De site situeert zich op de grens van het historisch gekende kasteeldomein de Vaulogé. In tegenstelling tot het vooropgestelde verwachtingspatroon beperkt het aangetroffen archeologisch bestand zich tot slechts één tijds kader, namelijk in de Nieuwe tot Nieuwste Tijd.

Afgaande op de cartografische en stilistische gegevens is de oorsprong van het domein Sanders mits de nodige omzichtigheid terug te voeren tot na 1366. Ongeacht de exacte ouderdom van het bouwwerk suggereren zowel het kaartmateriaal als de archeologische gegevens zelf dat het kasteeldomein pas veel later middels een brede gracht werd afgebakend. De gracht verschijnt cartografisch pas voor het eerst vanaf 1735, terwijl gelijkaardige randstructuren in de nabije omgeving daarentegen wel op oudere kaarten geïllustreerd zijn. Daarnaast leverden de geobserveerde profielopbouw van het spoor, noch de aangetroffen artefacten enige aanwijzingen op die pleiten voor een datering in de late middeleeuwen. Hoogstens konden op basis van de tafonomische opbouw van de gracht twee verschillende gebruiksfasen onderscheiden worden, met name— vermoedelijk – vanaf einde 18de tot ver in de 19de eeuw en een (sub)recente gebruiksfase tot de demping ervan begin jaren '70 van de vorige eeuw.

3.5.2. Vergelijking met voorgaand archeologisch onderzoek

In het kader van de geplande werkzaamheden was enkel een bureauonderzoek uitgevoerd. Na afronding daarvan waren er geen concrete bewijzen voor de aanwezigheid van een middeleeuwse voorloper van de historisch gekende kasteelsite. De oudste resten uit deze periode werden in 2008 aangetroffen en voorzien van een interpretatie als een gracht, die deel zou hebben uitgemaakt van een perceellering uit de 14de/15de eeuw. Deze werd vermoedelijk bij de oprichting van het kasteel gedempt. De beperkte omvang van de werkput maakte het destijds echter onmogelijk om deze hypothese zonder meer over te nemen. De mogelijkheid dat deze gracht deel uitmaakte van de afbakening van een voorgaande (walgracht)site uitsluiten, is dan ook zeer voorbarig. Vaststaand was alleszins wel het gegeven dat ten laatste op het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw het huidige “Hof Sanders” opgericht werd. De archeologische interventie in 2014 was alvast affirmatief voor de aanwezigheid van een voormalige walgracht. Datzelfde onderzoek toonde aan dat de gracht pas in 1970 geheel werd gedempt met recent materiaal. Wederom werden binnen de voormalige tuinzone diverse resten van het vroegere kasteeldomein aangetroffen.

Concluderend werd gesteld dat de walgracht ten minste moet teruggaan tot eind 16de eeuw en mogelijk een opvolger was van een middeleeuwse walgrachtsite. Onderhavig archeologisch onderzoek heeft de archeologische verwachting echter niet volledig kunnen confirmeren. Rechtstreekse

aanleiding voor de archeologische werfbegeleiding vormde de verwachte aanwezigheid van de gracht te midden het plangebied. Deze bevond zich inderdaad binnen de contouren van het studieareaal, maar zowel de aangetroffen materiële cultuur als de grachtvulling zelf pleiten geenszins voor een middeleeuwse herkomst.

In combinatie met hetgeen historische kaarten (niet) prijsgeven en een gebrek aan artefacten in geheel (laat)middeleeuwse traditie, dienen we de walgracht als een latere annex van het kasteeldomein te beschouwen. Dit moet niet vroeger hebben plaatsgevonden dan in de laatste decennia van de 17^e eeuw, dan wel ergens in de vroege 18de eeuw.

Daarnaast valt de vaststelling dat zich binnen het projectgebied geen restanten uit de metaaltijden schuilhouden evenzeer buiten het verwachtingspatroon. Dit patroon werd nochtans geschapen door de in 2008 gebeurde attestatie van ritueel gedeponeerde aardewerk en een tongdolkje uit de bronstijd.

3.5.3. De site en haar landschappelijke en culturele kader

Omwillen van de constatacie dat de totstandkoming van de gracht geruime tijd later moet hebben plaatsgevonden dan voorafgaand aan het archeologisch onderzoek werd aangenomen, was het weinig zinvol noch economisch verantwoord om stalen te nemen in het kader van mogelijke landschapsreconstructies. Zoals reeds gesteld werd bevindt het projectgebied zich in een lokale depressie, op geringe afstand ten zuidwesten van de zwak hellende rug van de Wase Cuesta. De lage topografische ligging van het studiegebied heeft als gevolg dat de bodem te kampen heeft met een algemeen natte waterhuishouding. Als vanzelfsprekend maken deze topografische omstandigheden de plek een interessante locatie om een brede gracht aan te leggen. Daarbij zal de walgracht een tweeledige functie gekend hebben, met enerzijds een afwaterende functie ter voorkoming van wateroverlast en anderzijds een 'symbolische' functie als erfafbakening.

3.5.4. Besluit

Het archeologisch onderzoek gaf restanten prijs van de voormalige walgracht die het kasteel Sanders afbakent. Andere sporen van eventueel muurwerk, -funderingen, vloeren of een brug die toegang geeft tot het 'eiland' zijn binnen het bereik van het onderzochte areaal niet vastgesteld. De demping van de gracht moet zich in korte tijdspanne en intentioneel hebben voorgedaan, wellicht toen deze diende te wijken voor de komst van de Vlaamse tuin met vijver in 1970. Ter hoogte van het projectgebied heeft de gracht geen getrapt, maar een komvormig profiel. In de coupe werd onderaan twee geremanieerde zandpakketten waargenomen met hogerop aansluitend een zeer humeuze lens, als gevolg van accumulatie van plantaardig materiaal. Hier bleef het vondstenarsenaal beperkt tot enkele fragmenten van een voorraadpot uit rood aardewerk, die vrijwel identiek is als een midden 19de-eeuws exemplaar uit Nijmegen. De humeuze band werd afgedekt door een pakket dat in verband

staat met het dichtwerpen van de walgracht. Nader onderzoek van de onderste delen van de oude grachtbedding leidt ons dan ook tot de voorzichtige hypothese dat er geen sprake is van een middeleeuwse walgrachtsite als bakermat voor het latere Hof Sanders. Dat daargelaten laat het huidige onderzoek geen concretere uitspraken toe aangaande het eventueel bestaan van andere nederzettingvormen die aan het kasteeldomein voorafgingen. Met name aan de zijde van het administratief centrum ging de aanleg van de Vlaamse Tuin gepaard met ernstige verstoringen van het bodemarchief. Omwille hiervan kan gesteld worden dat er geen sprake meer is van archeologisch relevant erfgoed op dit niveau. Daarnaast behelst de archeologische site helaas geen component uit de bronstijd, desondanks de verwachtingen hiervoor bijzonder hoog lagen.

3.5.5. Belang en betekenis

Niettegenstaande de conclusie van het archeologisch onderzoek luidt dat de gracht die actief was tot begin jaren '70 van de vorige eeuw niet volgt op een middeleeuwse voorloper, is deze vaststelling niet zonder betekenis. Het feit dat de walgracht een latere annex van het domein blijkt te zijn, werpt nieuw licht op de geschiedenis van Hof Sanders. De coupe op de walgracht toont aan dat de creatie ervan pas op een veel later tijdstip moet hebben plaatsgevonden dan de oprichting van het kasteeldomein zelf, desondanks de archeologische interventie geen informatie kon aanleveren aangaande de exacte ouderdom van het Hof. Het kasteel bevond zich niet op een wooneiland omgeven door een walgracht, maar moet zeker twee eeuwen een vlaknederzetting gebleven zijn. Gezien de landschappelijke setting bood het uitgraven van de gracht op een bepaald moment wellicht een oplossing voor (mogelijk toenemende) wateroverlast waarmee de bewoners te kampen hadden. Naast een drainerende functie is het evenzeer denkbaar dat de creatie ervan een gevolg van sociale machtsuiting van een nieuwe bewoner betekende. Ter imitatie van andere omgrachte kasteeldomeinen in de ruime omgeving en ter bestendiging van een politieke, economische of sociale status liet de eigenaar ook zijn domein met een gracht omringen. Inzake de precieze reden waarom op een gegeven moment de beslissing is gevallen om een gracht rondom het domein uit te graven, blijven we echter in het ongewisse en zal wellicht niet meer te achterhalen zijn.

3.5.6. Zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is

Na afronding van het vlakdekkend onderzoek kan gesteld worden dat binnen de gehele onderzochte zone geen archeologisch erfgoed meer aanwezig is.

4. Antwoord op onderzoeksvragen en onderzoeksdoelen

In het kader van de opgraving werd een vraagstelling vooropgesteld. Onderstaand zullen deze vragen beantwoord worden:

- Wat is de aard en de omvang van de archeologische site?
 - o De huidige site maakt deel uit van een postmiddeleeuws kasteeldomein 'Hof Sanders' dat vermoedelijk op het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw werd opgericht. Meer specifiek spitste het archeologische onderzoek zich toe op de omgevende gracht van Hof Sanders rondom de lusttuin met bijgebouwen. De walgracht betreft het enige archeologisch relevante grondspoor dat de site rijk is. Het aangesneden grachtsegment kent een maximale breedte van 9,48 m en is noordoost-zuidwest georiënteerd. Resten van bijgebouwen of andere (rand)infrastructuur zijn binnen het studieareaal niet aanwezig. Afgaande op cartografische gegevens en de resultaten van de archeologische interventie in 2014 ter hoogte van het huidig administratief centrum loopt de walgracht in noordnoordwestelijke en zuidwestelijke richting verder.
- Is er een bepaalde ruimtelijke/functionele inrichting waarneembaar? Zo ja, is er een waarneembare fasering aanwezig?
 - De walgracht fungeert in de eerste plaats als erfafbakening waarbij het de grens vormt tussen het 'eiland' met lusttuin en bijgebouwen ten noordwesten van het grondspoor en de zuidoostelijke gronden die geen deel uitmaken van de postmiddeleeuwse nederzetting. Het grachtprofiel geeft blijk van een weinig complexe verticale stratigrafie waarvan de laatste demping nog maar plaatsvond in het recente verleden (tussen 1969 en 1971). Er zijn geen directe, noch onrechtstreekse redenen om aan te nemen dat een walgrachtsite uit de 13de/14de eeuw de oprichting van het postmiddeleeuws hof op deze locatie voorafging, wel integendeel. Het pertinent ontbreken van een duidelijke erfafbakening op cartografische documenten uit de 16de/17de eeuw suggereert eerder dat de walgracht pas een latere uitbreiding van het kasteeldomein betreft. Ook een compleet gebrek aan vondstmateriaal in 16de/17de-eeuwse traditie is sterk indicatief voor een aanmerkelijk jongere oorsprong.
 - o Zijn er plattegronden van gebouwen terug te vinden op het terrein? Zo ja, over welke types van gebouwen gaat het?
 - Er werden nergens plattegronden of resten van bebouwing waargenomen.

- Wat was de functie van de gebouwen?
 - Niet van toepassing.
- Zijn er sporen van ambachtelijke activiteiten? Zo ja, welke?
 - Neen. Er zijn geen indicaties dat er sprake was van ambachtelijke activiteiten.
- Welke categorieën van culturele artefacten zijn aanwezig?
 - Tijdens het onderzoek werd hoofdzakelijk aardewerk aangetroffen. Zeer uitzonderlijk kwam keramisch bouw materiaal, plastic, vlakglas en pijpen aan het licht.
- Welke gegevens kunnen worden ontleend uit de aangetroffen materiële cultuur?
 - Vrijwel alle vondsten kunnen gelinkt worden aan de walgracht en zijn daarom bruikbaar voor een datering van de context.
- Kunnen we uitspraken doen over lokale productie of handelsnetwerken, over voedselpatronen, de bestaans economie, ...?
 - Een stempel op een bodemfragment uit de bovenste laag (a) van de walgracht geeft aan dat het object een Maastrichts product betreft. Op het moment van dit schrijven is de herkomst van de overige objecten niet geweten. Het rood aardewerk lijkt eerder een lokale productie te zijn, één handvat vertegenwoordigt het Siegburg steengoed.
- Hoe kaderen de resultaten van het uitgevoerde onderzoek in ruime zin in het beeld van de nieuwe tijd in Sint-Gillis-Waas en het Waasland?
 - Bij voorgaand onderzoek aan de Lage Kerkwegel kwam reeds een segment van de walgracht tevoorschijn. Dat onderzoek liet geen concrete uitspraken toe aangaande de oorsprong van het kasteeldomein en de laatmiddeleeuwse situatie. Het huidige onderzoek toont op het eerste gezicht aan dat het domein geen 13de/14de-eeuwse walgrachtsite herbergt. Het bestaan van andere nederzettingvormen uit deze of oudere tijdvakken zijn daarmee niet noodzakelijk uitgesloten, maar binnen de contouren van huidige onderzoeksgebied zijn daarvan geen archeologische restanten teruggevonden. Het graven van de walgracht zal allicht pas hebben plaatsgevonden in de laatste decennia van de 17de eeuw of de eerste decennia van de 18de eeuw. Daarnaast bracht het onderzoek helaas geen bijkomend erfgoed uit de bronstijd aan het licht.

- Kunnen er uitspraken gedaan worden over de invloed van het landschap en/of de landschappelijke context op de indeling van de site?
 - Neen. Er werden geen sporen aangetroffen die zich leenden tot het nemen van stalen voor landschapsreconstructie. Evenmin werden botfragmenten gevonden. Bijgevolg laten de gegevens geen concrete uitspraken toe aangaande de fauna en flora.
 - Is er een evolutie in de landschappelijke context (flora, fauna, indeling van het land, ...) zichtbaar? Zo ja, kan bepaald worden in welke mate de mens hierin een rol speelde (exploitatie, domesticatie, introductie van soorten, pollutie en verstoring, ...)?
 - Niet van toepassing.
 - Kunnen er uitspraken gedaan worden omtrent de (agrarische) activiteiten die aan de basis liggen van de site?
 - Niet van toepassing.
 - Kan er een verband gelegd worden tussen de verbouwde gewassen en de bodemgesteldheid?
 - Niet van toepassing.
 - Kunnen er uitspraken gedaan worden over de aanwezige gewassen in de (lust)tuin van het hof Sanders?
 - Niet van toepassing.
- Kunnen er uitspraken gedaan worden over de structuur van de lokale samenleving? Kunnen er uitspraken gedaan worden over de status van de bewoners van de site binnen hun samenleving?
 - Aangezien het archeologisch onderzoek een bijzonder beperkt inzicht opleverde aangaande de materiële cultuur die gelinkt kan worden aan de 18de-eeuwse en latere occupatiefasen van de site, zijn we genoodzaakt om ons voor een correct en gefundeerd antwoord hierop te verontschuldigen.
- Zijn er sporen met mogelijke rituele deposities? Hoe zijn deze deposities samengesteld en welke elementen wijzen in de richting van het sacrale karakter?
 - Neen, er werden geen (bijkomende) sporen met mogelijk ritueel karakter vastgesteld.
- Is er sprake van een funeraire component naast de nederzettingssporen?
 - Neen, er werden geen aanwijzingen gevonden voor een funeraire context.

5. Samenvatting

5.1. Samenvatting voor gespecialiseerd publiek

In Sint-Gillis-Waas werd het gemeenteplein heringericht. Aangezien het projectgebied een oppervlakte van 7 217,03 m² heeft en de geplande werkzaamheden meer dan 1 000 m² zullen beslaan, werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. In het programma van maatregelen dat daaruit voortvloeide werd een vlakdekkend onderzoek opgelegd.

Bij het afgraven van de toplaag kwam ter hoogte van de voormalige vijver als onderdeel van de Vlaamse Tuin een (erg) donker pakket tevoorschijn. Op basis van de oriëntatie en lokalisatie kan gesteld worden dat het gaat om de walgracht die Hof Sanders omzoomt. Behalve de gracht werden nergens archeologisch relevante resten waargenomen. Het grachtprofiel spreekt van een relatief eenvoudige vullingsgeschiedenis, waarbij de laatste demping plaatsvond kort voor de komst van de gebetonneerde vijver als onderdeel van de 'Vlaamse Tuin'. In de wetenschap dat de waterpartij minstens in gebruik bleef tot eind jaren '60 van de vorige eeuw en conform de in 2014 gedane archeologische observaties, dient dit niet te verwonderen.

De (uitsluitende) aanwezigheid van rood aardewerk in eerder postmiddeleeuwse traditie in de onderste sedimenten legt een claim op de hypothese dat de walgracht geen nazaat is van een middeleeuws nederzettingscomplex, wel integendeel. Alle gegevens samengenomen zijn we geneigd de aanleg van de gracht in de laatste decennia van de 17de eeuw, dan wel de eerste decennia van de 18de eeuw te situeren. Dit zou namelijk de meest logische verklaring zijn voor de frappante afwezigheid van een omgrachting rond Hof Sanders op oudere kaarten, terwijl deze bij tientallen andere bouwwerken wel duidelijk geïllustreerd staat.

Verder werden geen resten gevonden die wijzen op het bestaan van bruggen en/of bouwwerken die binnen het onderzochte gebied aan de gracht grensden. In dit licht is het wel van belang te noteren dat de ondergrond algemeen te kampen heeft met een ernstige verstoringsgraad. Onder de huidige verharding of teelaarde gingen vrij diepgaande verstoringspakketten schuil, waardoor eventueel aanwezig erfgoed bijna geheel vernietigd werd. Mogelijk net omwille van deze reden zijn we genoodzaakt te melden dat de site helaas geen rituele component uit de bronstijd herbergt, ondanks het vooropgestelde bijzonder hoog potentieel.

5.2. Samenvatting voor niet-gespecialiseerd publiek

In Sint-Gillis-Waas werd het gemeenteplein heringericht. Vermits het projectgebied een oppervlakte van 7 217,03 m² heeft en de geplande werkzaamheden meer dan 1 000 m² zullen beslaan, werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Op basis van de resultaten van het archeologisch vooronderzoek bleek een opgraving noodzakelijk.

Bij het afgraven van de toplaag kwam ter hoogte van de voormalige vijver als onderdeel van de Vlaamse Tuin een (erg) donker pakket tevoorschijn. Op basis van de oriëntatie en lokalisatie kan gesteld worden dat het gaat om een walgracht, dit wil zeggen een brede, door mensen gegraven gracht die het voormalig wooncomplex genaamd 'Hof Sanders' afbakent om het te scheiden en een zekere status of defensieve functie te geven. Behalve de gracht werden nergens archeologische resten waargenomen. Het grachtprofiel spreekt van een redelijk simpele vullingsgeschiedenis, waarbij de laatste demping plaatsvond kort voor de komst van de gebetonneerde vijver als onderdeel van de 'Vlaamse Tuin'. In de wetenschap dat de waterpartij minstens in gebruik bleef tot eind jaren '60 van de vorige eeuw en conform de in 2014 gedane archeologische observaties, dient dit niet te verwonderen.

Een wijdverspreid fenomeen in de late 13de en 14de eeuw betreft de site met walgracht. Kenmerkend zijn natuurlijk de omgevende gracht en het 'eiland', waarbij de gracht zelf meerdere functies kan gehad hebben: het meest logisch is verdediging en statussymbool. De meeste worden opgegeven in de 15de en 16de eeuw maar er is een deel dat blijft doorleven en staan aangeduid op historische kaarten. Voorafgaand aan de opgraving bestond het vermoeden dat ook Hof Sanders een nazaat is van zo'n middeleeuwse walgrachtsite. Bij de opgraving zijn echter geen eenduidige elementen aangetroffen om aan te nemen dat dit daadwerkelijk het geval is geweest. Alle gegevens samengenomen zijn we eerder geneigd de aanleg van de gracht in de laatste decennia van de 17de eeuw, dan wel de eerste decennia van de 18de eeuw te situeren. Het zou ook de meest logische verklaring zijn voor de opvallende afwezigheid van een omgrachting rond Hof Sanders op oudere kaarten, terwijl deze bij tientallen andere bouwwerken wel duidelijk geïllustreerd staat.

Verder werden geen resten gevonden die wijzen op het bestaan van bruggen en/of bouwwerken die binnen het onderzochte gebied aan de gracht grensden. In dit licht is het wel van belang te noteren dat de bodem algemeen te kampen heeft met een ernstige verstoringsgraad. Onder de huidige verharding of teelaarde gingen vrij diepgaande verstoringspakketten schuil, waardoor eventueel aanwezig erfgoed bijna geheel vernietigd werd. Deze vaststelling kan tot slot een eventuele verklaring zijn waarom er geen archeologisch erfgoed uit onder meer de metaaltijden – dit wil zeggen het tijdvak

dat aan de Romeinse occupatie in onze gewesten voorafging – bij het archeologisch onderzoek werd aangetroffen, alhoewel die kans hiertoe bestaande was.

6. Bibliografie

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 1953a: *Hof Sanders*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/9301> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 1953b: *Hof Sanders met tuin*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/14769> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2001: *Hof ter Welle*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/31839> (geraadpleegd op 26/11/2025).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2005: *Verbindingsweg Blokstraat - Samelstraat*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/155803> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2009: *Hof Sanders, Gemeentehuis van Sint-Gillis-Waas*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/94463> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2010: *Gemeenteplein (Aquafin)*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/150876> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Vooronderzoek Sint-Gillis-Waas Dorpsbeek*, Loker Onroerend Erfgoed [online], <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/4047> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Kerkestraat*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/220489> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2021: *Vooronderzoek Sint-Gillis-Waas Ter hoogte van de Sint-Niklaasstraat*, Loker Onroerend Erfgoed [online], <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19688> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022a: *Vooronderzoek Sint-Gillis-Waas Kronenhoekstraat 4-10*, Loker Onroerend Erfgoed [online], <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/23046> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2022b: *Vooronderzoek Sint-Gillis-Waas Sint-Niklaasstraat*, Loker Onroerend Erfgoed [online], <https://loket.onroenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/23194> (geraadpleegd op 17/04/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Erfgoedobjecten (wetenschappelijke inventarissen)* [shapefile], <https://geo.onroenderfgoed.be/downloads>, agentschap Onroerend Erfgoed.

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2024a: *Aanduidingsobjecten (beschermingen en vaststellingen)* [shapefile], <https://geo.onroerenderfgoed.be/downloads/aanduidingsobjecten.zip>, agentschap Onroerend Erfgoed.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2024b: *Archeologie* [shapefile], <https://geo.onroerenderfgoed.be/downloads>, agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2024c: *Waarnemingen publiek en privaat* [shapefile], <https://geo.onroerenderfgoed.be/downloads>, Agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2024d: *Sint-Gillis-Waas – Gaversstraat 116*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/992731> (geraadpleegd op 26/02/2025).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2025a: *Gebied 12876*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/180471> (geraadpleegd op 26/02/2025).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2025b: *Kronenhoekstraat 4-10*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/988295> (geraadpleegd op 26/02/2025).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2025c: *Laarstraat, Molenstraat en Sint-Niklaasstraat*, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/waarnemingsobjecten/987769> (geraadpleegd op 25/02/2025).
- BARTELS M. 1999: *Steden in scherven: vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle - Amersfoort.
- BELDÉ G. 2023: *Archeologische evaluatie van het bodemarchief a.d.h.v. landschappelijke boringen en proefsleuven t.h.v. Laarstraat, Molenstraat en Sint-Niklaasstraat te Sint-Gillis-Waas (provincie Oost-Vlaanderen): nota*, ABO Archeologische Rapporten 2013, Aartselaar.
- B.J. 2023: *Kasteel de Vaulogé*, Langs burchte en kastelen, doorheen de provincies... [online], <https://www.burchten-kastelen.be/provincies/oost%20vlaanderen/020%20Kasteel%20de%20Vauloge/Kasteel%20de%20Vauloge.html>.
- BRUGGEMAN J. 2023: *Archeologienota Sint-Gillis-Waas – Gaversstraat 116*, Rapporten All-Archeo bv 1782, Bornem.
- DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN 2017: *Digitale bodemkaart van het Vlaams Gewest* [shapefile], <https://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/a1547a01-b9fc-40fa-a2eb-009a39c02c7b>, Vlaamse overheid, Departement Omgeving, Vlaams Planbureau voor Omgeving (VPO), Brussel.
- DE GROOTE K. 2008: *Middeleeuws aardewerk in Vlaanderen. Techniek, typologie, chronologie en evolutie van het gebruiksgoed in de regio Oudenaarde in de volle en late middeleeuwen (10de-16de eeuw)*, Relicta Monografieën. Archeologie, Monumenten- en Landschapsonderzoek in Vlaanderen 1, Brussel.
- DE MAESSCHALCK E. 2019: *De graven van Vlaanderen (864-1384)*, Leuven.

- DE POTTER F. & BROECKAERT J. 1878: *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Derde reeks – Arrondissement St.-Nicolaas. Tweede deel: Elversele, Exaarde, St-Gillis, Haasdonk, Kalloo, Kemseke, Kieldrecht, de Klinge, Kruibeke*, Gent.
- DE RIJCK A. 2022: *Vooronderzoek Sint-Gillis-Waas Sint-Niklaasstraat*, ABO Archeologische Rapporten 1894, Aartselaar.
- DU CAJU J.J. 1774: *Kaartboek van Sint-Gillis-Waas*, KOKW, Cartografie [Kaartboek], <https://www.waaserfgoed.be/Detail/objects/25851>, Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, Sint-Gillis-Waas.
- GDI-VLAANDEREN 2001: *Tertiair geologische kaart (1/50.000)* [shapefile], <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/06d1a1d7-d46c-43d6-96aa-25225b57dd8b>, Vlaamse overheid, Departement Omgeving, Vlaams Planbureau voor Omgeving (VPO), Brussel.
- GDI-VLAANDEREN 2015: *Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM, raster, 1 m* [GeoTIFF], <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/f52b1a13-86bc-4b64-8256-88cc0d1a8735>, agentschap Informatie Vlaanderen, Brussel.
- GDI-VLAANDEREN 2024: *Grootschalig Referentiebestand (GRB)* [shapefile], <https://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/7c823055-7bbf-4d62-b55e-f85c30d53162>, agentschap Informatie Vlaanderen, Brussel.
- GYESBREGHS D. & BRUGGEMAN J. 2023: *Nota Sint-Gillis-Waas - Kronenhoekstraat 4-10*, Rapporten All-Archeo bv 1560, Bornem.
- HOLSTEIN C. 2021: *Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Sint-Niklaasstraat te Sint-Gillis-Waas (provincie Oost-Vlaanderen) (22.679): archeologienota*, ABO Archeologische Rapporten 1631, Aartselaar.
- JACOBS P., POLFLIET T., DE CEUKELAIRE M. & MOERKERKE G. 2010: *Toelichtingen bij de geologische kaart van België - Vlaams Gewest: kaartblad (15) Antwerpen*, Brussel.
- JACOPS J. & LALOO P. 2017: *Sint-Gillis-Waas Aquafinproject 22.678 afkoppelen Dorpsbeek 2017F48. Nota*, Bredene.
- KLINKHAMER ANTIEK 2025: *Fabriek: Petrus Regout, Maastricht*, Fabriek: Petrus Regout, Maastricht [online], <https://klinkhamerantiek.nl/keramiek/fabrieken/petrus-regout-maastricht>.
- LAUWERS B., VAN NESTE T. & PLYSON A. 2014: *Sint-Gillis-Waas – Lage Kerkwegel 2014: prospectie met ingreep in de bodem*, Rapporten van de Archeologische Dienst Waasland – cel Onderzoek 4, Sint-Niklaas.
- LEERSNYDER 1614: *Kaerte figuratieve van de prochie van St-Gillis, met alle haere straeten, wycken ende meeste vermaerde waterlopen, mist ook waer de prochiën van malcander scheiden, de thienden toebehoorende den prelaet van St-Pieters, tot Ghendt, het kapittel van Doornyk en de abbye van Baudeloo. Gecollationeert jehens d'originele kaerte figuratieve, berustende ter greffie van den geestelyken hove des bisdoms van Ghendt, door Leersnyder*, Rijksarchief Gent, Kaarten en plannen [Figuratieve kaart], http://search.arch.be/imageserver/topview.php?FIF=514/514_0549_000/514_0549_000_00_462_000/514_0549_000_00462_000_0_0001.jp2, Rijksarchief Gent, Gent.

- LOUWE KOOIJMANS L.P., VAN DEN BROEKE P.W., FOKKENS H. & VAN GIJN A.L. (eds) 2005: *Nederland in de prehistorie*, Amsterdam.
- MANDERSCHAIDT J.B. 1735: *Wandkaart van Sint-Gillis-Waas*, Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas [Wandkaart], Gemeentearchief Sint-Gillis-Waas, Sint-Gillis-Waas.
- MARK VAN STRYDONCK 2010: *Radiocarbon dating report: Sint-Gillis-Waas (hout)*, Brussel.
- NAUTS H. 1967: Kunsthistorische beschouwingen over de voorgevels der landelijke gemeentehuizen in het Land van Waas (gebouwd in de 16de, 17de en 18de eeuw), *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas* 70.3+4 *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, pp. 192-193.
- NOENS G. & LALOO P. 2017: *Sint-Gillis-Waas Aquafinproject 22.678 afkoppelen Dorpsbeek (2016L174): archeologienota*, Bredene.
- REYNS N., KENNIS J. & DUPRÉ K. 2024: *Nota Sint-Gillis-Waas – Gaversstraat 116*, Rapporten All-Archeo bv 2036, Bornem.
- VAN DEN BROEKE P.W. 1991: Nederzettingsaardewerk uit de late bronstijd in Zuid-Nederland. In: FOKKENS H. & ROYMANS N. (eds.), *Nederzettingen uit de Bronstijd en de Vroege IJzertijd in de Lage Landen*, Nederlandse Archeologische Rapporten 13, Amersfoort, 193-211.
- VAN HOVE R. 1997: De 'klassieke' bolle akkers van het Waasland in archeologisch perspectief, *Berichten van de Archeologische Dienst Waasland* 3, pp. 283-328.
- VAN LANDEGHEM A. 1681: *Kaerte figurative van het Land van Waes, opgedragen aen den balliu en schepenen van den landen gemaekt door Van Landegem.*, Rijksarchief Gent, VZ1 [Figuratieve kaart], https://agatha.arch.be/data/images/514/514_0549_000_00433_000/0_0001, Rijksarchief Gent.
- VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2019: *Beveren – Donkvijverstraat 2017: opgraving*, Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek 125, Sint-Niklaas.
- VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2020: *Sint-Niklaas – Heimolenstraat 2018: opgraving*, Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek 157, Sint-Niklaas.
- VAN NUFFEL J. 2024: *Sint-Gillis-Waas Sint-Gillis-Waas-Kronenhoekstraat*, DL&H Archeologienota, Adegem.
- VAN RANST E. & SYS C. 2000: *Eénduidige legende van de digitale bodemkaart van Vlaanderen (schaal 1: 20000)*, Gent.
- VAN VAERENBERGH J., BAETENS I., VAN HOVE R. & VAN ROEYEN J.-P. 2009: *Jaarverslag Archeologische Dienst Waasland 2008. Resultaatverbintenis tussen de projectvereniging ADW en het Agentschap R-O Vlaanderen Onroerend Erfgoed*, Sint-Niklaas.
- VAN VAERENBERGH J., VAN ROEYEN J.-P., VAN HOVE R. & VERBRUGGEN C. 2007: Recent archeologisch onderzoek in het Waasland (2004-2006), *Berichten van de Archeologische Dienst Waasland* 8 (= overdruk uit *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas* 110), pp. 383-456.

- VANHEE D., REYNS N. & FERKET R. 2022: *Vooronderzoek Sint-Gillis-Waas Kronenhoekstraat 4-10, Rapporten All-Archeo bvba 1084*, Bornem.
- VERHAEGHE F. 1981: Moated sites in Flanders: features and significance. In: HOEKSTRA T., JANSSEN H. & MOERMAN I. (eds.), *Liber Castellorum - 40 variaties op het thema kasteel*, Zutphen, 98-121.
- VERHULST A.E. 1995: *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel.
- VERWERFT B. 2018: Het Land van Beveren, product van de middeleeuwen. In: GOOSSENS C. (ed.), *Beveren – Heerlijk land aan de Schelde*, Tielt, 42-83.
- WICHMAN J. 1646: *Kaart met de opstelling van het leger van Prins Willem, de Heer van Brederode en Maarschalk Grammont bij St-Gillis-Waas*, KOKW [Figuratieve kaart], <https://www.waaserfgoed.be/Detail/objects/24001>, KOKW, Sint-Gillis-Waas.
- WYSEVELDE S. 2008: *Het aardewerk van Sint-Gillis-Waas - 'Gemeenteplein'*, Sint-Niklaas/Gent.

7. Bijlagen

Bijlage 1. Lijst van kaarten en plannen.....	101
Bijlage 2. Data aardkundig referentieprofiel.....	102
Bijlage 3. Foto aardkundig profiel.	103
Bijlage 4. Spoorbeschrijving.	104
Bijlage 5. Vondstenlijst.	105
Bijlage 6. Fotolijst.	106

Bijlage 1. Lijst van kaarten en plannen.

Nummer + onderwerp	Schaal	Wijze vervaardiging	Datum opmaak
Kaart 1. Het 'Hof Sanders' op een figuratieve kaart van de 'Kerckwyck' uit 1774 met de sporen uit 2008 en 2014. 13	1:550	Analoog	27/01/2025
Kaart 2. Ontwerpplan 18	1:400	Analoog	27/01/2025
Kaart 3. Ontwerp met zicht op de waterstand in de winter. 19	1:600	Analoog	27/01/2025
Kaart 4. Ontwerp met zicht op de waterstand in de zomer. 20	1:600	Analoog	27/01/2025
Kaart 5. Allesporenkaart op het ontwerp. 23	1:250	Digitaal	29/10/2024
Kaart 6. Allesporenkaart met digitaal hoogtemodel op het kadaster (GDI 2023). 24	1:250	Digitaal	26/02/2025
Kaart 7. Allesporenkaart op een orthofoto van vlak 1..... 25	1:250	Digitaal	26/02/2025
Kaart 8. Situering op het kadaster. 33	1:1500	Digitaal	27/11/2024
Kaart 9. Situering op de bodembedekkingkaart (AGIV WMS). 34	1:1500	Digitaal	27/11/2024
Kaart 10. Situering op de topografische kaart (CartoWeb WMS), het DHM en het GRB. 35	1:10000	Digitaal	27/11/2024
Kaart 11. Situering op de geologische kaart van het Tertiair..... 35	1:25000	Digitaal	27/11/2024
Kaart 12. Situering op de profieltypekaart van het Quartair (AGIV WMS). 36	1:10000	Digitaal	27/11/2024
Kaart 13. Situering op de bodemkaart..... 37	1:5000	Digitaal	27/11/2024
Kaart 14. Situering op de potentiële bodemerosiekaart (AGIV WMS). 37	1:5000	Digitaal	27/11/2024
Kaart 15. Situering op de figuratieve kaart van Sint-Gillis-Waas, opgesteld in 1614 door L. De Leersnyder. 42	1:10000	Analoog	26/02/2025
Kaart 16. Situering op de "oorlogskaart" van Sint-Gillis-Waas, opgesteld in 1646..... 43	1:10000	Analoog	26/02/2025
Kaart 17. Situering op de figuratieve kaart van het Waasland, opgesteld in 1681..... 44	1:5000	Analoog	29/10/2024
Kaart 18. Situering op de wandkaart, in 1735 opgesteld door J.B. Manderscheidt. 44	1:1500	Analoog	26/02/2025
Kaart 19. Situering op de wijkkaart van de kerckwijk, in 1774 opgesteld door J.J. Du Caju. 45	1:1500	Analoog	26/02/2025
Kaart 20. Situering op de Ferrariskaart (AGIV WMS). 45	1:5000	Analoog	26/02/2025
Kaart 21. Situering op de Atlas der Buurtwegen (AGIV WMS)..... 46	1:1500	Analoog	26/02/2025

Nummer + onderwerp	Schaal	Wijze vervaardiging	Datum opmaak
Kaart 22. Situering op de kadasterkaart van Popp (AGIV WMS). 47	1:1500	Analoog	26/02/2025
Kaart 23. Situering op een luchtfoto uit de periode 1947-1954 (NGI - ArcGIS Online). 48	1:2000	Analoog	26/02/2025
Kaart 24. Ontwerp van de Vlaamse tuin door landschapsarchitect G. Wachtelaer (1970). 52	1:550	Analoog	26/02/2025
Kaart 25. Ontwerp van de parkvijver door landschapsarchitect G. Waechtelaer (1970). 53	1:120	Analoog	26/02/2025
Kaart 26. Situering op een luchtfoto uit 1971 (AGIV WMS). 56	1:1500	Analoog	26/02/2025
Kaart 27. Situering op een luchtfoto uit 1979 (AGIV WMS). 57	1:1500	Analoog	26/02/2025
Kaart 28. Situering op een luchtfoto uit 2009 (AGIV WMS). 57	1:1500	Digitaal	26/02/2025
Kaart 29. Situering op een luchtfoto uit 2017 (AGIV WMS). 58	1:1500	Digitaal	26/02/2025
Kaart 30. Situering op een orthofoto uit 2023 (AGIV WMS). 58	1:1500	Digitaal	26/02/2025
Kaart 31. Situering op een luchtfoto, genomen in 2024 (AGIV WMS). 59	1:1500	Digitaal	26/02/2025
Kaart 32. Gekende archeologische elementen. 61	1:10000	Digitaal	26/02/2025

Bijlage 2. Data aardkundig referentieprofiel.

Zie XML-bestand in bijlage

Bijlage 3. Foto aardkundig profiel.

Bijlage 4. Spoorbeschrijving.

Context	Interpretatie	Vorm	Diepte	Laag	Beschrijving	Laagstructuur	Ontkleuring	Aflijning	Moederbodem	Organisch materiaal
Spoor 1	Walgracht	Langwerpig	67 cm	a	Matig heterogeen donker bruingrijs – licht groengrijs lemig zand (S)	Vermengd	Niet	Erg duidelijk	Matig heterogeen	Weinig
			73 cm	b	Homogeen erg donker bruinzwart kleilig zand (Se)		Zeer weinig	Duidelijk	Niet	Veel
			85 cm	c	Weinig heterogeen (erg) donker (grijs)bruin (licht) groengrijs lemig zand (S)	Geleidelijke overgang	Weinig	(Redelijk) vaag	Niet	Weinig
			90 cm	d	Weinig heterogeen (licht) (bruin)grijs lemig zand (S)	Vermengd	Weinig	(Redelijk) vaag		Niet

Bijlage 5. Vondstenlijst.

Vondst-nummer	Werkput	Con text	Laag	Materia algroep	Subgroe p	Product iewijze	Soort	Vorm	Opmerking	Rand	Wand	Bodem	Greep	Aardewerk	Opmerking onderdelen	Datering begin	Daterin g eind
1	2		a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Industrieel wit	Bord/ schotel		0	0	2	0	0	1 met stempel '1836' Maastricht	Midden 18de eeuw	Onbep aald
1	2		a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Industrieel wit	Kom		1	0	1	0	0		Midden 18de eeuw	Onbep aald
1	2		a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Industrieel wit	Onbep aald		0	0	2	0	0		Midden 18de eeuw	Onbep aald
1	2		a	Aardew erk	Pijpaard e	Onbepa ald	Onbepaald	Pijp		0	0	0	0	1		Tweede kwart 19de eeuw	Onbep aald
2	5	Spo or 1	a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Steengoed (Siegburg)	Onbep aald		0	0	0	1	0		14de eeuw	Onbep aald
2	5	Spo or 1	a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Rood aardewerk	Bord/ schotel		0	0	1	0	0	Met sliblijnen		Onbep aald
3	5	Spo or 1	a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Rood aardewerk	Kom		3	1	1	0	0	Sikkelvormige rand met dekselgeul		Onbep aald
3	5	Spo or 1	a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Rood aardewerk	Onbep aald		0	7	0	0	0		12de eeuw	Onbep aald
4	5	Spo or 1	a	Aardew erk	Bouwm ateriaal	Mouleg evormd	Oxiderend gebakken	Tegel	Uit coupe	0	0	0	0	1		13de eeuw	19de eeuw
4	5	Spo or 1	a	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Rood aardewerk	Onbep aald	Uit coupe	0	1	0	0	0		12de eeuw	Onbep aald
5	5	Spo or 1	b	Metaal	Natuurli jk	Onbepa ald	Ijzeroer	Onbep aald	Enkel natuurlijke ijzerconcreties. Afgestoten.	0	0	0	0	0			Onbep aald
6	5	Spo or 1	c	Aardew erk	Vaatwer k	Gedraai d	Rood aardewerk	Voorra adpot		2	6	0	3	0		18de eeuw	Onbep aald

Bijlage 6. Fotolijst.

Bestand	Werkput	Context	Type	Genomen uit	Datum
Profiel_WP_6.png	6		Profielfoto	N	27/08/2024
Profiel_WP_4.png	4		Profielfoto	W	03/05/2024
Profiel_WP_3.png	3		Profielfoto	N	03/05/2024
Profiel_WP_2.png	2		Profielfoto		03/05/2024
Profiel_WP_1.png	1		Profielfoto	O	03/05/2024
Profiel_spoor_1.png	5	Spoor 1	Coupefoto	Z	17/05/2024
Ortho_WP_6.png	6		Vlakfoto		27/08/2024
Ortho_WP_5.png	5	Spoor 1	Vlakfoto		17/05/2024
Ortho_WP_4.png	4		Vlakfoto		03/05/2024
Ortho_WP_3.png	3		Vlakfoto		03/05/2024
Ortho_WP_2.png	2		Vlakfoto		03/05/2024
Ortho_WP_1.png	1		Vlakfoto		03/05/2024